

T.C
RECEP TAYYIP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

RİZE FIKRALARI (İNCELEME-TASNİF-METİN)
(Yüksek Lisans Tezi)

Sefacan DOĞRU

Dr. Öğr. Üyesi Elif Şebnem DEMİRCİ
Danışman

RİZE
2023

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında, Dr. Öğr. Üyesi Elif Şebnem Demirci danışmanlığında, Sefacan Doğru tarafından hazırlanan *Rize Fıkraları (İnceleme – Tasnif – Metin)* adlı bu tez çalışması [16/02/2023] tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Unvanı, Adı SOYADI

İmza

Başkan : Prof. Dr. Özkan DAŞDEMİR

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Elif Şebnem DEMİRCİ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ekrem GÜZEL

ETİK BEYAN

Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Rize Fıkraları (İnceleme – Tasnif – Metin)” konulu tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılacak bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.

15 /03/2023

(İmza)

Sefacan DOĞRU

ÖN SÖZ

Gelişen ve değişen dünyada beşerî bilimlere olan ilgi azalmış; sözel alanlara gösterilen önem ve hassasiyet, teknolojik gelişmelere ayak uydurmaya çalışan toplum tarafından göz ardı edilmeye başlanmıştır. Modern dünyanın kentleşme ve küreselleşme eğilimi insanlar arasında iletişimi maddi anlamda arttırmış görünmekle birlikte aslında manevi açıdan iletişim kopukluklarına sebep olmuştur. Toplumlardaki ikili iletişimler daha katı ve sert bir hal almış olup konuşma esnasındaki şakalaşmalar, mizahi unsurlar, kinayeler resmi hayatın getirmiş olduğu ciddiyet dolayısıyla azalmıştır. Bu açıdan fıkralar, bireyin ve toplumun mizahi zekâsını, kişiliğini, karakterini ve içten sohbetini çevresine yansıtan; resmiyetin getirmiş olduğu samimiyet duvarını bir nebze olsun saydamlaştırabilen edebi metinlerden biri olarak düşünülebilir.

Fıkraların bir toplumun dünyaya bakışını aktarması ve ortaya çıktığı toplumun mizah anlayışını çeşitli söz oyunları ile ifade etmesi açısından edebiyatımızda önemli bir konuma sahip olduğu söylenebilir. Bu düşüncelerden yola çıkılarak hazırlanan çalışmada Rize yöresine ait fıkra metinleri ele alınmıştır. Rize halkının hazırcevap, nüktedan ve mizahi kişiliği yörenin özellikle fıkralar açısından zengin muhtevaya sahip olmasında mühim bir etken olmuştur.

Çalışma; araştırmanın ve araştırma bölgesinin özelliklerine dair bilgilerin yer aldığı bir “giriş” ve “uç” bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde fıkra türünün yapısı, içeriği, işlevleri ve diğer türlerle olan ilişkisi ele alınmıştır. Rize fıkralarının tasnifi ile ilgili olan ikinci bölümde metinler; yapıları, konuları, derlendiği bölgeler, geliştiği fıkra tipi çevresi ve icra çeşitliliği teşkil edenler bakımından beş ana başlık altında değerlendirilmiş, ayrıca bu bölümde fıkraların sınıflandırılmasında kullanılmak üzere bir tasnif modeli ifade edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise fıkra metinlerine yer verilmiştir. Araştırma süreci boyunca ulaşılan yaklaşık üç yüz metin arasından fıkra türünün yapısına en uygun olanlar seçilerek yüz yirmi sekiz tanesi çalışmaya dâhil edilmiştir.

Rize, halk biliminin pek çok unsuru bakımından oldukça verimli bir bölgedir. Rize ilinin araştırılmaya muhtaç diğer halk kültürü unsurlarının da derlenip kayıt altına

alınması ve müstakil bir çalışma halinde halk bilimi dünyasına tanıtılması temenni edilmektedir.

Araştırma süresince bana kıymetli vakitlerini ayıran, tecrübeleriyle yol gösteren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Elif Şebnem DEMİRCİ'ye, eğitim hayatımda bana daima destek olan aileme, derlemelerde samimi sohbetleriyle beni ağırlayan kaynak kişilere ve bu süreçte maddi manevi yardımlarını esirgemeyen tüm sosyal çevreme teşekkür ederim. Araştırma süresince çalışmamla ilgili her türlü sorunda beni sabırla dinleyen kıymetli hocalarım Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇU, Dr. Öğr. Üyesi Ekrem GÜZEL ve Dr. Öğr. Üyesi Damlanur KÜÇÜKYILDIZ GÖZELCE'ye teşekkürü borç bilirim.

Sefacan DOĞRU
RİZE 2023

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
ETİK BEYAN.....	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	VIII
ABSTRACT.....	IX
KISALTMALAR	X
GİRİŞ.....	1
1. FIKRA.....	9
1.1. Fıkranın Tanımı	9
1.2. Fıkra Türünün Yapı ve İçerik Bakımından Ele Alınması	12
1.2.1. Fıkra Türünde Kompozisyon	12
1.2.2 Fıkra Türünde Konu	14
1.2.3. Fıkra Türünde Şahıslar.....	15
1.2.4. Fıkra Türünde Zaman ve Mekân	16
1.2.5. Fıkra Türünde Dil, Üslup ve Anlatıcı	17
1.3. Fıkraların Tasnifi	19
1.4. Fıkraların İşlevleri.....	24
1.4.1. İşlevsel Halk Bilimi Kuramı Çerçevesinde Rize Fıkralarının İşlevleri Açısından Değerlendirilmesi.....	25
1.5. Fıkranın Sözlü Geleneğin Diğer Türleri İle İlişkisi	27
1.5.1. Masal ve Fıkra İlişkisi.....	28
1.5.2. Hikâye ve Fıkra İlişkisi.....	32
1.5.3. Efsane ve Fıkra İlişkisi	36
2. RİZE FIKRALARININ TASNİFİ	40
2.1. Yapılarına Göre Rize Fıkraları	42
2.1.1. Klasik Kompozisyonlu Fıkralar	42
2.1.2. Atasözü – Deyim Biçiminde Kalıplaşmış Fıkralar.....	44
2.1.3. Soru – Cevap (Karşılıklı Konuşma) Şeklinde Teşekkül Eden Fıkralar ..	45

2.1.4. Manzum - Mensur Karışık Fıkralar	46
2.1.5. Gündelik Hayatta Yaşanmış Fıkralaşma Eğilimi Taşıyan Olaylar	47
2.2. Konularına Göre Rize Fıkraları	48
2.2.1. Sosyal Hayat Konulu Fıkralar	50
2.2.2. Dini İçerikli Fıkralar	51
2.2.3. Meslek Fıkraları	52
2.2.3.1. Doktor – Öğretmen Fıkraları	52
2.2.3.2. Asker - Polis - Sporcu Fıkraları	53
2.2.3.3. Diğer Mesleklere Dair Fıkralar	54
2.2.4. Eleştiri - Sitem Niteliği Taşıyan Fıkralar	55
2.2.5. Vatan Sevgisi Konulu Fıkralar	55
2.2.6. Müstehcen ve Argo İçerikli Fıkralar	57
2.2.7. Hayvanlar, Bitkiler ve Cansız Varlıklarla İlgili Fıkralar	58
2.3. Derleme Bölgesine Göre Rize Fıkraları	59
2.3.1. Rize/Merkez - Güneysu Fıkraları	60
2.3.2. İyidere - İkizdere - Kalkandere - Der pazarı Fıkraları	60
2.3.3. Çayeli - Pazar Fıkraları	61
2.3.4. Çamlıhemşin - Hemşin Fıkraları	62
2.3.5. Ardeşen - Fındıklı Fıkraları.....	62
2.3.6. Anlatıldığı Yöre Belirsiz Olan veya Mizah Unsuru Rize Dışında Gerçekleşen Fıkralar	63
2.4. Geliştiği Fıkra Tipi Çevresine Göre Rize Fıkraları.....	64
2.4.1. Yöresel Fıkra Tipleri Çevresinde Gelişen Anlatılar	65
2.4.1.1. Temel ile Dursun.....	65
2.4.1.2. Ferhat Dayı	67
2.4.1.3. Selahattin Hoca	68
2.4.1.4. Tahsin Hoca	69
2.4.1.5. Bölge Tipleri (Karadenizli, Rizeli, Çayelili, Ardeşenli vs.)	70
2.4.1.6. Diğer Tipler	71
2.4.2. Gündelik Tipler Çevresinde Gelişen Fıkralar	72
2.4.2.1. Aile ve Yakın Çevre Fıkraları.....	72

2.4.2.1.1. Anne – Baba - Çocuk - Arkadaş Fıkraları.....	72
2.4.2.1.2. Karı/Koca - Gelin/Damat/Kaynana Fıkraları	73
2.4.2.2. Politik, Ünlü, Mesleki Tipler	74
2.4.2.3. Hırsız, Haydut Gibi Kötücül Tipler Etrafında Gelişen Fıkralar	75
2.4.2.4. İnsan Dışı Varlıklar Etrafında Gelişen Fıkralar	76
2.5. İcra Çeşitliliği Bulunan Fıkralar	77
3. METİNLER	81
SONUÇ.....	131
KAYNAKÇA.....	136
EKLER	140

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ana Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Elif Şebnem DEMİRCİ

Hazırlayan : Sefacan DOĞRU

Yıl : 2023

Sayfa Sayısı : 142

ÖZET

RİZE FIKRALARI (İNCELEME – TASNİF – METİN)

Modern dünyada, şehir hayatına olan yönelim dolayısıyla bazen fıkralara daha fazla ihtiyaç duyulabilmektedir. Özellikle son yıllarda artan kentleşme eğiliminden kaynaklı olarak insanlar arasındaki iletişim daha katı ve sert bir hal almış ve konuşma esnasındaki şakalaşmalar, mizahi unsurlar, kinayeler resmi hayatın getirmiş olduğu ciddiyet dolayısıyla azalmıştır. Bu durumun fıkraların toplum içerisindeki öneminin artmasında önemli bir etken olduğu düşünülmektedir.

Konusu fıkralar etrafında şekillenen çalışmada Rize ilinden derlenen ve çeşitli kaynaklardan ulaşılan metinler; yapılarına, konularına, derleme bölgesine, geliştiği fıkra tipi çevresine ve farklı anlatım şekillerine göre incelenmiştir. Bu bağlamda fıkraların tasnifi konusunda muhteva merkezli veya tip merkezli tasnif ayrımı yoluna gidilmemiş; her iki tasnif çeşidinin birleşimi ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Fıkralarla ilgili olan bu çalışmada insan doğasının eğlenceli yanının sürdürülebilirliğinin ortaya koyulması hedeflenmiş; dar anlamda Rize, geniş anlamda ise Karadeniz insanının espritüel kişiliğine dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rize, fıkra, yapı, inceleme, tasnif, metin.

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Department : Turkish Language and Literature
Thesis Type : Master Thesis
Supervisor : Asst. Prof. Dr. Elif Şebnem DEMİRCİ
Author : Sefacan DOĞRU
Year : 2023
Pages : 142

ABSTRACT

ANECDOTES OF RİZE (EXAMINATION-CLASSIFICATION-TEXT)

In the modern world, sometimes anecdotes are needed more because of the orientation towards city life. Especially in recent years, due to the increasing urbanization trend, the communication between people has become more rigid and harsh, and the jokes, humorous elements and allusions during the conversation have decreased due to the seriousness brought by official life. This situation is thought to be an important factor in increasing the importance of anecdotes in society. In this study, the subject of which is shaped around anecdotes, the texts of the anecdotes compiled from the province of Rize and accessed from various sources were examined and classified.

In the study, the subject of which is shaped around anecdotes, the texts compiled from the province of Rize and accessed from various sources; It has been examined according to its structures, subjects, the region where it is performed, the type of anecdote in which it was developed and different forms of expression. In this context, no distinction was made between content-centered and type-centered classification in the classification of anecdotes; the combination of both classification types has been tried to be revealed.

In this study, which is about jokes, it is aimed to reveal the sustainability of the fun side of human nature; It has been tried to draw attention to the intellectual personality of Rize in the narrow sense and the Black Sea people in the broad sense.

KeyWords: Rize, anecdote, structure, examination, classification, text.

KISALTMALAR

bk.	: Bakınız
ev.	: eviren
ed.	: Editr
haz.	: Hazırlayan(lar).
KK	: Kaynak Kişi
M.	: Milattan nce
M.S	: Milattan sonra
vd.	: Ve diğerkleri
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusunu; Rize ili kültür dairesi çevresinden derleme yöntemi kullanılarak fıkraların toplanması; daha önce çeşitli kaynaklarda yer verilmiş Rize fıkralarının bir araya getirilerek incelenmesi ve tasnifi oluşturmaktadır. Rize halk kültürü ile ilgili, daha önce yayınlanmış pek çok çalışma vardır. Bu çalışmalardan bazıları içerisinde birtakım Rize fıkralarını da barındırmaktadır. Bizim için birer kaynak eser konumunda olan bu çalışmalar, fıkra türüne münhasır değildir. Bu sebeple çalışmamız Rize fıkralarına münhasır olması ve ilk kez bu fıkraların yapısal incelemesini ve tasnifini sunması açısından diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; Rize yöresinden yeni fıkralar derlemek; daha önce muhtelif kaynaklarda dağınık bir şekilde yer verilmiş Rize fıkralarını bir araya toplamak ve bunu yaparken genel anlamda fıkra türünün; özelde ise Rize fıkralarının yapısal özelliklerini inceleyerek Rize fıkralarını tasnif etmektir. Zira Rize fıkralarına halk ağzında, günlük konuşma dilinde, sadece Rize yöresinde değil tüm Türkiye genelinde yer verilmesine rağmen bu fıkralar hakkında detaylı bir inceleme yapılmamış olup bu çalışmada söz konusu incelemenin yapılması hedeflenmektedir.

Araştırmanın Önemi

Sadece Türkiye’de değil, Dünya genelinde birçok halk kültürü ürünü kaybolmaya yüz tutmuş vaziyettedir. Değişen ve küreselleşen teknoloji dünyası ile birlikte eski icra gelenekleri artık yok denecek kadar az sayıda görülmeye başlamış ve doğal olarak bu durum halk kültürü ürünlerini de olumsuz etkilemiştir. Modern dünyanın kentleşme ve globalleşme eğilimi insanlar arasında iletişimi maddi anlamda arttırmış görünmekle birlikte aslında manevi açıdan iletişim kopukluklarına sebep olmuştur. İnsanlar arasındaki iletişim daha katı ve sert bir hal almış olup konuşma esnasındaki şakalaşmalar, mizahi unsurlar, kinayeler resmi hayatın getirmiş olduğu ciddiyet dolayısıyla azalmıştır.

Fıkralarla ilgili olan birçok kaynak gibi bu çalışmada da insan doğasının eğlenceli yanının sürdürülebilirliği ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Çalışmada dar anlamda Rize, geniş anlamda ise Karadeniz insanının espritüel kişiliğine işaret edilmektedir. Bu anlamda çalışmamız, modern dünyanın katı iletişim sistemine rağmen yöre halkının dilinde halen var olan nüktedan, hazırcevap kişiliğin ve sivri zekânın gösterilmesi açısından da ayrı bir önem arz etmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın yöntemini genel anlamda derleme yöntemi oluşturmaktadır. Halk bilgisi derleme yöntemleri gözlem, görüşme ve anket olmak üzere üç çeşittir. Araştırmanın yapısına uygunluğundan dolayı bu çalışmada söz konusu türler arasında en çok görüşme yöntemi kullanılmıştır. Derleme ortamının uygunluğuna göre kimi zaman yönlendirilmiş (planlı, programlı) kimi zaman ise yönlendirilmemiş (spontane gelişen) görüşme çeşitlerine yer verilmiştir. Görüşmeler, Rize yöresindeki kaynak kişilerle ses kayıt cihazı kullanılarak yapılmıştır.

Araştırmada başvuru olan bir diğer yöntem ise literatür taramasıdır. Literatür taraması var olan kaynaklar içerisinde belirli bir konunun ayrıntılı bir şekilde araştırılması ve o konuya ait verilerin sistemli bir biçimde toplanması sürecidir. Çalışmada kullanılan bu yöntem doğrultusunda fıkra konusunu ele alan çeşitli kitap, dergi, makale gibi yayınlar taranmış ve bu konuya dair bilgiler sentezlenerek bir araya getirilmiştir.

Sonuç olarak derleme yapılan kaynak kişilerin bilgilerinden ve yazılı materyallerden faydalanılarak bir değerlendirme ortaya konulmuş ve bu değerlendirmelere araştırmada sentez halinde yer verilmiştir.

Araştırmanın Kapsam Ve Sınırlılıkları

Bu araştırmada kapsam olarak, Rize ili ve çevresi dikkate alınarak sınırlandırma yapılmıştır. Rize'nin geniş halk kültürü yelpazesinden öne çıkan fıkralar belirlenerek bu fıkralara çalışmada yer verilmiştir. Bununla birlikte yapılan derlemeler esnasında kaynak kişilerin başından geçen her komik olayı fıkra zannedip anlatması, elde edilen metinler arasından seçme yapmayı ve çalışmada fıkra türünün hem yapı hem de içerik analizinin yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu sebeple çalışmada öncelikle

bir halk edebiyatı türü olarak fıkranın yapı ve içerik analizi yapılmıştır. Ardından derlenen ve çeşitli kaynaklardan elde edilen metinler arasından seçme yapılarak fıkra türünün yapısal özelliklerine uygun olanlar çalışmaya dâhil edilmiştir.

Araştırmanın Kaynakları

Araştırmanın kaynakları arasında birincil kaynak olarak Rize yöresinde fıkra derlemeleri yaptığımız kaynak kişiler yer almaktadır. Ayrıca konu ile ilgili yayınlanmış kitap, makale ve dergilerden yararlanılmıştır.

Araştırma Bölgesi

Araştırma bölgesi Türkiye'nin Rize ilidir.

Rize'nin Konumu ve Coğrafi Özellikleri

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin en yüksek kesiminde yer alan Rize ili, 40° 21' ve 41° 25' doğu boylamları ile 40° 33' ve 41° 20' kuzey enlemleri arasında yer alır. 3920 km² alan kaplayan ilin Türkiye yüzölçümündeki payı % 0,5 kadardır.¹ Rize ili toprakları batıdan Trabzon; doğudan Artvin; güneyden Artvin, Erzurum ve Bayburt illeriyle; kuzeyden ise Karadeniz ile çevrilidir. Oldukça engebeli ve dağlık bir arazi yapısı bulunan Rize; Karadeniz'e dökülen pek çok akarsuya ev sahipliği yapmaktadır. Bu akarsular kıyı havzasında verimli ve düz araziler oluştursa da bu arazilerin kapladığı alan oldukça sınırlıdır. Rize'nin yüksek kesimlerinde son dönemlerde büyük bir ilgi ile karşılanan çeşitli yaylalar yer almaktadır. Yüksekliği 3937 metre olan Kaçkar Dağı zirvesi ise Rize'nin en yüksek noktasıdır.²

Rize'nin Tarihi

Rize isminin etimolojik tarihine baktığımızda bu hususta geçmişten günümüze birçok araştırmacının fikir yürüttüğü görülmektedir. Ancak bu araştırmacılardan hiçbirisi kesin bir neticeye varamamış ve bunun sonucunda Rize isminin kökeni hakkında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Makbule Sarıkaya kolonileştirme

¹Yurt Ansiklopedisi, (İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1983), 9/6351.

² Rize Ticaret ve Sanayi Odası, Rize Coğrafi Yapısı. Erişim 17.09.2020. <http://rizetso.org.tr/rize-cografi-yapisi/>.

döneminde, yörede çok miktarda pirinç yetiştiriliyor olmasından dolayı, Rize kasabasının yakınlarından geçen çaya, Rhizos (Latince pirinç) adı verildiğini, daha sonraları kentin de adını bu çaydan aldığını söyler.³ Bir başka görüşe göre, yüzyıllar önce bir grup insan yöreye gelmiş, Karadeniz'in hırçın dalgalarına göğüs geren dağların yamacında bir kent kurmuş, adına da “dağ altı, dağ eteği” anlamına gelen “Rhiza” demişlerdi.⁴ Bununla birlikte bölgenin tarihini inceleyen ve bu konuda bir eser yazan W.E. Allen, Doğu Karadeniz’de pek çok yer isminin Rumca kaynaklı değil, Lazca kaynaklı olduğunu söylemekte ve Rize isminin Lazca’da “askerlerin ve insanların toplandığı yer” manasını veren “Rhizainon” kelimesinden geldiğini belirtmektedir.⁵ Bu görüşlerin hiçbirini kabul etmeyen Kırzioğlu ise; “Rize adı ne pirinçtir, ne de dağ eteği anlamında Yunanca bir kelimedir. M.Ö 95 yılında Erzincan’ın eski adı Eriza idi. M.S 301’de ise Erez diye anılırdı. Bunun da Rize’nin adı olduğu muhakkaktır.” demektedir.⁶ Ayrıca ilin adı ile ilgili halk arasında kabul görmüş bir efsane de mevcuttur. Bu efsaneye göre, bir zamanlar Rize’de sevgilisi Ali Reis’i Karadeniz’in hırçın fırtınalarında yitiren ve bu yüzden yamaçtaki ormanda yer alan köşkünde yapayalnız yaşayan “Raziye” adında güzelliği dillere destan bir kadın varmış. Bu kadın yalnız güzelliği ile değil aynı zamanda zenginliği ve hayırseverliği ile de tanınmış. Kadın gece gündüz denize açık penceresinin önünde oturup Ali Reis’i bekler; ümitsiz aşkını türküleri ile dile getirir, yanık bağrını gözyaşlarıyla serinletirmiş. Günün birinde Raziye’nin ne pencereden kendisi görülür ne de yanık türküleri duyulur olmuş. Raziye’yi merak eden köylü köşke koşmuş ama onu bulamamış. Yalnız “hazinelerimi fakir fukaraya dağıtın, gelip burada ev-bark kursunlar, beni de aralarında bulsunlar” şeklinde iki satır bir yazıyla karşılaşmışlar. Bunun üzerine köylü hemen harekete geçmiş ve zamanla burada bir şehir kurulmuş adına da “Raziye” ya da “Roza” denilmiş. Bu ad zamanla “Rize” halini almış ve Raziye’nin gözyaşları da Rize’nin ardı arkası kesilmeyen yağmurları olmuştur.⁷

Günümüzde Rize ve çevresinin tarih öncesi çağları ile ilgili yeterli kazılar henüz yapılmadığından yörenin tarih öncesi çağlardaki durumu aydınlığa

³ Makbule Sarıkaya, *Milli Mücadele Döneminde Rize* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2004), 3.

⁴ *Yurt Ansiklopedisi*, 9/6423.

⁵ Orhan Naci Ak, *Rize Tarihi* (Rize: Rize Halk Eğitim Merkezi Kültür Yayınları, 2000), 23-24.

⁶ Sarıkaya, *Milli Mücadele Döneminde Rize*, 4.

⁷ Topaloğlu, *Bölge Tarihinde Rize*, 8-9.

kavuşturulamamıştır. Ancak yapılan yüzey araştırmaları bölgenin Yontma Taş çağından sonra iskân gördüğünü ortaya koymuştur. İncelenen kaynaklara göre tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Rize ili ve çevresine ilk yerleşen kavim “Hurriler”dir.⁸

1071 Malazgirt Savaşı’ndan çok daha önce Hazar Denizi’nin kuzeyinden birtakım Türk boyları gelip Doğu Karadeniz bölgesine yerleşmiştir. Bu bağlamda Doğu Karadeniz yöresi tarihinden bahsederken ilk çağdan bu yana bölgedeki Türk varlığının gösterilmesi adına “Kimmer” ve “İskit” uluslarından bahsetmek gerekir. M.Ö 1200-700 yılları arasında bölgeye Nuh tufanından sonra yeryüzündeki insanların ilk atalarından sayılan Nuh Peygamber’in üç oğlundan birisi ve Türklerin Oğuznamelerinde de ulu ata olarak gösterilen “Yasef” in oğlu “Gomer”in soyundan olan “Kimmerler” Karadeniz’in kuzeyinden gelerek Rize çevresine yerleşmiştir. “Kimmerler”den sonra ise bölgeye “İskitler” sahip olmuştur.⁹

M.Ö 606 yılından M.S 1461 yılına kadar bölgeye kısa bir süre Medler; ardından sırasıyla Persler, Büyük Makedonya Krallığı (Büyük İskender), Pontus Devleti, Roma İmparatorluğu ve Pontus Rum İmparatorluğu hâkim olmuştur.

26 Ekim 1461’de Fatih Sultan Mehmet yüze yakın gemi ve kara ordusuyla bir çıkarma yaparak Trabzon – Pontus Devleti’ni ortadan kaldırmıştır. O yıllarda Rize’nin Batı kısımları Osmanlı toprağına katılmıştır. Rize yöresi 1509 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından tamamen Osmanlı topraklarına katılmıştır. Doğu Karadeniz bölgesinin fethinden sonra bu yöredeki şehir ve kasabalara gönüllü olarak Maraş, Konya, Karaman, Sivas Türkmenleri; Tebriz Akkoyunluları ile Danişmend Çepnileri yerleştirilmiştir. Bunların arasından birincisinde sahil şeridinde yaşayan ve bugünde “Lazlar” diye anılan “Alaz – Çanar” boyu; ikincisinde ise dağlık kesimlerinde yaşayan “Hemşin’liler” diye anılan “Balkar” boyundan Türkler bulunmaktadır. İlerleyen dönemlerde de Çorum, Amasya, Tokat ve Samsun bölgelerinden Türkler getirilip bu bölgeye yerleştirilmiş ve vergilerden de muaf tutulmuştur.¹⁰

1877-1878 Osmanlı – Rus savaşıdan sonra imzalanan Berlin antlaşmasından sonra Lazistan Sancağına merkezlik yapan ve Cumhuriyet devrine kadar da bu isimle

⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Karpuz, *Rize*,7; Yavuz Günaşdı & Burak Bingöl, “Rize Müzesinde Bulunan Bir Grup İskit Tipi Ok Ucu”, *Selçuk Türkiyat*, 55 (2022): 229-255.

⁹ Topaloğlu, *Bölge Tarihinde Rize*, 12.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Topaloğlu, *Bölge Tarihinde Rize*, 34-35; *Yurt Ansiklopedisi*, 9/6364.

anılan Rize; 1924 yılında yapılan değişikliklerle sancakların kaldırılmasıyla vilayet haline getirilmiştir.¹¹

1518’de beş ilçeden oluşan Rize ilinin günümüzde ise Merkez, İyidere, Kalkandere, İkizdere, Güneysu, Çayeli, Pazar, Hemşin, Çamlıhemşin, Ardeşen, Fındıklı ve Derepazarı olmak üzere 12 ilçesi vardır.¹²

Rize’nin Ekonomisi

Rize’nin ekonomik hayatında tarım ve hayvancılık önemli bir yer tutar. Özellikle tarım sektöründe çay üretimi Rize’nin başlıca ekonomik kaynaklarından birisidir. Türkiye’de üretilen çayın büyük bir kısmı Rize topraklarında yetişir. Çay tarımından önce bölgede büyükbaş hayvancılık faaliyetlerinin yanı sıra mısır, fındık, mandalina portakal gibi turunçgiller ve çeşitli sebze türleri üretilmekteydi. Ancak bu faaliyetlerin üretim miktarlarının sadece halkın kendisine yetecek miktarda olması, bölgenin gelişimi açısından çay üretim sanayisinin kurulmasını zorunlu kılmıştır. Bu sebeple Cumhuriyetin ilk yıllarında çay yetiştiriciliği için çalışmalara başlanmış; 1937 yılında Zihni Derin’in katkılarıyla Rize’de çay tarımına geçilmiştir. Özellikle 20.yy’ın ikinci yarısından itibaren Rize ekonomisinin büyük bir bölümü yöre halkının çay tarımından elde ettiği gelire dayanmaktadır.

Rize yöresinde ekonomik anlamda arıcılık faaliyetleri de yapılmaktadır. Yörede arıcılığın başlama tarihi hakkında kesin bir veri olmamakla birlikte, 1880’li yıllardan itibaren ilkel kütük ve sepet kovanlarla arıcılığın yapılmaya başlandığı belirtilmektedir. 1950’li yıllardan sonra gezginci arıcılığın başlamasıyla arıcılık daha modern bir hal almıştır. Rize’nin çeşitli yörelerinde üretilen ve özel isimle anılan balların başında: “Anzer balı, Başhemşin balı, Kama balı ve Çahaz balı” gelmektedir.¹³

Çay tarımı, hayvan besiciliği, sebze yetiştiriciliği ve arıcılık faaliyetlerinin yanı sıra Rize yöresi maden kaynakları bakımından da zengindir. Rize’nin çeşitli bölgelerinde yer alan kaolin, manganez, çinko, linyit, demir yatakları ile birlikte Çayeli ilçesinin yaklaşık 2.4 km açıklarında, petrol ve doğalgaz rezervi de mevcuttur. Ancak

¹¹ Topaloğlu, *Bölge Tarihinde Rize*, 52-53.

¹² Elif Şebnem Demirci & Gülşah Şişman & Gül Yılmaz Çal, *Rize Halk Kültürü Derlemeleri – I*, ed. Elif Şebnem Demirci (Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2019), 13.

¹³ Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Kösoğlu & Banu Yücel, “Rize Arıcılığı, Sorunları ve Çözüm Önerileri”, *1. Rize Sempozyumu Bildirileri Kitabı 16-18 Kasım 2006*, ed. Bekir Delihasan (İstanbul: Tunçel Ofset Matbaacılık, 2007), 524-525.

ekonomik imkânların yetersizliği nedeniyle söz konusu madenlerin işletilmesine yönelik bir çalışma bugüne kadar gerçekleştirilememiştir. Bununla birlikte Çayeli ilçesi Madenli Beldesi'nde yer alan bakır rezervi yabancı şirketler tarafından çıkartılıp yurtdışında işlenmektedir. Bu madende ayrıca altın rezervi de bulunmaktadır.

Rize'nin Turizmi

Rize yöresinde özellikle son yıllarda yayla turizminin oldukça geliştiği görülmektedir. Kırsal turizm türlerinden biri olan “yayla turizmi”, yaylalarda konaklama, dinlenme, çevrede geziler yapma, gerek doğal gerekse kültürel amaca yönelik gözlemlerde bulunma, geleneksel yayla yaşamını izleme hatta bu yaşama ortak olarak katılma gibi etkinlikleri içermektedir. Bu bağlamda, akarsular, göller, şelaleler, ormanlar, çeşitli bitki türleri ve faunası ile doğal güzellikler bakımından büyük bir güzelliğe sahip Rize yaylaları, bu güzelliklerinin yanı sıra, yayla konutlarının özgün mimari yapısı ve buralardaki geleneksel yaşam tarzı gibi kültürel çekicilikleri ile hem yerli hem de yabancı turistler için giderek daha popüler bir hale gelmeye başlayan kırsal mekânlardır.¹⁴ Rize'de en çok turist çeken yayla ulaşım, konaklama ve diğer günlük ihtiyaçların karşılanmasında kolaylıklar sağladığından dolayı “Ayder Yaylası”dır.

Rize ilinde yayla ve dağ turizmi bu alanda en çok öne çıkan sektörler olmakla birlikte yöre aynı zamanda turizme katkı sağlayacak çok sayıda doğal ve mimari oluşumları da içerisinde barındırmaktadır. Bu bağlamda Çamlıhemşin ilçesindeki Palovit Şelalesi, Çayeli ilçesindeki Ağaran Şelalesi ve Rize yöresinin farklı kesimlerinde bulunan mesire alanları ile seyir terasları da turistlerin ilgisini çeken alanlar arasında yer alır.

Rize yöresi tarihe tanıklık eden çok sayıda mimari yapısıyla da turistlerin uğrak alanlarından birisi olmuştur. Yörede bulunan turistik mimari yapılardan bazıları Merkez ilçede bulunan Rize Kalesi, Çamlıhemşin ilçesindeki Zilkale ve Pazar ilçesinde kara ile bağlantısı kesilmiş bir biçimde denizin içerisinde yer alan Kız Kalesi'dir. Bununla birlikte Rize'de yörenin tarihini yansıtan birçok sivil mimari örneği de mevcuttur. Bu yörenin ziyaretçileri denize paralel uzanan dağların

¹⁴ Mehmet Somuncu & Mutlu Yılmaz, “Rize İlinde Yayla-Dağ Turizminin Gelişimi ve Yöredeki Ekonomik, Kültürel, Ekolojik Etkileri”, *1. Rize Sempozyumu Bildirileri Kitabı 16-18 Kasım 2006*, ed. Bekir Delihasan (İstanbul: Tunçel Ofset Matbaacılık, 2007), 209.

vadilerinin iç kısımlarına doğru ilerledikçe tarihi eser niteliğindeki birçok kemer köprü, anıt ağaç ve cami ile karşılaşılır.

Rize'nin Nüfusu

Rize'de ilk nüfus sayımına 1878'den itibaren rastlanılmaktadır. Salnamelere göre Batum bu tarihte elden gidince Rize sancak olmuş ve Lazistan Sancağı adını almıştır. Kayıtlara göre bu sancakta 235.396 dönüm arazi, 9.649 tane hane vardır.¹⁵

Günümüzde ise yörenin nüfusunda geçmişe nazaran belirgin bir artış olmuştur. Geçmişte başta geçim sıkıntısı olmak üzere çeşitli sebeplerle dışarıya göç veren şehir son dönemlerde gelişen endüstrisi, turizmi ve artan eğitim olanakları ile artık dışarıya daha az göç vermenin yanı sıra dışarıdan göç almaya da başlamıştır. Yüzölçümü 3.919 km² olan Rize ilinde kilometrekareye 88 insan düşmektedir.¹⁶

Rize yöresinde yerleşmeye elverişli düz alanların az bulunması, yerleşme merkezlerinin sahil şeridinde ve akarsu vadilerinde kurulmasını zorunlu kılmıştır. Nitekim merkez ilçe de dâhil olmak üzere 12 ilçenin 6 tanesi sahil şeridinde, diğer ilçelerin tamamı ve köylerin önemli bir kısmı da akarsuların taraça düzlüklerinde kurulmuştur. Ayrıca içlere doğru engebenin çok artması, iç bölgelerin nüfusunun تنها olmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda ortalama 88 kişi olan nüfus yoğunluğu sahil şeridinde 100'ü geçmektedir. Bir başka deyişle Rize'nin sahil şeridi Türkiye'nin en yoğun nüfuslu yerleri arasında olduğu gibi ortalama nüfus yoğunluğu Türkiye ortalamasının çok üzerindedir. Öte yandan arazinin çok engebeli olmasının yanı sıra bir takım sosyo-ekonomik sebepler, köylerdeki yerleşme biçimini dağınık yerleşme olarak belirlemiştir.¹⁷

¹⁵ Arıcı, *Her Yönüyle Rize*, 108.

¹⁶ Paragrafta ve tabloda yer verilen sayısal verilere <https://www.nufusu.com/il/rize-nufusu> adresinden erişilmiştir. Erişim 27.12.2020.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. <https://rize.ktb.gov.tr/TR-55304/nufus-ve-yerlesim.html>, Erişim 27.12.2020.

1. FIKRA

1.1. Fıkranın Tanımı

Sözlü edebiyatın pek çok türünde olduğu gibi fıkralar da kendine has birtakım özellikleri bulunan geçmişten günümüze daha çok sözlü gelenekte yaşayarak gelmiş olan konusunu yaşanmış ya da yaşanması muhtemel olaylardan alan kısa ve yoğun bir anlatıma sahip bir halk edebiyatı türüdür. Fıkraların en önemli özelliği insana ait toplumsal kusurlara, günlük hayatta ortaya çıkan gülünç olaylara, çarpıklıklara ve karışıklıklara dikkat çekmesidir. Toplumun sosyal, kültürel, maddi ve manevi değerlerini yansıtan en önemli halk anlatılarından olan fıkraların Türk halkının olaylar karşısındaki tutum, düşünce ve davranışlarını ortaya koymada önemli bir işlevi vardır. Bu bakımdan fıkraların, bir toplumun dünyaya bakışını aktarması ve toplumun mizah anlayışını çeşitli söz oyunları ile ifade etmesi açısından, edebiyatımızda diğer nesir türlerinden farklı bir konuma sahip olduğu söylenebilir.

İnsan doğasının benzerliği sonucu birçok farklı coğrafyada görülen şiir, roman, hikâye, tiyatro ve atasözü gibi fıkralar da evrensel bir türdür. Bu türü çeşitli yönleriyle ele almadan önce fıkra kelimesinin Türk edebiyatı tarihi içerisindeki yerine değinmek daha yararlı olacaktır. Türk edebiyatının yazılı kaynaklarında fıkra türünün ilk örneklerine Kaşgarlı Mahmud'un 11.yy' da kaleme aldığı *Divânü Lügâti't-Türk* adlı eserinde rastlanmaktadır. Kaşgarlı Mahmud bu eserinde fıkra için "küg" ve "külüt" kelimelerini kullanarak fıkranın tanımını "halk arasında dilden dile dolaşan güldürücü şeyin adı" şeklinde açıklar.¹⁸ Böylece buradan İslamiyet öncesi Türk toplumlarında fıkraların "küg ya da külüt" şeklinde isimlendirildiğini de anlıyoruz. İslamiyet'in kabulünden sonra ise fıkra için "hikâye, masal, mizah, kıssa, latife, nükte" gibi isimlendirmelerin kullanıldığını görüyoruz. Bunlar arasında fıkra yerine en çok tercih edileni "latife" olmuştur.

"İslamiyet'in kabulünden sonra fıkra özelliği taşıyan kısa anlatımlara hikâye, masal, mizah, kıssa, latife, nükte" gibi isimler verilmiştir. Ancak bu kelimeler içinde en çok "latife" kelimesi yaygınlık kazanmıştır... Latife kelimesinin fıkra yerine yaygınlık kazanması sonucu 16.yy'dan itibaren fıkralardan oluşan eserlere "letâif" veya "letâifname" adı verilmiştir. Bursalı Cinanî'nin *Bedayii'l-âsâr*, Zâtî'nin *Letâif* ve Lâmi Çelebi'nin *Letâif* adlı eserleri bunların en meşhurlarıdır...19.yy'ın sonlarına doğru

¹⁸ Kaşgarlı Mahmud, *Divânü Lügâti't-Türk*, haz. A. Bican Ercilasun, Ziyad Akkoyunlu, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014), 401.

“Letaif” veya “letaifname” türündeki eserlerin kapaklarında “fıkaret (fıkralar)” adına da yer verilmeye başlanmıştır.”¹⁹

Fıkranın Türkiye Türkçesi dışındaki Türk dili kollarındaki isimlendirmeleri de birtakım farklılıklar göstermektedir.

“Azerbaycan Türkçesinde “latifa”, Başkurt Türkçesinde “kolamas, maraka”, Kazak Türkçesinde “küldürği”, Kırgız Türkçesinde “anekdot”, Özbek Türkçesinde “latifa”, Tatar Türkçesinde “mazak, kızıklı (kökili), hal”, Türkmen Türkçesinde “anekdot, yomak, deyişme, şorta söz” ve Uygur Türkçesinde ise “latipa, anekdot” adları verilmektedir.”²⁰

Dilimize Arapçadan geçmiş olan “fıkra” kelimesi zamanla yeni anlamlar kazanmıştır. Sözlüklerde “fıkra” kelimesi hakkında yapılmış olan çeşitli tanımlar yer almaktadır. Daha önceki yüzyıllarda “latife” adıyla anılan fıkra türüne ilk büyük ilgi Tanzimat edebiyatıyla birlikte başlar. Fıkraya bu dönemde ilk değinenlerden birisi Şemsettin Sami’dir.

Şemsettin Sami fıkrayı, “1. omurga kemiği; 2. makale ve yazının ayrıca bir kelim veya bahis teşkil eden ve makale veya yazının mâkabl mabadından ayrılabilen parçası; 3. Nizam ve kanun veya kavâid-i ilmiyle ve fenniye kitaplarında bend, madde; 4. Küçük hikâye, kıssa”²¹ şeklinde tarif etmiştir.

20.yy’dan itibaren Cumhuriyet’in de ilan edilmesiyle halk edebiyatı alanındaki çalışmalar Mustafa Kemal Atatürk’ün öncülüğü; Ziya Gökalp, Fuat Köprülü, Agâh Sırrı Levent, Abdülbaki Gölpınarlı, Pertev Naili Boratav, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Mehmet Kaplan, Fikret Türkmen gibi isimlerin çabaları ile hız kazanmış ve bu çalışmalar içerisinde fıkra da önemli bir yere sahip olmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra fıkralar hakkında çalışmalar yapan araştırmacılar arasında Pertev Naili Boratav, Agâh Sırrı Levent, Fikret Türkmen, Faik Reşat, Saim Sakaoğlu, Dursun Yıldırım, Şükrü Elçin gibi isimler yer almaktadır. Bu isimler fıkraya kavram yönünden açıklık getirmişlerdir. Bu hususta yaptıkları fıkra tanımlamaları genel itibarıyla birbirine yakın olup bazıları şu şekildedir:

Pertev Naili Boratav fıkrayı, “Fıkra, masala göre kısa, yoğun anlatımlı, belirli bir olaya bağlı, inandırmak ve ikna etmek amacıyla anlatılan, espri cümlesine sahip

¹⁹ Nurettin Albayrak, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: L&M Yayıncılık, 2004), 173.

²⁰ Albayrak, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: L&M Yayıncılık, 2004), 173.

²¹ Şemsettin Sami *Kamus-ı Türkî*, hzl. Paşa Yavuzarslan (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019), 350.

anlatımlardır.”²² şeklinde tanımlar. Boratav bu tanımında fıkranın masal türünden bir farkını ortaya koyarak inandırıcı, ikna edici ve esprili yönüne dikkat çeker.

Agâh Sırrı Levent fıkra tanımında bu türün daha çok güldürü işlevi ve fıkranın anlatıcısı üzerine durur. “Fıkra deyince ilk hatıra gelen, nükteli, güldürücü çok kısa hikâyeciklerdir. Bunlar, nükteciliği ve şakacılığı ile tanınmış, anlayışlı ve uyanık kişilerce vaktiyle söylenmiştir.”²³

Şükrü Elçin’e göre, “umumiyetle gerçek hayat hadiselerinden hareketle hisse kapmayı hedef tutan ve temelinde az çok nükte, mizâh, tenkit ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikâyelere fıkra adı verilir.”²⁴

Saim Sakaoğlu fıkrayı “İnsanları bazen güldürmek ve eğlendirmek; bazen de düşündürmek ve ders vermek amacıyla anlatılan, genellikle gerçek olaylara dayanan, kısa nesir şeklindeki halk anlatımlarımızı fıkra diye tanımlayabiliriz.”²⁵ şeklinde açıklamıştır. Sakaoğlu’nun bu tanımında fıkranın amacına dikkat çekmek istediği görülmektedir.

Türk Dil Kurumu ise güncel sözlüğünde fıkranın tanımını beş maddede vermiştir.

- “1. Kısa ve özlü anlatımı olan, nükteli, güldürücü hikâyecik
2. Köşe yazısı
3. Kanun maddelerinin kendi içlerinde satır başlarıyla ayrıldıkları ufak bölümlerden her biri
4. Paragraf
5. Anatomi, omur.”²⁶

Fıkralar konusunda yapılmış en geniş çalışmalardan birine sahip olan Dursun Yıldırım, fıkranın tanımını şu şekilde yapmıştır:

“Fıkra, hikâye çekirdeğini hayattan alınmış bir vaka veya tam bir fikrin teşkil ettiği kısa ve yoğun anlatımlı, beşerî kusurlarla içtimaî ve gündelik hayatta ortaya çıkan kötü ve gülünç hadiseleri, çarpıklıkları, zıddiyetleri, eski ve yeni arasındaki çatışmaları sağduyuya dayalı ince bir mizah, hikmetli bir söz, keskin bir istihzâ yoluyla yansıtan; umumiyetle bir fıkra tipine bağlı olarak nesirle yaratılmış, sözlü edebiyatın müstakil şekillerinden ibaret, yaygın epik–dram türündeki realist hikâyelerden her birine verilen isimdir.”²⁷

²² Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı* (İstanbul: Gerçek Yayınları, 1969), 63.

²³ Agâh Sırrı Levent, *Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998), 47.

²⁴ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2004), 566.

²⁵ Saim Sakaoğlu, *Fıkra tiplerinin değişmesi* (İstanbul: Folklor ve Etnografya Araştırmaları, 1984), 24.

²⁶ Şükrü Haluk Akalın vd., *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011), 867.

²⁷ Dursun Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2016), 35-36.

Bu tanıma göre Dursun Yıldırım fıkrayı hikâyenin bir alt dalı olarak yani bir tür hikâyecik olarak görmektedir. Bu hikâyecikte keskin bir mizah, nükte ve güldürü unsurları başrolde rol oynamaktadır. Ayrıca Yıldırım bu tanımında fıkraların gerçeklik unsurundan ve sözlü geleneğin nesir türünde bir yaratısı olduğundan da bahsederek fıkra ile ilgili herhangi bir boşluğa sebep olacak açıklığa yer vermemiştir.

Bu tanımlamalar ışığında; fıkra türü için “gündelik yaşamda bireylerin karşılaşabileceği her çeşit olayları bünyesinde barındırabilen, kahramanları belli kesimler tarafından tanınan, mahalli çevrede bilinen ya da toplumun belli sosyal kesimlerinden olabilen; temel işlevi, karşısındakini güldürürken eğlendirmek ya da ders vermek olan, mizahi yönü ağır basan küçük hacimli edebi metinlere fıkra denir.” şeklinde bir tanım yapılabilir.

1.2. Fıkra Türünün Yapı ve İçerik Bakımından Ele Alınması

1.2.1. Fıkra Türünde Kompozisyon

Fıkralarla ilgili çalışmalar yapmış olan araştırmacılar onların yapı özellikleri ile ilgili ortak görüşlere sahiptirler. Fıkralarla ilgili en geniş çalışmayı yapmış olan Dursun Yıldırım’ın fıkraların yapısı ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

“Fıkra, başlangıç, gelişme ve sonuç bölümlerine sahip bir hikâyedir. Fakat bu bölümler kısa ve yoğundur. Hatta, umumiyetle tek bir vak’a ve fikir üzerine kuruludur. Her hikâye bir hükümle sona erer. Bu iki temel unsur, fıkranın ana şemasını meydana getirir. Bunu bir isim tamlamasına benzetirsek hüküm, tamlanan; vak’a, tamlayan durumundadır. Tamlayan kısım aynı zamanda hazırlık kısmı olarak da bilinir. Hükümün ortaya çıkması için gerekli hazırlık burada yapılır.”²⁸

Fıkraların en önemli özelliklerinden birisi kısa ve yoğun mizahi bir anlatıma sahip nesir anlatılar olmalarıdır. Bu bakımdan ele alındığında fıkralar her ne kadar nesir türünde kaleme alınan birçok edebi tür gibi giriş, gelişme, sonuç kompozisyonundan oluşuyor olsa da bu bölümler arasındaki ayrımı yapmak kısa ve yoğun anlatımı dolayısıyla oldukça güçtür. Öyle ki genellikle fıkralarda nihai amaç muhatabı mizah yaparak güldürmek olduğu için fıkraların sonuç bölümleri nükte içeren tek bir cümleden bile oluşabilmektedir.

Fıkraların yapısında karşımıza çıkan diğer önemli unsurlar ise fıkranın olmazsa olmazı diyebileceğimiz vak’a ve hükümdür. Dursun Yıldırım bu iki unsuru bir isim

²⁸ Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, 41.

tamlamasına benzeterek önemine dikkat çekmiştir. Fıkralar son kısmında bir hükme varılan kısa anlatılardır. Vak’a kısmında gündelik hayattan seçilmiş aşına olduğumuz bir konu verilir. Fıkranın sonunda ise bu olaya ait güldürücü, içerisinde mizahi unsurları olan ve ders verici nitelikte bir hüküm kısmı yer alır. Vak’a kısmında gündelik hayattan seçilmiş aşına olduğumuz bir konuya değinilir. Fıkranın sonunda ise bu olaya ait güldürücü, içerisinde mizahi unsurları olan ve ders verici nitelikte bir hüküm kısmına yer verilir. Bu hükmün aniden ve beklenmedik bir şekilde verilmesi, dinleyicilerin gülmesine olanak sağlayan temel etken olarak nitelendirilebilir.

Kısa ve yoğun bir anlatı olması sebebiyle fıkralar genellikle tek bir vak’a etrafında kurulur. Anlatımın sonucunda varılan tek ve kesin hükmün meydana gelebilmesi için bir vak’a gereklidir. Ancak fıkranın bu iki unsurundan hüküm olmadıktan sonra vak’a’nın bir önemi kalmaz. Çünkü asıl güldürü ögesi fıkranın son kısmında yani hüküm kısmındadır. Vak’a hükmün sadece hazırlayıcısı konumundadır.

“Olay/fikir ve hüküm, fıkraları meydana getiren iki unsurdur. Burada esas olan ve fıkranın yükünü taşıyan hükümdür. Hüküm olmadıktan sonra başta bulunan olay veya fikrin ortaya konulması hiçbir şey ifade etmeyip sadece bir durumun hikâyesidir. Olay veya fikir, hükmün ortaya çıkmasını sağlayan bir tür hazırlıktır.”²⁹

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi fıkralarda temel olay ve hüküm fıkranın iki belirleyici unsurudur. Bu bağlamda karşımıza tez ve karşı tez paradigmasının çıkması kaçınılmazdır. Metin Karadağ’ın bu konudaki görüşleri şu şekildedir:

“Fıkrayı oluşturan iki önemli unsuru, tez ve karşı tez olarak da nitelendirebiliriz. Giriş bölümünde, kısaca olay veya anlatılmak istenen düşünce ile ilgili bilgi verildikten sonra, tez ve karşı tez sunulur. Karşılıklı konuşma, tartışma ile olay didiklenir. Varılan yargı, fıkranın sonuç kısmıdır. Fıkraların yargısı, her zaman çok açık bir biçimde sergilenmez. Tez ve karşı tez, aslında gülmece olayının da özünü oluşturan çatışmayı doğurur.”³⁰

Fıkralarda güldürü unsurunun nasıl sunulduğu da önemlidir. Fıkralarda söze bağlı nükte ve harekete bağlı nükte olmak üzere iki çeşit nükte türünden bahsetmek mümkündür. Bunların ikisi aynı fıkra da bulunabildiği gibi farklı fıkralarda da bulunabilirler. Fıkranın masallar, destanlar gibi bir anlatıcısı ya da âşık edebiyatında olduğu gibi bir temsilcisi yoktur ama iyi bir fikra anlatıcısı daima fıkranın gidişatına göre nükteyi en doğru zamanda en uygun biçimde dile getirebilmelidir. Fıkralarda nüktenin icrası konusunda Saim Sakaoglu’nun görüşleri ise şu şekildedir:

²⁹Cengiz Gökşen, *Temel Fıkraları Üzerine Bir Araştırma*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. 2002), 46

³⁰ Metin Karadağ, *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri* (Ankara: Ürün Yayınları, 2004), 222.

“Bazı fıkraların nüktesi bir harekete bağılı olarak ortaya çıkarken, bazılarının nüktesi bir söze bağılıdır. Bazı fıkralarda ise bunların her ikisinin bir arada bulunduğu görülür. Nüktesi bir harekete bağılı olan fıkralarda, nüktayı anlamak düşünmekten çok görmeye bağılıdır. Nüktenin anlaşılması için bir hareketin görülmesi yeterlidir. Bu, bir el hareketi, bir vücut hareketi olabileceğı gibi dinleyicilerden bazılarının da katılabileceğı ortak bir hareket de olabilir. Nüktenin söze bağılı olduğı fıkralarda, bir veya birkaç kelimenin değışik şekillerde kullanılmasıyla nükte ortaya çıkar. Bazen bir kelimenin ikinci bir manası da akla getirilir; bazen küçük bir ses değışikliği ile nükte kurulur; bazen de nükte kafiyeyle bir kelimeyle bağılanabilir.”³¹

Buraya kadar fıkra hakkında anlatılanlarla onun her ne kadar esnek bir edebi tür olduğı düşünülmesi mümkün olsa da aslında fıkraların kendine has birtakım özellikleri mevcuttur. Bu özellikler ayrıntılı olarak çalışmanın fıkranın diğere edebi türlerle ilişkisinin incelendiğı bölümünde yer almaktadır.

Edebiyatta nazım olarak kaleme alınan türlere karşı nesir şeklindeki türlerin hatırdakalması oldukça güçtür. Fıkralar diğere nesir türlere karşı biraz daha kısa bir edebi tür olsalar da yine de hatırdakalmaları için dikkat çekici bir unsur gerekir. İşte fıkralarda nüktenin önemli bir yönü de burada öne çıkmaktadır. Fıkralarda nükte, anlatıların hatırlanmasında rol oynayan önemli bir unsurdur. Nükte hatırlandığında fıkra da kolayca hatırlanıp anlatılabilir.

1.2.2 Fıkra Türünde Konu

Gündelik yaşamımızda karşılaşılabileceğimiz her türlü gülünç olaylar, mizahi durumlar eksiklikler veya kusurlar fıkraların konusu olabilir. Fıkralar kişide yaşamışlık hissi uyandıran bir türdür ve bu yönüyle birçok edebi türden ayrılır. Her ne kadar fıkralarda mübalağa, olağanüstülük, yalan gibi unsurlar bazen ön plana çıksa da dinleyicinin fıkranın gülünç unsurunu yakalayabilmesi için bu unsurlara inanması gereklidir.

Günlük yaşantımızın bir yansıması olan fıkraların konusu çevremizde bulunan kişiler, olaylar, mekânlardan oluşur. Ancak fıkraların konusunu gündelik yaşamımızdaki diğere olaylardan ayıran şey olaylara gülünç unsurunu katarak mizahı oluşturmasıdır.

Fıkralar hakkında en kapsamlı çalışmaya sahip olan Dursun Yıldırım “*Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*” adlı eserinde fıkraların konusunu üç grupta inceler.

“Birinci grup içinde, inanç ve itikadların, dinî âdet ve merasimlerin, dinî yasaklarla hurafelerin yarattığı anlamsız durumları ve yorumları, cahil din adamlarını ve dini

³¹ Saim Sakaoğlu, *Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca* (Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 1992), 31.

istismar vasıtası olarak kullananları konu alan fıkralar yer alır. İkinci grup içinde ise, başlangıçtan bu yana, yöneticiler ile yönetilenler arasında cereyan eden durumlar, olaylar dile getirilir. Halk bu fıkralar ile düşünce, tutum ve davranışını bir fıkra tipi aracılığıyla yöneticiye yansıtmaya çalışır. Bu fıkralarda karşılaşılan haksızlıklar, zorbalıklar, baskılar, yolsuzluklar, adaletsizlikler, iltimas, rüşvet ve kayırmalar, tenkit ve alay konusu edilir. Üçüncü grup içinde yer alan fıkralar, günlük durumlar içinde karşılaştığımız muhtelif tezatların, çatışmaların yarattığı problemleri, sosyal ve beşerî kusurları, vak'aları işler. Bu fıkralarda haris, bencil, açgözlü, hilekâr, rüşvetçi, karaborsacı, dolandırıcı, hamiyetsiz, kavgacı, zorba, geçimsiz, dedikoducu, hırsız, arsız ve ahlâksız, gurur ve kibir düşkünü tipler, tenkit, alay ve istihza konusu edilir.”³²

Gülin Ögüt Eker ise “*İnsan Kültür Mizah*” adlı eserinde Türk fıkralarının konularını dört ana başlık altında toplamıştır;

- “1. İnsana nesne özelliği veren davranış, nitelik ve kusurlar\Ferdi özelliklerle ilgili olanlar;
2. Sosyal hayat, idare eden–idare edilenler ile ilgili olanlar;
3. Dinî inanç ve uygulamalar ile ilgili olanlar;
4. Ahlakî ve ailevi değerler ile ilgili olanlar”³³

Bu kaynaklardan yola çıkarak fıkraların konusu hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında “insanın iyi veya kötü her türlü davranışları, kusurları, gülünçlükleri, dinî inanç ve ritüelleri ile ilgili uygulamaları, toplumsal değerleri, gündelik hayatı, idare eden ve edilenler arasındaki ilişkileri, kısacası geçmişten günümüze yaşanmış veya yaşanabilecek içerisinde gülünç, mizahi ya da ironik unsurlar olan her türlü olay fıkraların konusu olabilir” şeklinde bir çıkarımda bulunulabilir.

1.2.3. Fıkra Türünde Şahıslar

Nesir şeklinde kaleme alınmış roman, hikâye gibi edebi türlerde olduğu gibi fıkralarda da şahısların önemli bir yeri vardır. Ancak fıkralarda şahısların diğer edebi türlere göre daha büyük bir rol üstlendiğini söylemek yanlış olmaz. Öyle ki bazı fıkralar sadece anlatıdaki şahsa göre hatırlanmaktadır. Nasreddin Hoca fıkraları, Bekri Mustafa fıkraları, İncili Çavuş fıkraları, Doğu Karadeniz yöresinde Temel ile Dursun fıkraları bunlara örnek olarak verilebilir. Fıkralarda anlatılan ve gerçeklik unsuru barındıran olayların bu fıkra tiplerinin başından geçip geçmediği ise bilinmemektedir. Boratav’da *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı* adlı eserinde bu tiplerin yaşadıklarında şüphe olmamakla beraber gerçek biyografyaları, hele kendilerine en çok yakıştırılan fıkralarda anlatılanların gerçek yaşamları ile ilişkileri kesin olarak hiçbir zaman

³²Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, 40.

³³ Gülin Ögüt Eker, *İnsan Kültür Mizah* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2009), 113-114.

bilinemeyecek kadar menkıbenin sınırına yerleştirilmiş kişiler olduğunu söyler.³⁴ Onlar halkın ortak belleğinden doğup gündelik hayatta toplumun görüşlerini yansıtmakla görevli kimselerdir.

Fıkralardaki şahıslar toplumun alt katmanlarını üst katmanlardaki yöneticilere karşı koruyup, yeri geldiği zaman yöneten ve yönetilen arasındaki adaletsizliği de eleştirirler. Dursun Yıldırım bu konuda şöyle der:

“Türk fıkralarının büyük bir bölümünün konusunu idareci tabaka ile halk arasında geçen vak’alardır. Bu vak’alarda halk, umumiyetle doğrudan doğruya idarecilerin karşısına çıkmaz. Düşünce tutum ve davranışını kahramanın ağzından ifade eder. Halk, kahramanını idareci tabakadan kendisine ters düşen her tipten insanın karşısına çıkarır. Padişah, vezir, kazasker, şeyhülislam, beylerbeyi, yeniçeri ağası, subaşı, kadı, vali, kaymakam, muhtar vb. idareciler, bu tipler arasında yer alır. Bu fıkralarda daha çok zorbalıklar; baskılar, adaletsizlikler, iltimas ve rüşvet gibi meseleler tenkit edilir veya alay konusu yapılır.”³⁵

1.2.4. Fıkra Türünde Zaman ve Mekân

Fıkraların zamanı genellikle belirsizdir. Çünkü fıkralarda önemli olan anlatılan zaman değil olayın içeriğidir. Bununla birlikte Yıldırım’a göre Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa, Kemine, Mirali ve Bektaşî’ye ait fıkraların bazılarında devre göre – yaşamış tarihî şahsiyetler göz önünde bulundurulursa- kısmen zaman mefhumu tespit edilebilir. Fakat bu durum umumi kaideyi değiştirmez.³⁶ Zira söz konusu şahsiyetlerin sözlü geleneğin ortak ürünü olarak fıkralar için tiplendirilmiş kişiler olması ve biyografilerinin; yaşadıkları zamanın tam olarak bilinmemesi söz konusu fıkraların zamanını belirlemeyi de olanaksız kılmaktadır.

Fıkralar hakkında günümüze kadar ki en kapsamlı çalışmaya sahip olan Dursun Yıldırım’ın fıkraların yapı ve kompozisyon özellikleri; fıkralardaki şahıs, zaman, mekân unsurları hakkında bizleri bilgilendirdiği “*Türk Bitiği Araştırma ve İnceleme Yazıları*” adlı eserindeki görüşleri şu şekildedir:

“Zaman kategorisi, fıkra kompozisyonları içinde tam bir belirsizlik içindedir. Yaşadığımız hayatın [geçmiş ve bugün dâhil] tamamını kapsayan belirsiz bir geniş zaman özelliği içinde görülür. Bu kategori kimi durumlarda, tiplerin belirlilik özellikleri göstermesi hâlinde, muayyen bir seviyede, vaka kendine sınırlı bir belirlilik sağlar. Bu belirlilik yine de kesin bir an değil, bir devir ile sınırlıdır. Tarih, bir gün, zamanın birinde, yatsı, sabah... filan padişahın devrinde gibi ifadeler ile tayin edilir; bir zaman kronolojisi, gerçek anlamda söz konusu değildir.”³⁷

³⁴ Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, 93.

³⁵ Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, 38.

³⁶ Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, 43.

³⁷ Dursun Yıldırım, *Türk Bitiği Araştırma ve İnceleme Yazıları* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1998), 226.

Fıkra türünde kullanılan zaman genellikle geniş zamandır. Bunun sebebi sözlü geleneğin bir ürünü olan bu türün belli bir döneme sıkıştırılmak istenmeyip tarihimizin her dönemine hitap edebilmesine olanak sağlamaktır. Fıkralarda zamanın yaşadığımız hayatın tamamını kapsaması her nesile ve her yüzyıla hitap etmek istemesindendir. Belli bir zamanı olsa sadece o dönemle sınırlı kalacaktır ve o fıkralar o dönemden sonra unutulacaktır.³⁸

Fıkra türünde mekân da tıpkı zaman gibi belirsiz ve tıpkı anlatılan vak'a gibi tektir. Her olay bir mekânda gerçekleştiği için olay merkezli bir anlatı olması bakımından fıkralarda da bir mekân olmak durumundadır. Ancak fıkralardaki mekân hiçbir zaman anlatılan olayın önüne geçmez. Yani ayrıntılı mekân tasvirleri fıkralarda yer almaz. Mekânlar sadece olayın gerçekleştiği ortam olarak bir aracı konumundadır.

“Fıkra’da vak’anın ceryan ettiği bir mekân mevcuttur. Bu mekân, kimi zaman tüm özellikleri ile tasvir edilir, kimi zaman ise, tipler arasında cereyan eden konuşmanın cümleleri içine yerleştirilen kelimelerin yarattığı atmosfer ile anlaşılabilirlik kazanır. Fıkralarda görülen dağ, bayır, ırmak kenarı, deniz kıyısı, çayır, dükkân, ev, kahve, cami, okul gibi hakikî hayat sahneleri, fıkralarda görülen mekânın muhtelif parçalarıdır. Bu sahneler fıkralarda, gerekli özellikleri kısaca tasvir edilmek suretiyle yer alır. Söz konusu özellikler ve onlara izafe edilen vasıflar, kültürel kimliklerinin anlaşılmasına bir ölçüde yardımcı olabilecek ipuçları taşıyabilir.”³⁹

Dursun Yıldırım’ın bu görüşünden de yola çıkılarak fıkraların mekânları arasında; gündelik hayatımızdaki olayların gerçekleşebileceği ibadethaneler, dağlar, çayır, sahiller, kahvehaneler, evler, oteller, okullar gibi her türlü açık ve kapalı ortamların yer alabileceğini söylenebilir.

1.2.5. Fıkra Türünde Dil, Üslup ve Anlatıcı

Fıkralarda diğer Halk edebiyatı ürünlerinde olduğu gibi açık ve sade bir dil kullanılır. Bunun en önemli sebebi fıkraların toplumun gündelik hayatını yansıtmasıdır. Fıkralar oluşumu itibarıyla toplumun halk tabakasından gelir. Halk olarak tabir edilen şey henüz tam olarak medeniyeti kavrayamamış ancak toplumun vahşi kesiminden de daha medeni olarak görülen bir orta sınıftır. Medeniyetin kenarlarında yaşayan eski bir moda kısım (köylü) olarak kabul edilir. Alan Dundes’in “*Halk Kimdir*” adlı makalesinde bu konu ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

³⁸ Aybala Dikbaş, *Elazığ Fıkraları Ve Fıkra Tipleri – Bağlam Merkezli Bir İnceleme-* (Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 2018), 14.

³⁹ Dursun Yıldırım, *Türk Bitiği Araştırma ve İnceleme Yazıları*, 226.

“Halk bir taraftan “medeniyetle” tezat olarak ele alınırken, yani halk medenileşmesi bir toplumda, medenileşmemiş bir unsur olarak kabul edilirken, diğer taraftan da vahşî (savage) veya ilkel toplum (primitivesociety) diye adlandırılan ve gelişme (evolution) basamaklarından daha aşağı da kabul edilen bir grupla da tezat olarak kabul edilmiştir.”⁴⁰

Fıkralar da yerinde kullanılan bazı kelimeler halkın ince zekâsını; nüktedan, hazırcevap kişiliğini ve mizahi karakterini yansıtmaları bakımından önemlidir. Hiç beklenmedik bir anda gelen bu kelimeler halkın ince düşünebilen bir zekâyâ sahip olduğunun da bir göstergesidir. Sade, açık ve anlaşılır bir dille nüktedan ve mizahi bir fıkra kompozisyonu oluşturmak için kuvvetle muhtemel yüksek bir zekâ düzeyine sahip olmak gerekir.

Fıkralar yöresel olarak da anlatılabilen bir türdür. Bu bakımdan anlatılan fıkralarda yöresel farklar olması durumunda hem fıkranın metninde hem de icrasında fıkranın anlatıldığı yöreye göre kullanılan dil ve üslupta değişebilir. Örneğin: Karadeniz yöresine ait bir Temel ile Dursun fıkrasının İç Anadolu’daki icrası sırasında hem anlatıcıya bağlı olarak üslupta hem de anlatıcının ağız özelliklerinden dolayı metinde bazı değişiklikler meydana gelebilir. Yine aynı şekilde bir Nasreddin Hoca fıkrası Karadeniz yöresinden bir anlatıcı tarafından o yörenin ağız özelliklerine göre icra edilebilir. Burada önemli olan fıkranın nükte unsurunun anlatıcı tarafından doğru yerde doğru zamanda verilmesi ve dinleyicide beklenen etkiyi yaratmasıdır. Bu durum hem fıkraların ne kadar dinamik ve esnek bir yapıya sahip olduğunu; hem de fıkranın toplumun ortak belleğinin bir ürünü olduğunu göstermekle birlikte gündelik yaşamın bir parçası olarak insanlığın tarihi boyunca var olduğu ve hep var olacağı konusunda önemli bir değer arz etmektedir.

Fıkraların üslubu konusunda fıkra metninin mizahi ve nüktedan bir üsluba sahip olması gerekliliğinin yanında fıkra anlatıcısının da dinleyicinin gülünç unsurunu yakalayabileceği bir üslupta anlatıma sahip olması son derece önemlidir.

Fıkracı, dinleyicilerinden mizahın inceliğine varacak, nüktenin değerini tartacak bir zekâ, anlayış olgunluğu bekler. Tatlı fıkra anlatan kimseler, tıpkı iyi masalcılar gibi, bu yeterlikleriyle çevrelerinde ün almışlardır; aynı fıkraları bilen birçok kişiler içinde, onların tadını çıkararak anlatan aranır.⁴¹

⁴⁰ Alan Dundes, “Halk Kimdir”, çev. Metin Ekici, *Milli Folklor* 10/37 (1999): 139.

⁴¹ Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, 92.

Fıkra anlatıcısının üslubu fikranın icra bağlamına göre değişiklik gösterebilir. Örneğin, eğer ortamda bir kadın veya çocuk varsa anlatıcı müstehcen ifadelerden özellikle uzak durur. Çünkü toplum kurallarımızda kadınların veya çocukların olduğu ortamlarda bu tür ifadelerin kullanılması pek hoş karşılanmaz. Müstehcen içerikli fıkralar daha çok kahvehane ortamlarında erkekler arasında anlatılmaktadır.

Bütün halk anlatmalarının devamlılığını ve canlılığını sağlayan, onları zaman içinde zenginleştiren ve güzelleştiren anlatıcılarıdır.⁴² Bununla birlikte fıkralarda masallarda, destanlarda ya da halk hikâyelerinde olduğu gibi bir anlatıcı geleneği yoktur. Destan geleneği varlığını destancı denilen anlatıcılarına; halk hikâyeleri ise anlatıcıları konumundaki âşıklara borçlu iken fıkralar özel bir anlatıcıları olmadan günümüze kadar gelmiştir. Bu durumun oluşmasında muhtemelen fıkraların kısalığı ve insanların hoşça vakit geçirmesi için az vakit alması önemli bir etkidir. Hemen herkesin hoş vakit geçirmesine olanak sağlayacak sadelikte ve kısalıkta olan fıkralar gündelik hayatının bir yansıması olduğundan dolayı tarihin dinamikliği içerisinde tüm esnekliği ile geçmişten günümüze var olagelmıştır.

Fıkra derlemesi için sahaya çıkıldığında hemen her yaştan kadın-erkek fark etmeksizin bireylerin fıkra anlatabildiği ancak gerek yaşam birikimi, gerekse eski geleneğe bağlılıkları açısından yaşça büyük, konuşkan, şakacı üsluba sahip kişilerin gençlere göre daha fazla fıkra bilgisine, fıkraya uygun üsluba ve daha nitelikli bir fıkra anlatma yeteneğine sahip olduğu görülür.

Özetlenecek olursa; fıkraların sade, açık ve anlaşılır bir dile ve nüktedan bir üslup yapısına sahip olduğunu ve fıkra anlatıcısının da fikranın nükte unsurunu en doğru şekilde verebilecek bir üslupla icrasını gerçekleştirmesinin fıkrayı güzelleştireceği söylenebilir. Dursun Yıldırım' a göre de “fıkraların dili külfetsiz, yapmacıktan uzak, canlı bir Türkçedir. Ve fıkra dilinin esasını canlılık, açıklık, anlam yoğunluğu, incelik ve zerafet teşkil eder.”⁴³

1.3. Fıkraların Tasnifi

Eldeki verilere göre fıkraların tasnifi ile ilgili ilk bilgiye, türün “letâif” şeklinde isimlendirildiği dönemlerde rastlanmıştır. Boratav; *Az Gittik Uz Gittik* adlı eserinde

⁴² Aybala Dikbaş, *Elazığ Fıkraları Ve Fıkra Tipleri – Bağlam Merkezli Bir İnceleme-*, 16.

⁴³ Dursun Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, 46.

Lâmi Çelebi'nin *Letâifname* eserinde yer alan ve kaynağı bilinmeyen bir kişiye ait olan bu tasnifden bizleri haberdar etmiştir. İlgili tasnif şu şekildedir:

- “1. Çocuklar üzerine hikâyeler,
2. Deliler üzerine hikâyeler,
3. Çeşitli başka insanlar üzerine hikâyeler,
4. Karı-koca üzerine hikâyeler,
5. Hayvan masalları,
6. Cansız şeyler üzerine hikâyeler.”⁴⁴

Bu tasnif ile ilgili bir değerlendirme yapıldığında fıkraların henüz o dönemde masal ve hikâyeler içerisinde değerlendirilmiş olup ayrı bir tür olarak ele alınmadığı görülmektedir.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte pek çok alanda olduğu gibi edebiyat alanında da yapılan çalışmalar hız kazanmış ve halk edebiyatı da bu ivmelenmeden nasibini almıştır. Bu alanda çalışmalar yapmış Faik Reşat, Mehmet Tuğrul, Pertev Naili Boratav, Saim Sakaoglu, Nevzat Gözaydın, Şükrü Elçin ve Dursun Yıldırım gibi isimler fıkraların tasnifi hakkında görüş ileri süren belli başlı araştırmacılarıdır.

Cumhuriyet tarihinde fıkraların ilk ayrıntılı tasnifini yapan kişi Faik Reşat'tır. Dursun Yıldırım'ın aktardığı ve muhteva merkezli olan bu tasnif şu şekildedir:

- “1. Müluk, Ümera, Vüzera, Hukkam
2. Zevat-ı Mukaddese, Ülema, Urefa, Meşayih, Hükema
3. Şuara, Üdeba, Müellifin, Muharririn
4. Zürefa, Ezyika, Hazır-Cevaplar
5. Memurin, Dipnotlar
6. Mehakim, Deavi, Müftehimin ve Mahkumin, Avukatlar, Şahidler
7. Askerlik, Harp, Atıcılık, Binicilik
8. Etibba ve Mütetabbidin, Zamir ve Mütemarizin
9. Eimme, Vaizin, Rehabin, Müraiyan
10. Muallimin ve Müte'allimin, Mekatib ve Medaris
11. Aile, Zevc ve Zevce, Ebeveyn, Evlad, Akraba
12. Ahval-i Nisvan, Mu'aşekat, İzdivacat, Mütayebat-ı İşvebazane ve Harfendazane
13. Cühela, Hümeke, Sadeddilan, Köylüler, Kaba adamlar
14. Ziyafet, Et'ime, Matbah, Lokanta, Aşçı, Vekilharç, Oburluk, Açgözlülük
15. Müsavirlik, Mizbanlık
16. Fakir, Dilenci, Cerrar, Zügürt, Tüfeyli
17. Ehissa ve MümsikinTaamkaran
18. Esnaf, Tüccar, Amele
19. Sarhoşlar, Tiryakiler
20. Hırsız, Dolandırıcı, Ayyar, Yankesici, Zorba, Eşkıya, Çapkın, Serseri
21. Hizmetkâr, Lala, Daye, Mürebbi, Köle, Cariye, Müdür-i umur, Kahya
22. Süfeha
23. Seyahat, Vesait-i Nakliyye (at, araba, tramvay, şimendifer, vapur, kayak, otel, han)
24. Eğlence mahalleri (müsamere, balo, tiyatro, kahvehane, gazino)
25. Mabalagacı, Yalancı, Tafrafuruş, Lafazan, Korkak
26. Müteellih, Mütenebbi, Müneccim, Muabbir, Falcı, Sihirbaz, Efsuncu
27. Mucanin ve Mecazib

⁴⁴ Pertev Naili Boratav, *Az Gittik Uz Gittik* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1969), 407.

28. Netayic-i gayr Müterakkibe, Kabahatten büyük özürler
29. Cühela, Galat söylenen ve okuyanlarla dili dönmeyenler, İyiler, Dilsizler
30. Hayvanat, ve Cemadata müsnefıkarat
31. Letaif- i manzume⁴⁵

Türkiye’de Halk edebiyatı çalışmalarının öncüsü olan Pertev Naili Boratav’ın diğer araştırmacılara göre daha az ayrıntıya giren ve daha sade olan, fıkra tiplerini baz alarak iki başlık altında incelediği tasnifi ise şu şekildedir:

- “1. Kişileri belli halk tipleri olan fıkralar. a) Ünlü adlar taşıyan ve gerçekten tarihe mal olmuş sayılan kişilerdir: Bekri Mustafa, İncili Çavuş gibi. b) Özel adlarla anılmayıp bir toplum zümresini temsil eden kişilerdir: Bektaşî, tahtacı, yürük gibi.
2. Belli bir topluma ait tip, ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın, ortadan insanların güldürücü maceralarını konu edinen fıkralar: Karı-koca, çocuklarla ana-baba, uşak-efendi, asker-subay vb. hikâyeleri gibi. Şaşırtıcı ve eğlendiriciliği sadece açık saçık olmaktan ileri gelen fıkralar da bu bölüme girer.”⁴⁶

Şükrü Elçin’de “*Halk Edebiyatına Giriş*” adlı eserinde fıkra tiplerinin fıkraların tasnifi hakkında ipucu verebileceği düşüncesindedir. Elçin fıkraların asli tipleri olan Nasreddin Hoca, Bekri Mustafa, İncili Çavuş gibi isimlere değindikten sonra ayrıca şu tiplerinde tasnifini yapar:

- a) Zümre tipleri: Mevlevî, bektaşî, yürük, terekeme, tahtacı, köylü.
- b) Azınlık tipler: Yahudi, Rum, Ermeni.
- c) Bölge tipleri: Kayserili, Karadenizli.
- d) Gündelik tipler: Ana-baba, deli, bakkal, cimri, hâkim.”⁴⁷

Saim Sakaoglu ise “*Türk Folklorunda Üç Ahmak Fıkraları*” adlı bildirisinde fıkra tiplerinin bölgesel dağılımını temel alarak bir tasnif yapma yoluna gitmiştir:

- “I. Tarihte yaşamış şahıslar etrafında teşekkül eden fıkralar
- 1) Her bölgede tanınan ünlü tipler (Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa, vb.)
- 2) Sadece yaşadıkları bölgede tanınan tipler (Tayyip Ağa “Konya”, Niyazi Dede “Sivas”, Murtaza “Kastamonu”, İbik Dayı “Ağın-Elâzığ”, vb.)
- II. Bir topluluğu temsil eden tipler etrafında teşekkül eden fıkralar
- 1) Din ve inanış sistemiyle ilgili olanlar (Hoca, kadı, bektaşî, tahtacı, vb.)
- 2) Bir bölge halkı ile ilgili olanlar (Karadenizli, Karatepeli, Kayserili, vb.)
- 3) Bir karakter veya meslek grubu ile ilgili olanlar (Ahmak, deli, cimri, sarhoş, hırsız, doktor, vb.)
- III. Eş kahramanlı fıkralar (Hoca-talebe, usta-çırak, ebeveyn-evlat, komutanasker, efendi-uşak, vb.)”⁴⁸

⁴⁵ Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, 58.

⁴⁶ Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, 93.

⁴⁷ Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, 567.

⁴⁸ Sinan Gönen, “Prof. Dr. Saim Sakaoglu’nun Fıkra İle İlgili Çalışmalarının Bibliyografyası”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12/12 (2004): 222.

Türk fıkraları hakkındaki en kapsamlı çalışmaya sahip olan Dursun Yıldırım'da fıkra tasnifinin tiplere göre yapılmasının daha uygun olduğunu düşünür. Yıldırım'ın tasnifi ise şu şekildedir:

- “1. Ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanan ferdi tipler: Nasrettin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa, Esenpulat, Ahmet Akay, Kemine, Bektaş, Adlar Köse, Haşmet, Koca Ragıp Paşa, Mirâli, Nasreddin Tûsî, Keçecizâde İzzet Molla, Karagöz.
2. Zümre tipleri: Mevlevî, Yörük, Terekeme, tahtacı, Köylü.
3. Azınlık tipleri: Etnik kökene dayanan Müslüman veya Hristiyan tipler.
4. Bölge ve yöre tipleri: Kayserili, Çemişkezekli, Andavallı, Karadenizli, Konyalı.
5. Yabancı tipler: Behlül-i Dânende, Karakuşî Kadi.
6. Gündelik tipler: Ana-baba, karı-koca, kaynana, deli, cimri, topalk, sağır, hırsız, eşkıya, bıçkın, imam, kadı, asker, şair.
7. Moda tipler: Geçici, değişken olaylara bağlı, zamanla kaybolup yerini yenilerine bırakan tipler.”⁴⁹

Tüm bu sınıflandırmalardan yola çıkarak araştırmacıların çoğunun muhtevadan ziyade tipleri merkeze alarak bir tasnif metodu incelediğini söyleyebiliriz. Fıkralarda herhangi bir konu sınırlandırması olmadığı için onları fıkra tiplerine göre sınıflandırmak daha uygulanabilir bir yol olarak görülebilir. Bu durumda fıkralardaki tipler genel olarak milli tipler ve mahalli tipler olarak iki başlık altında toplanabilir. Milli tipler bir milletin tarihine mal olmuş halkın ortak belleği tarafından yaratılmış Nasreddin Hoca, Bekri Mustafa, İncili Çavuş gibi tiplerdir. Mahalli tipler ise edebiyatımızda milli tiplerden çok daha sonra incelenme fırsatı bulmuştur. Pertev Naili Boratav “*Az Gittik Uz Gittik*” ve “*100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*” eserlerinde fıkraları sınıflandırırken mahalli tiplere değinmiş ancak bu fıkra tipine örnek vermemiştir. Boratav gibi Yıldırım'da yapmış olduğu tasnifinde mahalli tiplere değinmiş, ayrıca ayrıntılı bir tanım yapmıştır.⁵⁰ Ancak Yıldırım'ın bu tanımında da mahalli fıkra tipinin herhangi bir somut örneğine rastlanmamıştır.

Mahalli fıkra tipine örnek vermek oldukça zor iştir. Konularını gündelik yaşamdan alarak toplumun bir yansıması olan ve kısa bir tür olması sebebiyle her yerde karşılaşılabileceğimiz fıkralarda her an mahalli bir fıkra tipi karşımıza çıkması

⁴⁹ Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaş Fıkraları*, 62-71.

⁵⁰ Dursun Yıldırım'ın yukarıda bahsedilen tanımı şu şekildedir: "Türk coğrafyasının küçük bölge ve yörelerinde tanınan, bilinen mahalli fıkra tipleri sadece o çevre halkı tarafından benimsenmişlerdir. Daha geniş alanlara yayılamamışlardır. Bunlara bağlı olarak anlatılan pek çok fıkra, zamanla kendilerinden daha ünlü fıkra tiplerine bağlanarak anlatılır. Fıkraların umumî tasnif ve tahlillerinde bu problemlerin göz önünde tutulması ve bilhassa inceleme sırasında sözü geçen tiplere bağlı fıkraların ayrıca ele alınmasında fayda vardır. Böylece, bölge ve yörelerdeki halkın olaylar karşısında tutum ve davranışlarını bir tablo içinde göstermek imkânını bulmuş oluruz." (Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaş Fıkraları*, 69.)

muhtemeldir. Bu sebeple mahalli fıkra tipine örnek vermek bu konu ile ilgili yapılmış şahsi bir çalışma gerektirir. Sait Uğur “İçel Folkloru”⁵¹ adlı çalışmasında üçe ayırdığı fıkra bölümünün ikinci kısmında farkında olmadan “Mehmet Kâhya” adında bir mahalli tipin fıkrasına yer verir. Farkında olmadan diyoruz çünkü çalışmada Mehmet Kâhya’nın mahalli bir tip olduğu açıkça belirtilmez. Bu konudaki en önemli çalışma Saim Sakaoğlu’na ait “*Türk fıkraları ve Nasreddin Hoca*” adlı çalışmadır. Sakaoğlu burada “mahalli tip” yerine “dar bölge tipi” terimini kullanarak Mut’ta tanınan “Çivit Emmi”, Ağın’da tanınan “İbik Dayı”, Gerede’de tanınan “Şamlı’nın Hacı İbrahim” gibi isimleri, köy ve kasaba müritlerinde tanınanlar; Konya’da tanınan “Tayyip Ağa”, Sivas’da tanınan “Niyazi Dede”, Kayseri’de tanınan “Pire Mehmet” gibi isimleri ise büyük merkezlerde tanınan mahalli tiplere örnek vererek değerlendirmiştir. Ayrıca daha sonra 1986’da Ağınlı İbik Dayı’yı, 1987’ de Konyalı Tayyip Ağa’yı, 1988’de Mut’lu Çivit Emmi’yi birer bildiri konusu olarak sunmuş; 1989’da Norveç’in başkenti Oslo’da toplanan 37.PIAC (Permanent International Altaistic Conference / Daimi Milletlerarası Altaistik Konferansı)’ de “*Türkiye’de Mahalli Fıkra Tipleri*” başlıklı bildirisinde 26 farklı mahalli fıkra tipini ilk defa derli toplu olarak tanıtmıştır.⁵² İbrahim Altunel’de “*Anadolu Mahalli Fıkra Tipleri Üzerinde Bir Araştırma*”⁵³ adlı doktora tezinde 515 mahalli fıkra tipine yer vermiştir.

Tetkik edilen tüm bu tasnif ve inceleme çalışmalarından sonra Rize fıkralarındaki tipler hakkında bir yargıya varılacak olursa; yörede anlatılan Temel ile Dursun fıkraları dışındaki anlatılarda yer alan tipleri; (söz konusu tipler tüm Türkiye’de tanınmayan; sadece yaşamış olduğu çevre tarafından bilinen, halk arasında fıkra anlatıları dolaşan tipler olduğundan) mahalli fıkra tipleri arasında değerlendirmek mümkündür.

⁵¹ Sait Uğur, *İçel Folkloru* (Ankara: Ulus Yayınevi, 1947).

⁵² Saim Sakaoğlu, “Türk Dünyası Mahalli Fıkra Tipleriyle Anadolu Fıkra Tipleri Arasındaki Paralellikler”, *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi* 13/9-10 (1994): 270. [Ayrıntılı bilgi için ayrıca bk: Saim Sakaoğlu, *Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca* (Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 1992.)]

⁵³ İbrahim Altunel, *Anadolu Mahalli Fıkra Tipleri Üzerinde Bir Araştırma* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. 1990).

1.4. Fıkraların İşlevleri

Fıkralar, herhangi bir düşünceyi güçlendirmek, dinleyenleri ikna etmek, bir olayı, durumu açıklamak amacıyla anlatılan; yapısında nükte, mizah, eleştiri ve yergi gibi ögeler bulunduran kısa anlatılardır.⁵⁴ Halkın mizah anlayışı, yaşam felsefesi, gündelik yaşam tarzı, karşılıklı iletişim şekilleri gibi daha pek çok konuda bizleri fikir sahibi yapabilmesi dolayısıyla, bu anlatı türünün toplum yaşantısında üstlendiği bazı işlevsel yönleri olmuştur. Bu başlık altında da bağlam merkezli halk bilimi kuramlarından “İşlevsel Halk Bilim Yöntemi” ışığında fıkraların işlevleri incelenecektir.

Halk bilimi ürünlerini inceleyen kuram ve yöntemler 19.yy ile birlikte önem kazanmıştır. Bütün bilimlerin temeli felsefe olduğu gibi halk biliminin temeli de felsefeye dayanmaktadır. Halkın felsefesini yansıtan bu halk edebiyatı ürünlerini incelemek için 19.yy itibarıyla felsefenin köllerinden doğan halk bilimi kuram ve yöntemleri temel olarak “metin merkezli kuramlar” ve “bağlam merkezli kuramlar” olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır. Metin merkezli kuramlarda adından da anlaşılacağı üzere önemli olan halk edebiyatı ürününün metnidir. Gelişme ve yayılma kuramları, Tarihi- Coğrafi Fin Kuramı, Yapısalcı Kuram başlıca metin merkezli kuramlardır. Bu kuramlar çalışmanın konusunun dışında kaldığı için sadece isimlerini zikretmekle yetinilecektir. Bağlam merkezli kuramlarda ise halk edebiyatı ürünlerinin metinlerinden ziyade bu metinlerin oluştuğu bağlam (sosyal – kültürel ortam) önemlidir. Bağlamsal kuramlar arasında İşlevsel Halk Bilimi Yöntemi, Sözlü Kompozisyon Kuramı ve Performans (İcra) Yöntemi yer alır.⁵⁵ Bunlardan İşlevsel Halk Bilimi Yöntemi halk edebiyatı ürünlerinin fonksiyonları ile ilgili saptamalarda bulunmuştur. Çalışmanın devamında İşlevsel Halk Bilimi Yöntemi ışığında Rize fıkralarının işlevlerini ele alarak bu konuda bir değerlendirme yapılacaktır.

⁵⁴ M. Öcal Oğuz vd., *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013), 201.

⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Özkul Çobanoğlu, *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2012); Metin Ekici, *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri* (Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2018).

1.4.1. İşlevsel Halk Bilimi Kuramı Çerçevesinde Rize Fıkralarının İşlevleri Açısından Değerlendirilmesi

İşlevsel halk bilimi kuramı günümüzde hâlen halk edebiyatı araştırmalarında en çok kullanılan yöntemlerden birisidir. Söz konusu kuram Halk edebiyatı ürünlerinin işlevleri ile ilgili belirlemelerde bulunduğu için önem arz eder. İşlevsel kuramın halk bilimi çalışmalarına girişi bir kültürel antropolog olan, Amerikan Folklor Kurumu'nda (American Folklore Society) çalışan ve “Amerikan Folklore Dergisi”nde (Journal of American Folklore) çalışmalarını yayınlayan Franz Boas ve öğrencileri Ruth Benedict, Margerat Mead, Melville Herskovits gibi araştırmacılarla gerçekleştirilmiş; daha sonra kullanım alanı genişletilmiştir. Temeli antropologlara dayandığı için bazı araştırmacılar tarafından bu kuramın “*Antropolojik Yöntem*” olarak adlandırıldığı da görülür. Bu kurama göre folklorun insan hayatındaki önemini tam olarak anlayabilmemiz için halk bilimi ürünleri işlevlerinin farklı milletlerdeki icra ortamı uygulamaları hakkında daha çok bilgiye sahip olmak gerekmektedir. Kuramın asıl kurucuları arasında B.Malinowski ve birbirinden habersiz olarak yürüttükleri alan araştırmalarının sonucu aynı kuramsal çerçeveyi ileri süren A.Reginald Radcliffe-Brown yer almaktadır.⁵⁶

Yukarıda söz edilen isimlerden B. Malinowski her temel ihtiyaca karşılık bir kültürel cevabın olduğunu ileri sürmüş, kültürel kurumların işlevlerini belirlenmesi konusunda bir model geliştirmiştir. Buna göre temel ihtiyaçlar ve bunlara verilen kültürel cevapları şu şekilde sıralamak mümkündür.

Temel İhtiyaçlar	Kültürel Cevaplar
Metabolizma	Besin Sağlanması
Üreme	Akrabalık
Bedensel Rahatsızlıklar	Barınma
Güvenlik	Koruma
Hareket	Etkinlikler
Büyüme	Yetiştirme
Sağlık	Hijyen ⁵⁷

⁵⁶ Özkul Çobanoğlu, *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, 243-244.

⁵⁷ Özkul Çobanoğlu, *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, 247.

İşlevsel yöntemin temel hareket noktası halk edebiyatı yaratmalarının metinleri değil, bu metinlerin oluşturuldukları, yaratıldıkları ve yeniden yaratılıp nakledildikleri bağlamdır.⁵⁸ İlk olarak Malinowski 1926'da yayınladığı “İlkel Psikoloji’de Mit” (Myth in Primitive Psychology) adlı çalışmasında “şüphesiz metin çok önemlidir fakat bağlamsız metin ölüdür”⁵⁹ şeklindeki ifadesiyle bağlamın önemine dikkat çeker. Daha sonraki yıllarda Malinowski’nin bu düşüncesi Performans Teori’nin başlangıç noktasındaki temel etkenlerden biri olmuştur.

İşlevsel kuramın dikkat çekmek istediği temel nokta en basit tabiriyle bir halk kültürü unsurunun işlevinin icra ortamına yani bağlamına göre değişiklik gösterebileceğidir. Bu bağlamda işlevsel teorinin bir diğer önemli ismi ise William R. Bascom’ dur. Folklor ürünlerinin fonksiyonları ile ilgili yapmış olduğu çalışmalarla bu kuramda adından söz ettiren Bascom folklor ürünlerinin çok sayıda işlevini tespit etmiştir. Ancak bu işlevleri en basit şekliyle dört maddeye indirgemıştır. Özkul Çobanoğlu “*Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*” adlı eserinde bizleri bu dört maddeden haberdar etmektedir.

“1. *Hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi*: Bu bağlamda bütün folklor icraları sadece bir eğlence olmaktan uzaktır. Eğlence veya eğlendirme her ne kadar folklorun önemli hem de son derece önemli bir işleviyse de, tek işlevi değildir.

2-*Değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme*: Folklorun ikinci işlevi, içinde yer aldığı kültürdeki icraları yapanlara ve bu icraları seyredip dinleyenlere, söz konusu kültürdeki ritüellerin toplumsal kurumları ve değerleri doğrulayıp onaylamasıdır. Böylece, toplumsal kurum ve değerlerin güncelleşmesini, güçlenip köklenmesini sağlar.

3-*Eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılacak eğitilmesi işlevi*: Folklorun üçüncü işlevi ise, özellikle yazılı kültür geleneği olmayan veya sözlü kültür ortamının tek kültür ortamı olduğu toplumlarda, folklorun taşıdığı bilgiler tarihsel olarak gerçek ve öğretileri son derece önemli olarak kabul edilir. Bu bağlamda folklor, kültürün aynası ve insanlara yönelik pratik kurallar ve kılavuz olarak düşünülmektedir.

4-*Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için bir kaçıp kurtulma mekanizması*: Folklorun yerine getirdiği bir başka işlev de, önemli olmasına rağmen çoğunlukla gözden kaçırılan kabul edilmiş davranış kalıplarına uygun davranıyor olmak ve bu yolla da meydana gelen toplumsal ve kişisel baskılardan kaçıp kurtulabilmeyi sağlamaktır.”⁶⁰

Rize fıkralarında yukarıda belirtilen dört kurala ek olarak *iletişim aracı işlevi*, *sosyal motivasyonu sağlama işlevi* ve *toplumsal eleştiri işlevi* gibi farklı fonksiyonlar da tespit edilmiştir.

⁵⁸ Metin Ekici, *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, 124.

⁵⁹ Özkul Çobanoğlu, *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, 289.

⁶⁰ Özkul Çobanoğlu, *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, 256-257.

1.5. Fıkranın Sözlü Geleneğin Diğer Türleri İle İlişkisi

Halk edebiyatı anlatı türleri halkın ortak yaratma gücünden çıkmış oldukları için sözlü geleneğin çeşitli türleri arasında var olan bir takım benzerlikler zaman zaman bu türlerin iç içe değerlendirilmesine sebep olmuştur. Ancak bu türlerin benzer yönlerini ele alarak onları ortak bir tür havuzunun içinde toplamak elbette ki yanlış olacaktır. Bir türkü ne masaldır ne de halk hikâyesidir; masal da ne fıkradır; ne de atalar sözüdür. Halk edebiyatının bütün türleri, yapı ve muhteva bakımından, birbirinden tamamen ayrılmaktadır.⁶¹

Halk edebiyatı türlerinden bazılarını tek bir başlık altında bütün olarak inceleme eğilimi muhtevada görülen bir takım benzerlikten ve gayedeki ortaklıktan ileri gelmektedir. Masalların tip kataloğu ile ilgili çalışmasıyla tanınan Avrupa’lı halk bilimci Antti Aarne fıkraları masal kategorisinde üçüncü sıraya yerleştirmiştir.⁶² Daha sonra Türkiye’deki birçok araştırmacı da bu bilgiler ışığında fıkrayı masal türü içerisinde incelemişlerdir. Oysa fıkralar her şeyden önce kompozisyon ve kuruluş olarak masallardan ayrılır. Gerek vak’a sayısı ve gerek anlatılan hikâyenin uzunluğu bakımından fıkra ve masal türü farklılıklar arz ederler, bununla birlikte zaman, mekân ve şahıslardaki belirsizlikler yönünden ise benzerlik gösterirler. Bu bağlamda masal ve fıkra türlerinin ilişkisi çalışmada ayrı bir başlık altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Fıkralarla en çok karıştırılan bir diğer türde atasözleridir. Zira atalar sözü derecesinde önem kazanan fıkralar mevcuttur. Nasreddin Hoca’nın ünlü fıkrasında geçen “yorgan gitti, kavga bitti ve bir Bektaşî fıkrası ile açıklanan “ağzından baklayı çıkarmak” sözleri bu konuya verilecek örneklerden sadece bir kaçıdır. Ancak bu tarz sözlerin fıkralarla ilgili olduğunu çok az kişi bilir.⁶³

Konusunu halkın gündelik yaşamından alarak gelişen bir tür olarak fıkra diğer halk edebiyatı ürünlerine nazaran daha geniş bir yayılma sahasına ve anlatım geleneğine sahiptir. Çağımızın değişen ve gelişen teknoloji Dünyası’nda gündelik yaşamda belki sokakta yürürken bir masalcı ya da halk hikâyesi anlatan bir aşığa rastlayamayabiliriz ancak birbirini eğlendirmek, hoşça vakit geçirmek, karşılıklı

⁶¹Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, 47.

⁶² Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, 47.

⁶³ Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, 131-132.

nükteleşmek gibi amaçlarla iki insanın birbirine fıkra anlattığını görebilir ya da bizzat fıkra gibi olaylara tanık olabiliriz.

Yukarıda bahsedilen sebepler ve örnekler halk edebiyatı alanında yapılan çalışmalarda bir karmaşaya sebep olacak mahiyette olduğu için konusu fıkralarla ilgili olan bu çalışmada fıkranın en yakın akrabaları olan hikâye, masal, efsane gibi halk edebiyatının diğer anlatı türleri ile mukayesesini yaparak bu türlerin birbirinden ayrılması noktasında benzer ve farklı yönlerinin ayrıntılı olarak gösterilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

1.5.1. Masal ve Fıkra İlişkisi

Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayâl ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa anlatılardır.⁶⁴ Fıkralar ise bir topluma mal olmuş bilinen kişiler ya da mahalli tipler etrafında oluşmuş güldürü, nükte ve mizah unsurları içeren kısa ve yoğun anlatılardır. Bu tanımlardan yola çıkılarak masal ve fıkra türleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar belirlenmeye çalışıldığında ulaşılan belli başlı sonuçlar şu şekildedir:

Masallar da tıpkı fıkralar kısa ve yoğun anlatıma sahip bir türdür ancak fıkra ve masal türleri karşılaştırıldığında fıkraların daha kısa ve yoğun bir anlatıma sahip olduğu görülür.

Masallar kompozisyon olarak giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşur. Fıkralarda da çok belirgin olmasa da bu bölümler yer alır. Ancak ikisi arasındaki en temel fark masallarda esas olan şeyin kahramanlık ve macera olaylarının dinleyicide etki yaratmasıyken fıkralarda nihai amacın anlatımda güldürüye dayalı mizahi unsurların olması ve bu unsurların dinleyicide hoş giden bir etki yaratmasıdır.

Masallarda olaylar genellikle devler ülkesi, periler ülkesi, harikalar diyarı, masal bahçesi gibi fanteziye ve yüksek hayal gücüne dayalı mekânlarda geçer. Bu sebeple masalların kaynağı çoğunlukla mitolojiye ve mitik hikâyelere dayandırılır. Fıkralar ise konusunu günlük hayattan alan bir edebi türdür. Fıkralardaki olaylar gündelik yaşamda karşılaşılabileceğimiz ibadethaneler, dağlar, çayırırlar, sahiller,

⁶⁴ Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, 80.

kahvehaneler, evler, oteller, okullar gibi her türlü açık ve kapalı ortamlarda gerçekleşebilir.

Masallar gerek içerisinde yer alan kahramanlar ve gerekse muhtevasından dolayı destanlar, mitik hikâyeler gibi diğer anlatı türlerinden etkilenebilen bir tür iken fıkralar; kısa, sade ve gündelik hayatın doğal akışında ortaya çıkabilen bir tür olmasına bağlı olarak diğer anlatı türlerinden daha az etkilenmiştir.

Masallarda devler, periler, cinler gibi olağanüstü özellikler gösterebilen kahramanlar yer alabiliyorken; dinleyiciyi de inandırıcılık rolü olması ve konularını gündelik yaşamdan almasından dolayı fıkraların kahramanları Nasreddin Hoca, Bekri Mustafa, İncili Çavuş gibi toplumun tüm kesimleri tarafından bilinen; ya da mahalli tipler olarak adlandırdığımız sadece yaşadığı sınırlı çevre tarafından tanınan ve bilinen gerçek kişilerdir.

Masallar fıkralara göre daha uzun bir anlatı türüdür. Masallarda; “Nardaniye Hanım Masalı”nda olduğu gibi üvey annenin kızı evden göndermeye çalışması, babanın kızı dağda bırakması, kızın kırk haramilerle tanışması ve buna benzer birden çok olayla karşılaşabiliriz; buna karşılık fıkraların olay kurgusu dinleyiciye ders veren, gülme etkisi yaratan unsurlar barındıran tek bir vak’a üzerine kuruludur.

Masal ve fıkra türünün her ikisi de sözlü geleneğin ürünleridir. Ancak masalların “masalcı, masalcı ana” şekline adlandırılan belli bir anlatıcısı varken fıkra türüne mahsus bir anlatıcı kitlesi bulunmamaktadır. Yani sokakta yürürken karşılaşacağımız herhangi bir kimseden bir fıkra dinleyebiliriz. Bununla birlikte masal anlatıcılarının ilk atasının erlik tarafından eğitildiğine, anlatıcılarının koruyucu ruhları olduğuna ve yeteneklerini rüyada öğrendiklerine inanılır. Bu yüzden Türk Dünyası’nda masal anlatıcılarının kimliği mitolojik bir geçmişe dayandırılır. Fıkra anlatıcıları için ise böyle bir durum söz konusu değildir. Sade, basit ve insanda hoşagidecek etkiyi kısa sürede yaratabilen bir tür olarak fıkralar hemen herkes tarafından icra edilebilir. Ancak nüktedan, hazırcevap, mizahi bir üsluba sahip kimseler diğerlerine göre daha iyi bir fıkra anlatıcısıdır.

Fıkra ve masal türleri ifade ettikleri netice bakımından da birbirinden ayrılmaktadırlar. Fıkra nihayetinde insanları güldürmeyi amaçlayan bir türdür. Fakat masallarda bu tarz bir durum söz konusu değildir.⁶⁵

Konularını gerçek hayattan alan fıkralar daha çok erkek meclislerinde icra ortamı bulmasına rağmen sahip olduğu olağanüstü muhteva ve fantastik dünya sebebiyle masallar daha çok kadınlar ve çocuklarca rağbet görür. Masal anlatma geleneği anadan kıza geçen bir gelenektir.

Masal ve fıkra anlatma zamanı olarak da farklılık gösterebilen türlerdir. Masalların gece anlatılmasına daha çok rastlanır. Genellikle uzun kış gecelerinde, ocak başlarında anlatılırlar. Anlatıcının masalı unutmama, eksik anlatmama gibi; dinleyicinin de sıkılmadan masalı dinleme, uyuyakalmama gibi sorumlulukları vardır. Fıkraların ise herhangi bir zaman diliminde uygun icra ortamı bulunduğu anlatımı gerçekleştirilebilir. Fıkra anlatımından beklenen en önemli sonuç anlatımdaki nüktayı anlatıcının dinleyiciye en güzel şekilde aktarabilmesi, dinleyicinin ise bu nüktayı fark etmesi ve ortamda hoşla giden bir etki oluşmasıdır.

Masallar inandırıcılığı bulunmayan fantastik öğeleri içerisinde barındıran bir tür olması sebebiyle hitap ettiği kitle genellikle belli bir yaşın altındaki kimselerdir. Buna karşılık fıkralar toplumun genç yaşlı demeden her yaştan bireyler içeren bir kesimine hitap eder.

Masal karakterlerinde iyi-kötü arasında keskin bir ayrım bulunmaktadır. Masalın sonunda iyiler her zaman kazanırken kötüler cezalandırılır ve toplum tarafından kabul görmez. Fıkralarda ise böyle bir durum söz konusu değildir. Sahip olduğu mizahi yapısından dolayı bazen toplum tarafından kabul görmeyen sarhoşlar, hırsızlar gibi tipler güldürü unsurunu aktararak fıkranın asıl işlevini yerine getirebilir.

Masallar insanlığın ilkel dönemlerinde oluşmuş ve artık güncelliğini kaybetmiş bir türdür. Masalların kaynağı konusunda muhtelif çalışmalar yapılmış olup genel kabul alan görüş masalları mitolojik kökenli olduğudur.⁶⁶ Fıkraların çıkış noktası konusunda ise hiçbir araştırmacı tarafından böyle bir çalışma söz konusu olmayıp

⁶⁵MaxLuthi, “*Masalın Efsane, Menkabe, Mit, Fabl ve Fıkra Gibi Türlerden Farkı*”, çev. Sevgül Sönmez, *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*, ed. Ö. Oğuz vd., (Geleneksel Yayınları, 2006), 222.

⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Umay Günay, *Elazığ masalları ve Propp Metodu* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2011) & Saim Sakaoğlu, *Gümüşhane ve Bayburt Masalları* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2002).

tarihi veya etnografik bir bakış açısıyla değerlendirilmemiş veya değerlendirilmeye gerek duyulmamıştır.

Masal ve fıkra türleri arasındaki tüm bu farklı yönlere ek olarak masallarda “bir varmış bir yokmuş; evvel zaman içinde, kalbur saman içinde; gökten üç elma düştü...” gibi kalıp sözlerin yer aldığını; fakat bu tarz kalıp sözlerin fıkralarda bulunmadığını söyleyebiliriz. Masallarda kullanılan kalıp sözler zaman değiştirmek ve yeni bir duruma geçmek için kullanılacağı gibi masalın başlangıcında veya bitiminde de görülebilir.⁶⁷ Bununla birlikte bazı fıkralarda da zamanla halk arasında atalar sözü derecesinde kıymet kazanan “yorgan gitti, kavga bitti; çıkar ağzındaki baklayı” gibi kelimeler karşımıza çıkabilmektedir. Ancak bunlar masallardaki formellerle herhangi bir benzerlik teşkil etmez.

Masal ve fıkra türleri arasındaki benzerlikleri ele aldığımızda bu iki tür arasındaki farklılıkların sayısının daha fazla olduğunu görürüz. Ancak az da olsa benzer yönleri mevcuttur.

Hem masallar hem de fıkralar sözlü geleneğin ürünleri olduklarından değişime ve gelişime açık türlerdir. Bir bölgede belli bir fıkra tipine ait olarak anlatılan fıkra, başka bir yörede farklı bir fıkra tipine ait olarak gösterilebilir. Masallarda bölgeden bölgeye değişiklik gösterebilmektedir. Bu durum masalların varyantları olarak karşımıza çıkar. Fakat fıkralar masallara göre daha esnek bir yapıya sahip olduğu için fıkralarda değişim daha sık görülür.

Masallarda da fıkralarda olduğu gibi zaman unsuru genellikle belirsizdir. Bazen bu türlerde yer alan filan padişah devrinde, ağaçlar çiçek açtığı vakit, sert geçen bir kış günü gibi sözler zaman hakkında bizlere az da olsa bir bilgi verse de net bir zaman çoğunlukla belirtilmez.

Konularını gerçek yaşamdan alan fıkraların yanında bazı fıkralar içinde barındırdıkları mübalağa ve yalanlarla gerçek olmayanı da anlatıyor olabilir. Bu yüzden realist anlatım türlerinin karşısında yer alan fıkralar bazen gerçek olmayanı da içinde barındırabilmesi bakımından masala benzemektedir.⁶⁸ İçinde barındırdığı ironik unsurlara, yalanlara ve mübalağalara rağmen dinleyici fıkrayı büyük bir ciddiyetle

⁶⁷ Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, 48.

⁶⁸ MaxLüthi, “*Masalın Efsane, Menkabe, Mit, Fabl ve Fıkra Gibi Türlerden Farkı*”, 222.

dinleyebilir. Bununla birlikte fıkranın parodi ve satire olan yakınlığı onun gerçek olmayana doğru bir yol izlemesine de sebep olur.⁶⁹

Masal ve fıkra türünün her ikisi de dinleyiciye ders verme işlevini içerisinde barındırır. Türk fıkralarında ders verme amacı güdenler arasında en çok Nasreddin Hoca fıkraları yer alır. Masallarda çocuklara hitap etmesi bakımından onların eğitiminde önemli bir işlev üstlenirler ve konusu genellikle dinleyiciye bir ders verme üzerine kuruludur.

Son olarak sözlü gelenek ürünlerinin ortak bir özelliği olarak fıkra ve masalların da anonim bir tür olduğunu hatırlatmakta fayda vardır. Sözlü edebiyatın diğer ürünleri gibi fıkra ve masallarda söyleyeni belli olmayan ve sözlü gelenekte kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze ulaşan türlerdir.

Fıkra ve masal arasındaki benzerlikler dikkate alındığında bunların çoğunun zaman, mekân ve şahıs kategorilerinden ibaret olduğu görülür. Fakat bu benzerliklere fıkra ve masalı aynı tür içinde düşünmek yanlış olur.⁷⁰ Zira zaman, mekân, şahıs gibi benzerliği söz konusu mefhumlar edebiyatın hemen her türü arasında müştereklik gösterebilir.

1.5.2. Hikâye ve Fıkra İlişkisi

Arap dilinde başlangıçta “kıssa” ve “rivayet” olarak düşünülen, sonraları “eğlendirmek” maksadı ile “taklit” manasında kullanılan “hikâye” deyiimi, gerçek veya hayali birtakım vak'aların, maceraların hususi bir üslupla, sözle nakil ve tekrarı demektir.⁷¹ Hikâye ve fıkranın ilişkisinin temeli çok öncelere dayandırılabilir. Öyle ki çalışmanın “Fıkranın Tanımı” başlığı altında fıkraların ilk başlarda hikâye olarak adlandırıldığından bahsedilmişti. Bu anlamda bir değerlendirme söz konusu olduğunda hikâye ve fıkra türlerini birbirine çok yakın görenler vardır, ancak bu durum hikâye ve fıkranın iki ayrı tür olduğu gerçeğini değiştirmez. Geçmiş yüzyıllarda her ne kadar hikâye ve fıkra aynı anlamda kullanılmış olsa da günümüzde artık bu iki türün benzer ve farklı yönleri ortaya koyulmuştur.

⁶⁹ Fıkranın parodi, satir ve ironi türleri ile olan ilişkisi için bk. Oğuz Cebeci, *Komik Edebi Türler: Parodi, Satir, İroni* (İstanbul: İthaki Yayınları, 2017).

⁷⁰ Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, 50.

⁷¹ Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, 444.

Hikâyelerin fıkralar ile karışmasına sebep olan en önemli unsurlardan birisi Nasreddin Hoca fıkraları olarak görülmektedir. Çünkü fıkra ile hikâye arasındaki temel fark, hikâyenin nihai amacının ders verme; fikranınkinin ise karşısındakini güldürme olmasıdır. Ancak Nasreddin Hoca fıkralarında ders verme amacının daha ön plana çıktığını görüyoruz. Bu durum Nasreddin Hoca fıkralarının bazı yerlerde hikâye olarak adlandırılmasına sebep olmuştur. Karşısındakine ders verme amacı güden fıkraların sayısı sadece Nasreddin Hoca'ya bağlı olarak anlatılanlarla sınırlı değildir ancak fıkraların çoğunda ders verme işlevi, karşısındakini güldürme, hoş vakit geçirme işlevinin gölgesinde kalmaktadır. Bu durum fıkra ve hikâye türleri arasındaki temel farkı oluşturmaktadır.

Edebiyatımızda hikâye deyince mesnevi nazım şekli ile kaleme alınmış hikâyeler, modern hikâyeler ve halk hikâyeleri gibi farklı hikâye türleri akla gelmektedir. Mesnevi tarzında kaleme alınan hikâyeler ile fıkraların ilişkisi bu hikâyelerin içerisinde fıkralara da yer verilmesi ile sınırlı kalmıştır. Modern hikâyelerin ise hem tür hem de yapı özellikleri dikkate alındığında fıkra ile benzer bir yanı neredeyse yok gibidir. Çünkü modern hikâyelerin ilişkisi daha çok roman türüyledir. Bu sebeple modern hikâyelere romanın kısaltılmış versiyonu demek yanlış olmayacaktır. Öyle ki bazı uzun hikâyelerin roman mı yoksa hikâye mi olduğu yeni edebiyat sahasında muhtelif araştırmacılarca halen tartışılmaktadır.

Fıkra ve hikâye türlerinin mukayesesi söz konusu olduğunda fıkra ile karşılaştırmaya asıl muhtaç olan hikâye türünün bir diğer çeşidi olan halk hikâyeleridir.

Mukayese edilen söz konusu iki tür arasındaki en önemli farklardan birisi de hacimleridir. Fıkralar hikâyelere göre daha kısa bir türdür. Bazı halk hikâyelerin anlatımı günler sürer. Hikâyeci âşık, hikâyenin münasip bir yerinde durur, dinleyicilere istirahat verir buna “hikâyenin yatılacak yerleri” adı verilir. Ertesi gün hikâyeye başlamanın da gelenekleri vardır. Bunlardan birisi âşığın irticalen bir türküyü okuyarak “dün nerde kalmıştık?” şeklinde sormasıdır. Hikâyenin kaldığı yeri dinleyiciler “ustası bilir” diyerek cevaplar ve âşık kaldığı yerden devam eder. Burada dinleyicilerin dikkatli olması gerekir. Çünkü âşık kaldığı yeri elbette kendisi bilmektedir. İşine karışılmasından pek hoşlanmaz, soru sorarak dinleyicilere yem atmaktadır. Eğer birisi çıkıp “filan yerde kalmıştık” şeklinde cevap verirse âşık

sinirlenir ve “öyleyse al sazı sen devam et” der. Bu durumda dinleyiciye kızmış olan aşığın hikâyeye devam etmesi için o kişinin bahşış vermesi gerekir. Fıkralarda ise böyle bir anlatım geleneğine rastlanmaz çünkü fıkraların anlatımı bu kadar uzun süre devam etmez.

Her iki türünde kompozisyon olarak temel anlamda giriş-gelişme-sonuç bölümlerinden oluştuğu söylenebilir. Ancak bu bölümler hikâyelerde daha belirgin şekilde ayrılmakta; fıkralarda ise türün kısalığından dolayı bu ayırım net bir şekilde yapılamamaktadır. Halk hikâyelerinde ayrıca “fasıl-döşeme-asıl konu-sonuç ve dua (bazen bunlara efsane de eklenebilir)” gibi hususi bölümlerde vardır. Fıkralarda bu ve benzeri şahsi bölümlere rastlanmaz.

Halk hikâyeleri, nazım, nesir karışımı bir yapıya sahipken bu özellik masal, efsane ve fıkra gibi halk edebiyatının anlatıya dayalı diğer ürünlerinde pek görülmez, ancak bazı anlatılarında nadirde olsa rastlanır.

Halk hikâyelerinde zaman ve mekân mefhumu fıkralara göre daha belirgindir. Fıkralarda zaman ve mekân unsurlarından ziyade verilmek istenen nükte unsuruna dikkat edilir.

Halk hikâyelerin giriş ve sonuç bölümlerinde de tıpkı masallarda olduğu gibi kalıplaşmış ifadeler vardır. Ancak bu kalıp ifadelere fıkralarda pek rastlanmaz. Çünkü fıkralar diğer türlere göre daha kısadır ve önemli olan bir an önce mizah unsuruna ulaşarak dinleyicileri güldürmektir.

Halk hikâyelerinin de tıpkı masal ve destanlarda olduğu gibi gelenekten gelen belli bir anlatıcıları vardır. Genellikle âşıklar tarafından icra edilmektedirler. Ancak fıkraların belli bir anlatıcısı yoktur. Herkes tarafından icra edilebilirler.

Hikâye ve fıkra türlerini konu bakımından karşılaştırdığımızda halk hikâyelerinde konunun genellikle aşk etrafında şekillendirildiği görülür. Ancak fıkralarda böyle bir konu sınırlaması yoktur. Günlük hayatta karşılaşılabilecek her türlü olay veya durum fıkraların konusu olabilir.

Halk hikâyelerinin inandırıcılık iddiası yoktur. Bu sebeple hikâyelerde zaman zaman olağanüstü öğelere (kahramanlar, olaylar vs.) rastlanabilir. Bununla birlikte fıkralar gündelik yaşamın birer yansımasıdır. Anlatımda olağanüstülükler pek yer verilmez. Bazı fıkralarda mübalağa sanatı vesilesiyle olağanüstü durumlarla karşılaşılsa da dinleyici bunun mizahi anlatımın bir parçası olduğunu bilir.

Halk hikâyelerinin kaynakları konusunda muhtelif araştırmacılar bazı çalışmalar yapmıştır. Genel kabul gören düşünceye göre halk hikâyeleri “Türk kaynağından gelenler, Arap-İslâm kaynağından gelenler, İran-Hind kaynağından gelenler” şeklinde gruplandırılmıştır.⁷² Fıkraların çıkış noktası konusunda ise bu veya benzeri bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Sözlü geleneğin ürünü olan fıkralar gibi halk hikâyeleri de anonim bir türdür. Ancak modern hikâyeler halk hikâyelerinden biraz daha farklı olduğu için onların yazarı bellidir. Sait Faik Abasıyanık, Memduh Şevket Esenal, Ömer Seyfettin gibi isimler modern hikâye denince akla gelen ilk isimlerdir.

Halk edebiyatı ürünü olan hikâyelerde de fıkralarda olduğu gibi halkın anlayabileceği sade bir dil kullanılır. Ancak üslup konusunda bu iki tür biraz farklılık gösterir. Hikâyelere nazaran fıkralarda zaman zaman mizahi unsurlara bağlı olarak daha kaba bir üslup kullanılabilir.

Hikâyelerde bazen olağanüstülükler karşımıza çıkabiliyor olsa da anlatılarda kullanılan mekânlar gerçek mekânlardır. Halkın günlük yaşantısını yansıtmalarının doğal bir sonucu olarak fıkralarda kullanılan mekânlarda ibadethaneler, dağlar, çayırar, sahiller, kahvehaneler, evler, oteller, okullar gibi yaşadığımız dünyanın muhtelif mekânlarıdır.

Halk edebiyatının sözlü anlatı türlerinden olan ve âşıklar tarafından icra edilen hikâyelerde anlatıcılar zaman zaman hikâyenin metninde ekleme-çıkarma yapabilir. Boratav, “*Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*” adlı eserinde bu konuya değinerek hikâyenin anlatım ve tasvir kısmının mensur, duygu ve heyecanı ifade eden bölümlerinin ise manzum olarak söylendiğini dile getirir. Anlatıcının mensur kısımda hikâyenin ana konusundan kopmamak şartıyla istediği değişikliği yapmakta serbest olduğunu; beğenmediği kısımları çıkartabileceğini veya hoşuna giden bir başka hikâyeyi uygun bir yere ilave edebileceğini söyler. Bu şekilde sonradan ilave edilen hikâyelere “karavelli” denir. Boratav adı geçen kitabında hikâyecinin, mensur kısımlarda sahip olduğu anlatma serbestliğini manzum kısımları söylerken kaybettiğini, burada hikâyecinin şiiri olduğu gibi vermek zorunda olduğunu ve

⁷² Ayrıntılı bilgi için bk. Ali Berat Alptekin, *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2000).

herhangi bir değişiklik yapamayacağını da iletir. Hikâyecî burada da yeteneğini başka bir şekilde gösterir ve hikâyenin aslında yer alan türkülerin veya şiirlerin haneleri arasına bir mânî yahut sekiz heceli başka türkû veya şiirin hanelerini ilâve edebilir. Buna da “türkülerin peşrevi” adı verilir.⁷³

Fıkra anlatımlarında icra bağlamına göre fıkra metnine eklemeler ya da çıkartmalar yapılabilir. Örneğin kadınların bulunduğu bir ortamda müstehcen konulu fıkraların anlatılması pek uygun görülmeceğinden anlatıcı bu kısımları daha farklı şekilde dile getirebilmekte, anlatıya ara verebilmekte ya da tamamen farklı bir konuya geçebilmektedir. Dolayısıyla bu bilgiler ışığında fıkra ile hikâye anlatıcılarının anlatıma ekleme-çıkarma yaparak anlatıyı etkileyebilme potansiyeline sahip olması, bu iki türün benzer yönlerinden birisi olarak gösterilebilir.

1.5.3. Efsane ve Fıkra İlişkisi

Bu başlık altında fıkra ve efsane türlerinin benzer ve farklı yönlerini ele alarak söz konusu iki türün mukayesesi yapılmıştır. Ancak fıkra ve efsane türleri ele alındığında bu iki tür arasındaki ilişki, fıkranın masal ve hikâye ile ilişkisine nazaran daha zayıftır.

Farsça bir terim olan efsane, Saim Sakaoğlu’nun Grimm Kardeşler’den aktardığına göre gerçek veya hayali muayyen bir şahıs, olay veya yer hakkında anlatılan hikâyelerdir.⁷⁴ Efsanelerin belki de en önemli özelliği inandırıcılık iddiasıdır. Bu özelliği ile efsaneler, masallardan ayrılırlar.

Masala “bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde kalbur saman içinde, ben babamın beşiğini tıngır mıngır salları iken” gibi tekerlemelerle başlanırken efsanenin anlatımına “annemden duyduğuma göre, büyüklerimden duyduğuma göre olay şöyle olmuş, şöyle gerçekleşmiş” gibi efsanenin inandırıcılığını arttıran sözlerle başlanır.⁷⁵

Efsanelerin en önemli özelliklerinden birisi inandırıcılık iddiası taşımalarıdır. Efsaneyi anlatan ve dinleyenler efsanenin gerçek üzerine kurulduğuna inanırlar. Bu gerçek; objektiflik arz etmez. Efsaneyi nakledenler ve dinleyenler efsanedeki olayların

⁷³ Ayrıntılı bilgi için bk. Pertev Naili Boratav, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği* (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2015).

⁷⁴ Saim Sakaoğlu, *Efsane Araştırmaları* (Konya: Kömen Yayınları, 2013), 25.

⁷⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Bilge Seyidoğlu, *Erzurum Efsaneleri* (İstanbul, Dergâh Yayınları, 2016).

gerçekliğine inanırlar.⁷⁶ İnandırıcılık iddiası fıkralarda da vardır ancak her iki türünde bu anlayışa bakış açısı farklıdır.

Fıkra ve efsane türleri anlatılarındaki olaylar açısından farklılık arz ederler. Fıkralarda gerçek ve canlı hayat sahnesinin yer almasına karşılık, efsanelerde gerçeklerin etrafında teşekkül eden uydurma, hayali vak'alar yer alır. Bunlar gerçek bir vak'adan doğmuşlardır ama zamanla hayali ve uydurma vak'aların arasında bu gerçek ya çok zor seçilir ya da tamamen kaybolur.⁷⁷

Efsanelerin belli başlı konuları: "Dünyanın yaratılışı ve sonu, tarih ve uygarlık tarihi, savaşlar ve felaketler, seçkin kişiler, olağanüstü varlıklar ve güçler, kader ölüm, hayalet, şeytan, hastalık ve sakatlıklar, mitolojik hayvan ve bitkiler, hazineler, dini kahramanlar"⁷⁸ şeklinde sınırlandırılabilirken fıkralarda böyle bir sınırlandırma pek mümkün değildir. Günlük hayatta teşekkül etme fırsatı olan her türlü vak'a fıkraların konusu olabilir.

Tarihi devirler içerisinde meydana gelen efsanelerin konusunu bir tarihi olay, dini şahsiyet yahut kutsal bir mekân etrafında oluşur. Fıkraların konusu da bu tarz kaynaklardan oluşabilir ama sadece bunlarla sınırlı değildir.

Efsaneler tıpkı masal ve hikâyeler gibi anlatılarında olağanüstülükler barındırabilen bir türdür. Oysa fıkralar konusunu gerçek hayattan alır ve fıkralarda olağanüstü durumlara pek rastlanmaz. Fakat sayıları sınırlı olmakla birlikte mübalağanın vermiş olduğu yetkiye dayanarak mizahi anlatımın bir parçası olarak bazı metinlerde abartılı durumlar karşımıza çıkabilmektedir.

Efsanelerin kaynağı konusunda yapılan çalışmalar sonucu araştırmacıların çoğu efsanenin kaynağını içeriğinde yer alan olağanüstü tabiat hadiselerinin de etkisiyle mitolojiye dayandırmıştır.⁷⁹ Ancak daha önce de bahsedildiği gibi bugüne kadar fıkra ile ilgili yapılan çalışmalarda fıkra türünün kaynakları hususunda bir araştırma yapılmamıştır.

Efsanelerde, toplum ve zamana göre değişmeyen bazı değerler ortaya konur. Öncelikle insanlar doğruluktan ayrılmamaya çağrılır. İkiyüzlü, dolandırıcı, kibirli,

⁷⁶ Yakup Topal, *Mahalli Trabzon Fıkraları* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1999), 48.

⁷⁷ Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, 50.

⁷⁸ Hayrettin Rayman, *Halk Edebiyatı Anlatı Türleri* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2010), 21.

⁷⁹ Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, 314.

bedavacı kişilere prim verilmez.⁸⁰ Fıkralarda ise zaman zaman anlatımdaki mizaha bağlı olarak toplum tarafından kabul görmeyen kişilere değer verilebilir.

Efsanelere atfedilen kutsallığı da hatırlatmakta fayda vardır. Efsanelerin meydana geldiği cami, türbe, ziyaret yerleri gibi mekânlar belli zamanlarda gezilerek ziyaret edilir ve adakta bulunulur. Bu tür yerlere girişte insanlar kılık kıyafetine özen gösterirler.⁸¹ Şanlıurfa’da bulunan “Balıklı Göl” örneğinde olduğu gibi efsanenin anlatıldığı gölün balığı yenmez. Bununla birlikte fıkralarda anlatılan vak’alarla ilgili bir kutsiyet söz konusu değildir. Bu durumda efsanenin diğer türlerle farkını ortaya koyan en önemli iki unsur inandırıcılık iddiası olması ve anlatıldığı mekâna kutsiyet atfetmesidir.

Efsane ve fıkralar arasındaki ön plana çıkan ortak özelliklerden birisi her iki türünde masal ve hikâye türlerindeki gibi umumi bir anlatıcısı olmamasıdır. Halk hikâyeleri “âşıklar” tarafından icra edilirken, masallarında “masalcı, masalcı ana” şeklinde adlandırılan anlatıcıları vardır. Ancak efsane ve fıkralar herhangi bir yerde herhangi bir zamanda ve herhangi bir kişi tarafından icra edilebilir.

Efsaneler kısa ve öz oluşları bakımından fıkralara benzerler. Efsaneler de fıkralar gibi kısa bir tür olmalarına karşılık onların kısalığı daha çok masal, hikâye, destan türleri ile mukayese edilebilecek türdendir. Fıkra ile efsane türü karşılaştırıldığında her iki türünde kısa bir edebi tür olduğu sonucuna varılabilir ama yine de çoğu fıkra bir efsaneye göre daha kısadır.

Halk edebiyatı türlerinde kullanılan dil, bireylerin genellikle günlük yaşamda kullandığı sade, açık ve anlaşılır bir dildir. Halkın gündelik yaşamında yer alan kelimeler tüm incelik ve işlevselliğiyle bu türlerde yer alır. Bu bağlamda efsane ve fıkra türlerinde kullanılan dilde sadeliği, anlaşılabilirliği ve işlevselliğiyle bu iki tür arasında bir müştereklik teşkil eder.

Efsane ve fıkra anlatılarında kullanılan zaman unsuru da söz konusu iki tür arasında benzerlik teşkil etmektedir. Her iki anlatı türü de sadece yaşadığımız zamana değil cemiyetin ortak tarihine ve kültürüne hitap eden türler oldukları için anlatılarında kullanılan zaman mefhumu da genellikle geniş zamandır. Bununla birlikte her iki türde de sözlü anlatımın doğal bir sonucu olarak anlatıcının kendi ifadelerine yer verdiği

⁸⁰Rayman, *Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*, 19.

⁸¹Rayman, *Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*, 19.

kısımlar olabilir. Bu kısımlarda demiş, gitmiş, etmiş gibi geçmiş zamanlı kelimelerde yer alabilmektedir.

2. RİZE FIKRALARININ TASNİFİ

Sözlü gelenekten beslenerek günümüze kadar gelen bir halk edebiyatı türü olan fıkralar ile ilgili geçmişten bugüne pek çok tasnif veya tasnif denemesi mevcuttur. Türk edebiyatında bu husustaki bilinen ilk bulgular 16.yy'a dayanmaktadır. Lamii Çelebi'nin *Letaifname* adlı eserinde yer alan ve kaynağı bilinmeyen bir kişiye ait olan söz konusu tasnif fıkraların henüz masal ve hikâyelerin içerisinde değerlendirildiği döneme aittir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte fıkra ile ilgili yapılan çalışmalar artmış ve dolayısıyla fıkraların tasnifine dair yeni yorumlar ortaya koyulmuştur. Faik Reşat, Mehmet Tuğrul, Pertev Naili Boratav, Saim Sakaoğlu, Nevzat Gözaydın, Şükrü Elçin ve Dursun Yıldırım bu dönemde fıkraların tasnifine dair görüşler ileri süren belli başlı araştırmacılarıdır. Bu isimlerden Faik Reşat, Cumhuriyet döneminde fıkraların ilk ayrıntılı tasnifini yapan kişidir ve bu tasnif muhteva merkezlidir. Daha sonraları Boratav; *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı* adlı eserinde fıkra tiplerini merkeze alarak yapmış olduğu daha sade bir tasnife yer vermiştir. Elçin'de *Halk Edebiyatına Giriş* adlı eserinde fıkra türünün tasnifini fıkra tiplerine göre yapar. Sakaoğlu ise *Türk Folklorunda Üç Ahmak Fıkraları* adlı bildirisinde fıkra tiplerinin bölgesel dağılımlarını temel olarak bir tasnif yapma yoluna gitmiştir. Türk fıkraları ile ilgili en kapsamlı çalışmalardan birine sahip olan Dursun Yıldırım'da fıkra tasnifinin tiplere göre yapılmasının daha uygun olduğunu düşünür. Nitekim *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları* adlı eserinde tip merkezli bir fıkra tasnifine yer vermiştir.⁸²

Fıkralarda herhangi bir konu sınırlaması olmadığından bu türün muhteva merkezli olarak tasnifini yapmak oldukça zahmetli bir iş olarak görülmektedir. Bu sebepten ötürü fıkralarla ilgili çalışma yapmış birçok araştırmacının eserlerinde tip merkezli tasniflere yer verdiği düşünülmektedir. Araştırmacılar çalışmalarında fıkra tiplerini temel anlamda milli/ünlü tipler ve mahalli tipler olarak iki başlık altında değerlendirmişlerdir. Ancak bu durumda da mahalli tiplerin belirlenmesine yönelik bir takım problemler oluşmaktadır. Nitekim araştırmacıların çalışmalarında örnekler

⁸² Birinci bölümde fıkraların tasnifi başlığı altında bu konudan ayrıntılı olarak bahsedilmiştir.

verirken milli/ünlü tipler kısmında Nasreddin Hoca, Bekri Mustafa, ncili avuş gibi tipler etrafında ortak örnekler verdikleri görülür. Fakat mahalli fıkra tipine müşterek örnekler vermek oldukça zor ıştır. Çünkü her bir yörenin, ilin, ilçenin, mahallenin hatta her bir ailenin dahi kendine özgü bir fıkra tipi olabilmektedir. Nitekim Rize ilinden yapılan derleme çalışmalarında “bu fıkra gibi adamdur...”; “ayni fıkra gibi olay...” gibi kalıp ifadelerle pek çok kez karşılaşılmıştır.

Fıkralarda her an mahalli bir fıkra tipi ile karşılaşılması muhtemeldir. Bu sebeple mahalli fıkra tipine örnek vermek; bu konu ile ilgili yapılmış müstakil bir çalışmayı gerektirir. Bu doğrultuda Türkiye’deki ilk alışmalar Sait Uğur; Saim Sakaoğlu ve İbrahim Altunel’e aittir. Uğur, *İçel Folkloru* adlı eserinde “Mehmet Kahya” adında bir mahalli fıkra tipine yer vermiş fakat mahalli fıkra tipinin tanımını açıkça belirtmemiştir. Sakaoğlu *Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca* adlı eserinde dar bölge tipi başlığı altında pek çok mahalli tipe yer vermiş; ayrıca yurtdışında sunmuş olduğu *Türkiye’de Mahalli Fıkra Tipleri* başlıklı bildirisinde de 26 farklı fıkra tipini tanıtmıştır. Mahalli fıkra tiplerine dair oldukça kapsamlı bir araştırma yapan Altunel ise, *Anadolu Mahalli Fıkra Tipleri zerine Bir Araştırma* adlı doktora tezinde 515 mahalli fıkra tipine yer vermiştir.

Çalışmanın bu bölümünde Rize fıkralarının tasnifi konusu detaylıca ele alınmıştır. Bu kısımda yer alan tasnif denemesi özelde Rize fıkralarına; genelde ise fıkra türünün tamamına uygulanabilecek niteliktedir. Rize fıkraları tasnif edilirken yapılarına; konularına; derleme bölgesine; geliştiği fıkra tipi çevresine ve farklı anlatım şekillerine göre incelenmiş ve ilgili başlıklar altında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda fıkraların tasnifi konusunda genellikle başvurulan muhteva merkezli veya tip merkezli tasnif ayrımı yoluna gidilmemiş; aksine her iki tasnif çeşidinin birleşimi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Çalışmada hem derleme yöntemiyle elde edilen hem de farklı kaynaklardan edinilen Rize fıkraları yapılarına göre, konularına göre ve geliştiği fıkra tipi çevresine göre tasnif edilirken metindeki mizah unsurunun verildiği kısım dikkate alınmıştır. Metinler yalnızca derleme bölgesine göre tasnif edilirken metnin kaynak kişisinin ikamet yeri ve metindeki olayın gerçekleştiği mekân ortak bir çerçevede değerlendirilmiştir.

2.1. Yapılarına Göre Rize Fıkraları

Fıkralar yapı olarak giriş, gelişme, sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Fakat fıkra metinlerinin kısa ve yoğun bir anlatıma sahip olmasından dolayı bu bölümler arasındaki ayrımı yapmak oldukça güçtür. Bununla birlikte genellikle fıkralarda nihai amaç muhatabı mizah yaparak güldürmek olduğundan fıkraların sonuç bölümleri nükte içeren tek bir cümleden de oluşabilmektedir.

Fıkraların yapısal özellikleri dikkate alındığında ön plana çıkan diğer unsurlar ise vak'a ve hükümdür. Kısa ve yoğun bir anlatı olması sebebiyle fıkralar genellikle tek bir vak'a etrafında kurulur. Anlatımın sonucunda varılan tek ve kesin hükmün meydana gelebilmesi için bir vak'a gereklidir. Ancak fıkranın bu iki unsurundan hüküm olmadıktan sonra vak'anın bir önemi kalmaz. Çünkü asıl güldürü ögesi fıkranın son kısmında yani hüküm kısmındadır. İyi bir fıkra anlatıcısı hüküm kısmındaki nükteyi en doğru zamanda ve en uygun biçimde yerine getirir. Rize fıkraları yapılarına göre tasnif edilirken yukarıda bahsedilen giriş, gelişme, sonuç, vak'a ve hüküm unsurlarının dikkate alınmasına özen gösterilmiştir.

Rize fıkraları yapılarına göre değerlendirilirken “klasik kompozisyonlu fıkralar”, “atasözü-deyim biçiminde kalıplaşmış fıkralar”, “soru-cevap (karşılıklı konuşma) şeklinde teşekkül eden fıkralar”, “manzum-mensur karışık fıkralar” ve “gündelik hayatta yaşanmış fıkralaşma eğilimi taşıyan olaylar” şeklinde beş alt başlıkta incelenmiştir. İlgili tasnifte 60 metin “klasik kompozisyonlu fıkralar”, 6 metin “atasözü-deyim biçiminde kalıplaşmış fıkralar”, 16 metin “soru- cevap (karşılıklı konuşma) şeklinde teşekkül eden fıkralar”, 7 metin “manzum-mensur karışık fıkralar”, 39 metin ise “gündelik hayatta yaşanmış fıkralaşma eğilimi taşıyan olaylar” başlıkları altında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Rize fıkraları yapısına göre incelenirken en fazla klasik kompozisyonlu fıkra metni; en az ise atasözü-deyim biçiminde kalıplaşmış fıkra metni ile karşılaşmıştır.

2.1.1. Klasik Kompozisyonlu Fıkralar⁸³

Kısa ve yoğun anlatıma sahip bir tür olan fıkralarda klasik kompozisyon giriş gelişme ve sonuç bölümlerinin mümkün olan en sade ve anlaşılır biçimde verilmesi

⁸³ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın içincü bölümündeki 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 22, 23, 28, 29, 32, 37, 41, 42, 43, 46, 47, 48, 51, 54, 55, 56, 57, 58, 59,

olarak düşünülebilir. Bu başlık altında yapılan değerlendirmede en eski fıkra metinlerimiz olan Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa gibi toplumun ortak belleğinde tanınan şahıslar etrafında gelişen anlatıların kompozisyonları dikkate alınarak bu anlatılara benzer nitelikteki metinler, çalışmada “klasik kompozisyonlu fıkralar” başlığı altında değerlendirilmiştir.

Ben Hoş Beton Yemiyirum

Bi zaman bizim köyde muhtarlık seçimlerinde iki tane aday vardı. Birisi eski muhtar diğeri yeni aday. Bizum bi emice var idi muhtarlık seçimlerine oy verecek. Arkadaşı da dedi ona ki:

- Eski muhtara oy verda kapına gelen yoli beton dokmuş(dökmüş). Bizum emice eski muhtari pek sevmez. Arkadaşına şöyle cevap verdi:

- Benum yoluma beton doksa ne olur dokmasa ne olur? Beton dokilmeden önce da benum arabam ordan geçiyken bi lira yakayidi; beton dokildukten sonra da gene bi lira yakayi. Ben hoş beton yemiyirum. (KK.3)

Olsun Oda Yıldızdur

Rizeli bi tane yaşli adam kunduraci Cavit’ten ayakkabi almış. Bida terlik alacakmış ama kunduraci Cavit’te terlik yokmuş. Cavit bu adami üst caddede Yıldız kunduraya yönlendürmüş. “Emice Yıldız kundurada guzel terlikler var git ordan al bitane” demiş. Yaşli emice gitmiş ust caddeye yıldız kunduranun olduğu yere. Yıldız kunduranun hemen yan tarafında Star Ahmet’un ayakkabi dukkanı var. Bu yaşli emice dukkanlari şaşurmuş girmiş Star Ahmet’un dukkanına ordan terlik almış. Sonra gitmiş terlikleri Kunduraci Cavit’e gostermağa. Cavit bakmış ki ula bunlar Yıldız kunduranun değil Star Ahmet’un dukkanının terlikleri. Emice’ye demiş ki:

- Emice sen heralda yanlış yerden terluk aldun. Bular Star Ahmet’un modelleri.

Yaşli adam dukkanlari karışturduğunu anlamış tabii ama hiç bozuntiya vermiyerek; “olsun oda yıldızdur.” demiş. (KK.3)

62, 68, 69, 77, 83, 84, 86, 87, 88, 91, 93, 98, 99, 100, 102, 103, 106, 108, 110, 112, 114, 115, 116, 118, 120, 126, 128 numaralı metinlere bk.

2.1.2. Atasözü – Deyim Biçiminde Kalıplaşmış Fıkralar⁸⁴

Fıkra anlatılarının sonuç bölümlerindeki mizah unsurları genellikle birer cümleden oluşan az sözle çok şey anlatan ifadelerdir. Bazen bu ifadelerin, toplum tarafından benimsenerek sözlü kültürde atasözü ve deyim olarak nesilden nesile aktarıldığı görülmektedir. Genellikle Nasreddin Hoca fıkralarında yer alan “yorgan gitti, kavga bitti” veya “ağzından bakla çıkarmak” gibi örneklerle görülebilecek bu tarz durumlara Rize yöresinden derlenen fıkralarda da rastlanmaktadır. “Ayinun Ankari’ya adami var, benum yok; verma da kötü ol; ayinun hoş okuma yazmasi yok; bunun sesi yarun çıkacak” gibi örnekler Rize fıkralarında görülen ve yörede atasözü-deyim biçiminde kalıplaşmış olarak sözlü kültürde dolaşan belli başlı ifadelerdir.

Ayinun Ankari’ya Adami Var, Benum Yok

Apoloğlu Ahmet Türk dayının tarlasına ayı dadanmış. Mısırlarını ballarını hep yiyormuş. Ahmet Dayı bu ayıyı vurmaya kara vermiş. Bir gece ayı yine tarlaya geldiğinde ayıyı vurmuş. Ertesi gün bunu kahvede anlatırken Ahmet Dayı’yı birisi şikayet etmiş. Ahmet dayıyı tutuklamışlar çıkmış mahkemeye.

Hakim:

- Ahmet Dayı sen bilmiyor musun ayı vurmanın cezası vardır?

Ahmet dayı:

- Ben ceza meza bilmem ayu tarlama girdi ekinlerumi yedi. Benda vurdum oni.

Hakim:

- (Apoloğlu Ahmet dayının şakacı kişilikte birisi olduğunu anlamış.) Ahmet dayı en az altı sene ceza yiyeceksin son sözlerin nedir?

Ahmet dayı:

- Hakim Bey! O ki dağdaki ayinun Ankariya adami var benum yok, o zaman beni asun. (KK.19)

Verma Da Kötü Ol

Abdullahhoca Köyü'nden Ali Kömürcü, hazırcevaplılığıyla tanınmıştı. Askerde çavuş olduğundan dolayı köye dönüşünde de aynı ünvanla çağrılırdı. Komşuluk arasında alınan eşya, araç ve gereçlerin iade edilmemesine çok kızardı. Bir

⁸⁴ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 36, 70, 73, 89, 97, 119 numaralı metinlere bk.

gün komşusu kendisinden ot taşımak için bir ip ister. Ali Çavuş: Ben ipe bi sorayım, der. Gider ve bir süre sonra döner. Komşusu sorar:

- Ali Çavuş, ip ne dedi?

Ali Çavuş:

- İpe sordum. Seni vereyim da mi kötü olayım, vermiyeyim da mi kötü olayım?

Dedi bağa ki: Verma da kötü ol!⁸⁵

2.1.3. Soru – Cevap (Karşılıklı Konuşma) Şeklinde Teşekkül Eden Fıkralar⁸⁶

Yapısal özellikleri dolayısıyla hemen her fıkroda soru-cevap şeklindeki diyaloglara rastlamak mümkündür. Ancak bazen fıkraların ağırlıklı olarak diyaloglardan oluştuğu ya da beklenmedik bir soru veya cevapla aniden fıkranın bitirildiği durumlar olabilmektedir. Bu tarz metinler çalışmada “soru-cevap (karşılıklı konuşma) şeklinde teşekkül eden fıkralar” başlığı altında değerlendirilmiştir.

Kaç Kilo?

Rizeli genç bir çocuk akvaryumda balık beslemeye heves etmiş. Gitmiş annesine demiş ki: “Anne ben balık alacağım.” Annesi de cevap vermiş:

-Kaç kilo? (KK.10)

Direksiyonu mu Bırakayım Telefonu mu?

Bundan bir sene önce bizum enişte otobandan cideyi, telefonununda zili çalayı, cep telefonin. Telefonu açayı, "alo" diyi işte arkadaşı Mustafa:

- Yav Harun, hani bi adres sormuştun ba ya, onu sana yazdurcam diyi hemen yaz onu diyi. Bizim enişte de:

- Yav şu an da otobandan cideyum, sürat 150-160. Akşama arayı yazdursan veya akşam ben seni ararum yazdurursun oni. Olmaz hemen yazman lazım de demiş:

- Muhterem iyi deyusunda direksiyonu mu bırakayım, yoksa telefonu mu?⁸⁷

⁸⁵ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli* (Trabzon: Gündüz Ofset Matbaacılık ve Yayıncılık, 2015), 190.

⁸⁶ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 30, 31, 33, 34, 38, 39, 45, 78, 79, 90, 96, 105, 109, 121, 124, 125 numaralı metinlere bk.

⁸⁷ Turgay Kabak, *Rize İli Halkbilim Monografisi* (Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 57.

2.1.4. Manzum - Mensur Karışık Fıkralar⁸⁸

Atma türkü Doğu Karadeniz yöresinde oldukça yaygın olan ve kafiyeli ifadelerle karşılıklı atışma şeklinde icra edilen bir türkü türüdür. Küçük yıldız'a göre atma türkü bir laf atma sanatıdır. Hiciv, nükte, kinaye gibi söz sanatlarını bünyesinde taşır. Kazanma amacı pek yoktur. Önemli olan mantıklı, mecazlı yaklaşımlar getirmektir.⁸⁹ Her iki tür de yöre halkının nüktedanlığını, hazırcevaplığını ve mizah anlayışını görmek mümkündür. Rize, özellikle atma türkü geleneği açısından oldukça zengin kültürel birikime sahip yörelerden birisidir. Bu sebepten ötürü, Rize yöresinden derlenen bazı fıkra metinleri içerisinde atma türkü de barındıran manzum-mensur karışık yapıya sahip metinler olarak değerlendirilmiştir.

Ahırda Kadıbağı

Çayeli'nin Esendağ köyünden Rüstem dede var idi. Rüstem Kibar. Şimdi rahmetli oldu. Bu Rüstem Dede'nin evlendiği gece ilginç bir olay yaşandı. Önceden kadıbağı⁹⁰ denilen horon vardı. Birde tömele taşı⁹¹ vardı. Tömele taşı düğün evinin ortasına koyulur onun etrafında kadıbağı horonu dönerdi. Çok kar olduğu zaman ahıra dışardan gitmek mümkün olmadığı için eskiden evlerin ahırları da evin altına doğru girerdi. Evin içinden ahıra kapı açılırdı. Rüstem dedenin evinin ahırında da 5-6 tane sığır vardı. Düğünde oynanan kadıbağı horonu çok kalabalıklaşınca ev bu kadar insanı tartmadı. Evin tabanı çöktü. Millet indi ahıra sığırların yanına. Kimisi “oy belum” kimisi “oy bacağum” diye inleyerek horona devam etti. Horon hiç durmadı. Orda gerçekleşen olay sözlü olarak kadıbağı horonunda da icra edildi.

Bugün Kibar'un evi, oldi herkese zindan;

Kibar evun kirildi, arka boğazından;

⁸⁸ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 1, 52, 65, 66, 71, 107, 123 numaralı metinlere bk.

⁸⁹ Damlanur Küçük yıldız, *Rize'de Atma Türkü Geleneği* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016), 61.

⁹⁰ Kadıbağı: Eski zamanlarda Doğu Karadeniz yöresinde icra edilen bir horon türü. Kadıbağı horonunda insanlar kol kola girip bir sağa bir sola salınarak karşılıklı birbirlerine atma türkü atarlardı.

⁹¹ Tömele taşı: Eski Doğu Karadeniz evlerinde ocak başında büyük bir taş olurdu. Bu taş tömele taşı denir. Odunlar tömele taşının üzerinde yanardı. Bununla birlikte tömele taşının üzerinde yukarı doğru asılan bir zincir bulunurdu. Zincirin üzerinde ara ara tahtalar olurdu. Farelerin ulaşmasını önlemek için tahtaların arasına fındık, ceviz, hurma, mısır gibi mahsuller saklanır, yanan ateşle birlikte kurutulur, kışın ise yenirdi. Evde düğün olduğu zaman tömele taşı evin ortasına koyulur. Taş etrafında kadıbağı horonu icra edilirdi.

Çıkarun'un⁹² mümini, çoktur yaramazından;

Mümin olan ayrılmaz, beş vakit namazından. (KK.19)

Çakala Türkü Söyleyen Cemal Dayı

Çayeli Kalenderli mevkiinden mizahi, eğlenceli üslubuyla tanınan Cemal dayının kümesine çakal dadanmış. Beş altı tavuğunu almış. Bunun üzerine Cemal dayı işi gücü bırakıp çakalın peşine düşmüş. Çarşıdan bir çakal kapanı alıp çakalın yolunun üzerine kurmuş. İki üç gün beklemiş en son bir gece çakal gelmiş düşmüş kapana. Cemal dayı hemen gitmiş çakalın yanına çakal yerde uzanırken ona orda türkü atmış:

Hangi dişunilan benum tavuklarumi yedun?

Tavuklarumi yeduğun dişleri kerpetiylan çekeceğum...

Hiç düşünmedun mi, yoluma olur kapan?

Geldun duştun kapana, sıhılıyi mi tapan,

Kıpırdama yerunden heruği⁹³ yedi kafan. (KK.19)

2.1.5. Gündelik Hayatta Yaşanmış Fıkralaşma Eğilimi Taşıyan Olaylar⁹⁴

Belirli bir arkadaş grubu ya da çevrede yaşayan insanların, genellikle icra bağlamındaki bireyleri eğlendirmek maksadıyla, içerisinde yalan unsurlarla birlikte mübalağa ve ironi gibi unsurlarında yer aldığı anlatılar icra etmesi gündelik hayatta pek çok kez karşılaşılabilen bir durumdur. Ancak insanların günlük hayatın sıkıntı ve huzursuzluklarından az da olsa uzaklaştırarak bir nebze olsun mutlu olmalarını ve gülmelerini sağlayan bu tarz komik anlatılar, tam bir fıkra kompozisyonuna sahip olmadıklarından fıkra olarak değerlendirilebilmeleri pek mümkün değildir. Bununla birlikte içlerinde barındırdıkları komik unsurlar ve mizahlar nedeniyle fıkralara yakın anlatılar olarak görülebilirler. Fıkra olarak ele alabilmek için yeterli yaygınlığa ve uygun kompozisyona sahip olmayan fakat aynı zamanda fıkralara yakın bir mizaha ve güldürü unsurlarına sahip olan bu metinlerin günümüzde bir edebi tür olarak karşılığına rastlanmamıştır. Gelecekte fıkra olmaya ya da yeni bir tür olarak

⁹² Çıkarun: Çayeli yöresinde bir köyün eski adı.

⁹³ Heruk: Doğu Karadeniz yöresinde bahçe işlerinde toprak kazmak için kullanılan alet, kazma.

⁹⁴ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 2,3,4,8, 18,20,21, 24, 25, 26, 27, 35, 40, 49,50, 53, 60, 61, 63, 64, 67, 72, 74, 75, 76, 80, 81, 82, 85, 92, 94, 95, 101, 104, 111, 113, 117, 122, 127 numaralı metinlere bk.

değerlendirilmeye aday olan bu tarz metinler çalışmada “gündelik hayatta yaşanmış fıkralaşma eğilimi taşıyan olaylar” başlığı altında tasnif edilmiştir.

Merhum İçinde Rahat Yatardı

Çayeli Beyazsu Kur'an kursundan bir hoca dernek üyelerinden birini arayıp maddi yardım istemiş.

Kurs Hocası:

- Ya bu aralar çok borcumuz var elektrik borcumuz geldi, su geldi, sigorta geldi biraz yardım et bize.

Dernek Üyesi:

- Yardım ederim ama çok veremem. Beş yüz anca veririm babamın mezarını yaptırıyorum oraya iki buçuk milyar masraf ettim.

Kurs Hocası:

- İki buçuk milyar verup mezarın dışını yapturacağına kursa yardım etsaydun da merhum içine rahat yatardı. (KK.10)

Bu Büyük Kıyamet Uçacak Mı Şimdi?

Eski zamanlarda Rize'nin Büyükköy beldesinden Yusuf amca uçakla İstanbul'a gidecekmiş. Daha önce hiç uçakla seyahat etmemiş, uçakta görmemiş. Götürmüşler Yusuf amca'yı Trabzon havalimanına pistte büyük bir uçak görmüşler demişler ona; “Yusuf emice bu senun uçağın, bu uçakla uçacaksın.” Yusuf amca uçağa şöyle bir bakmış ve demiş ki:

- Emin misunuz uşaklar? Yahu bu beyuk kağamet (kıyamet) uçacak mı şimdi? (KK.14)

2.2. Konularına Göre Rize Fıkraları

Gündelik yaşamımızda karşılaşılabileceğimiz her türlü gülünç olaylar, mizahi durumlar eksiklikler veya kusurlar fıkraların konusu olabilir. Günlük yaşantımızın bir yansıması olan fıkraların konusu çevremizde bulunan kişiler, olaylar, mekânlardan oluşur. Ancak fıkraların konusunu gündelik yaşamımızdaki diğer olaylardan ayıran şey olaylara gülünç unsurunu katarak mizahı oluşturmasıdır.

Fıkralar hakkında kapsamlı bir çalışmaya sahip olan Dursun Yıldırım “Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları”adlı eserinde fıkraların konusunu üç grupta inceler.

“Birinci grup içinde, inanç ve itikadların, dinî âdet ve merasimlerin, dinî yasaklarla hurafelerin yarattığı anlamsız durumları ve yorumları, cahil din adamlarını ve dini

istismar vasıtası olarak kullananları konu alan fıkralar yer alır. İkinci grup içinde ise, başlangıçtan bu yana, yöneticiler ile yönetilenler arasında cereyan eden durumlar, olaylar dile getirilir. Halk bu fıkralar ile düşünce, tutum ve davranışını bir fıkra tipi aracılığıyla yöneticiye yansıtmaya çalışır. Bu fıkralarda karşılaşılan haksızlıklar, zorbalıklar, baskılar, yolsuzluklar, adaletsizlikler, iltimas, rüşvet ve kayırmalar, tenkit ve alay konusu edilir. Üçüncü grup içinde yer alan fıkralar, günlük durumlar içinde karşılaştığımız muhtelif tezatların, çatışmaların yarattığı problemleri, sosyal ve beşerî kusurları, vak'aları işler. Bu fıkralarda haris, bencil, açgözlü, hilekâr, rüşvetçi, karaborsacı, dolandırıcı, hamiyetsiz, kavgacı, zorba, geçimsiz, dedikoducu, hırsız, arsız ve ahlâksız, gurur ve kibir düşkünü tipler, tenkit, alay ve istihza konusu edilir.”⁹⁵

Bu bağlamda “fıkra türünde konu” hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında “insanın iyi veya kötü her türlü davranışları, kusurları, gülünçlükleri, dinî inanç ve ritüelleri ile ilgili uygulamaları, toplumsal değerleri, gündelik hayatı, idare eden ve edilenler arasındaki ilişkileri, kısacası geçmişten günümüze yaşanmış veya yaşanabilecek içerisinde gülünç, mizahi ya da ironik unsurlar olan her türlü olay fıkraların konusu olabilir” şeklinde bir çıkarımda bulunulabilir.

Çalışmada yer verilen fıkralar konularına göre tasnif edilirken en çok karşılaşılan konular altında başlıklandırılmaya özen gösterilmiştir. Bu bağlamda Rize fıkraları konularına göre; “sosyal hayat konulu fıkralar”, “dini içerikli fıkralar”, “meslek fıkraları”, “eleştiri-sitem niteliği taşıyan fıkralar”, “vatan sevgisi konulu fıkralar”, “müstehten ve argo içerikli fıkralar”, “hayvanlar-bitkiler ve cansız varlıklarla ilgili fıkralar” şeklinde yedi alt başlıkta incelenmiştir. Buna göre 48 metin “sosyal hayat konulu fıkralar”, 16 metin “dini içerikli fıkralar”, 26 metin “meslek fıkraları” başlıkları altında incelenmiştir. Meslek fıkraları kendi içerisinde üç alt başlığa ayrılmış “doktor-öğretmen fıkraları” adlı başlıkta 6; “asker-polis-sporcu fıkraları” adlı başlıkta 9, “diğer meslekler ile ilgili fıkralar” adlı başlıkta ise 11 metne yer verilmiştir. Yapılarına göre tasnifin devamında 12 metin “eleştiri-sitem niteliği taşıyan fıkralar”, 3 metin “vatan sevgisi konulu fıkralar”, 10 metin “müstehten-argo içerikli fıkralar”, 13 metin ise “hayvan ve cansız varlıklarla ilgili fıkralar” başlıkları altında değerlendirilmiştir. Çalışmada fıkraların konularına göre tasnifi kısmında, en fazla sosyal hayat konulu; en az ise vatan sevgisi konulu fıkraların yer aldığı görülmüştür.

⁹⁵Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, 40.

2.2.1. Sosyal Hayat Konulu Fıkralar⁹⁶

Genel bir tabirle gündelik hayatta yaşanabilecek ve insanların sosyal hayatını etkileyen her türlü gülünç olay fıkraların konusu olabilir. Dolayısıyla sosyal hayatı konu alan fıkralar muhteva açısından oldukça geniş bir değerlendirme yelpazesine sahiptir. Bir arkadaş grubu, meclis veya topluluğun birlikte gerçekleştirdiği faaliyetler; sportif müsabakalar; alış-verişler ve düğün dernek organizasyonlarında ortaya çıkan komik durumlar gibi içerisinde mizah unsuru barındıran sosyal hayattaki pek çok kısa hikâye bu başlık altında değerlendirilebilir.

Benda Tavlada Yenildum

Rize’de adamun birini ormanda ayı kovalamış, ayı bunu yakalamış. Evire çevire, evire çevire dövmüş. Akşam eve gelmiş yara bere içinde, her tarafı yırtık pırtık.

Oğlu soruyor:

- Baba ne oldi sana boyle?

Baba:

- Yav hiç sorma! Bugün ormanda ayı ilen kavga ettuk, perişan etti beni.

Oğul:

- Yav baba, o da bişe mi? Sen bana olanlari bir bilsen.

Baba:

- Ne oldi? Bundan daha kötü ne olabilir?

Oğul:

- Ne olacak, tavlada dort – sifir ondeyken alti – dort yenildum da. (KK.21)

Dikine Duramayirum

İki Rizeli bir gün Beyoğlu’nda kafayı çekmişler, yolda yürürken zayıf mayıf bir delikanlıya toslamışlar.

- Biraz dikkatli yürüsenize.

- Yürümezsek ne olur?

Bu taşlamanın kasti olduğunu anlayan delikanlı, yavaşça gözlüklerini cebine koyarak bir yumruk birine bir yumruk da öbürüne yerleştirmiş.

Yerde yatanlardan biri, biraz canlandıktan sonra öbürüne demiş ki:

⁹⁶ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 2, 6, 8, 9, 12, 13, 15, 17, 18, 24, 27, 30, 33, 35, 36, 37, 38, 45, 50, 52, 53, 55, 58, 61, 65, 66, 67, 69, 71, 76, 78, 79, 83, 84, 87, 88, 89, 90, 91, 97, 100, 101, 102, 106, 108, 115, 122, 124, 126 numaralı metinlere bk.

- Ula Memet vursana oğa...

Bi kalkarsam vuracağum ama dikine duramayirum⁹⁷

2.2.2. Dini İçerikli Fıkralar⁹⁸

Dini muhtevaya sahip fıkra anlatıları Türk fıkra kültüründe oldukça yaygın bir şekilde görülmektedir. Özellikle Nasreddin Hoca fıkralarında görülen bu tarz hikâyeler zamanla Mevlevî, Bektaşî gibi zümre çevrelerinde, Kayserili, Bayburtlu, Karadenizli gibi yöresel tiplere bağlı olarak icra edilen fıkralarda ve Temel fıkralarında da yaygın olarak anlatılır olmuştur. Çalışmada, dini hikâyelerin yer aldığı ona altı fıkra metnine yer verilmiştir.

Namazda Araba Satmak

Rizeli, Oflu, Bayburtlu yan yana camide namaz kılıyor. Tekbir almışlar, başlamışlar namaza. Rizeli Oflu'ya demiş ki:

- Namazda koniştirilmez ama arabami satayirum.

Oflu:

- Namazda koniştirilmez ama kaçâ sataysun?

Rizeli:

- Namazda koniştirilmez ama 15'e satayirum.

Oflu:

- Namazda koniştirilmez ama 10 verurum. Secde de düşün.

İnmişler secdeye kalkmışlar ikinci rekata Oflu sormuş:

- Namazda koniştirilmez ama düşündün mi?

Rizeli:

- Namazda koniştirilmez ama secdede Bayburtli'ya sattum oni. (KK.10)

Bizde Hiç Müteahhit Yok

Temel ile Dursun Dünyada iken müteahhitlik yapmışlar. Ömürleri bitmiş ikisi de vefat etmiş. İkisi de cehenneme gitmiş. Temel'in aklına cennete köprü yapma fikri gelmiş. Cennettekilerle görüşüp köprü'nün yarısını cehennemdekiler; yarısını da cennettekiler yapacak şeklinde karar almışlar. Aradan biraz zaman geçmiş

⁹⁷ Fatih Sultan Kar, *Rize'de Yaşanmış Fıkra Gibi Olaylar* (İstanbul: Çınar Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Derneği Kültür Yayınları, 2007), 60.

⁹⁸ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 10, 31, 42, 43, 44, 49, 59, 75, 77, 85, 86, 94, 104, 112, 114, 118 numaralı metinlere bk.

cehennemdekiler köprünün yarısını bitirmişler fakat bakmışlar ki cennettekilerde daha hiç ilerleme yok. Sormuşlar cennettekilere siz niye hiç ilerleyemediniz. Cennettekiler cevap vermiş:

- Bizde hiç müteahhit yok. (KK.16)

2.2.3. Meslek Fıkraları

Konusu belirli bir meslek grubu etrafında şekillenen fıkra anlatılarına “meslek fıkraları” denir. Fıkralarla ilgili yapılan çalışmalarda muhteva merkezli yapılan mesleki incelemede anlatıların genellikle imam, avukat, hâkim, doktor, öğrenci, asker, polis ve sporcu gibi meslekler etrafında şekillendiği görülür. Bu çalışmanın ilgili kısmında elde edilen metinler kapsam sınırlılığı nedeniyle “doktor-öğretmen fıkraları; asker-polis-sporcu fıkraları ve diğer mesleklere dair fıkralar” başlıkları altında değerlendirilmiştir.

2.2.3.1. Doktor – Öğretmen Fıkraları⁹⁹

Lazim Olani Al

Çayeli İlköğretim Müdürlüğü'ne memur alınacaktır. Adaylardan İlkokul diploması istenir. Bu göreve taliplilerden biri de Mahmut Kalender'dir. Ancak onun da diploması yoktur. Diploma almak için 9 Mart İlkokulu'nda yapılmakta olan dışardan ilkokulu bitirme sınavlarına katılır O günkü sınav matematiktendir ve komisyon soruları tahtaya yazmıştır. Mahmut Kalender ilk soruyu okur: Rakamla bir milyon yazınız.

Mahmut Efendi bir milyon nasıl yazılır bilmez. 1 rakamını koyar, yanına sıfırları dizer. Bir milyon çok büyük sayı olduğu için sıfırlarının da çok olacağını düşünür. Durumu gören imtihan komisyonu başkanı Davut Erez sorar:

- Mahmut ne yapıyorsun? O kadar sıfır olur mu?

Mahmut Efendi hiç bozmaz:

- “Davut Hoca! Lazim olduğu kadarını al, gerisi kalsun...” der.¹⁰⁰

O Niçun Ağırmayı

⁹⁹ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 29, 40, 117, 124, 125, 127 numaralı metinlere bk.

¹⁰⁰ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 186.

Çayeli'nden yaşlı Dursun dayı, doktora gitmiş. Doktor, “şikayetin nedir amca?” diye sormuş. Dursun dayı:

- Doktor Bey! Benum habu sağ ayağum çok ağuriyi. Bi bak ki niçun ağuriyi?

Demiş.

Doktor Bey film çekirmiş, muayene etmiş ve demiş ki:

- Romatizma veya yorgunluktan olabilir.

Dursun dayı:

- Doktor Bey! Bende romatizma yok, yorgun da değilim.

Doktor:

- Amca! O zaman senin ayağın yaşlılıktan ağırıyor, yaşlılıktan.

Dursun dayı:

- Doktor Bey! Benum sol ayağum da aynı yaştadır, o niçun ağurmayı?¹⁰¹

2.2.3.2. Asker - Polis - Sporcu Fıkraları¹⁰²

Kalastan İyi Anlarum Komutanum

Temel Rize'den kalkmış gitmiş askere. Komutan buna görev vermiş:

- Temel askerleri her sabah sen siraya dizecesun.

Temel:

- Tamam komutanum.

Komutan geliyi her sabah bakayi ki askerler ip gibi siraya dizilmiş her sabah istisnasuz. Temel'e soruyor:

- Ula Temel. Bu işi nasi beceriyisun. Askerleri her sabah siraya diziysisun.

Temel:

- Kalastan iyi anlarum komutanum. (KK.8)

Ebiler Niye Koşayi?

Temel durduğu yere durmaz. Dursun ile beraber gitmişler olimpiyatlara. Bakmışlar ki millet koşayi. Temel merak etmiş sormuş Dursun'a:

-Ula Dursun! Habular niye koşayi?

Dursun:

¹⁰¹ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 257.

¹⁰² Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 19, 34, 39, 56, 82, 93, 96, 98, 99 numaralı metinlere bk.

-Birinci gelene madalya takacakler.

Temel:

-O zaman ebiler(diğerleri) niye koşayi? (KK.10)

2.2.3.3. Diğér Mesleklere Dair Fıkralar¹⁰³

Ben Baluklara Yuzme Öğreتيyirum

Temel gitmiş baluk havuzina baluk tutayi. Zabita gelmiş demiş ona ki:

- Temel buriya baluk tutmak yasaktur.

Temel:

- Ben hoş baluk tutmayirum.

Zabita:

- Ya ne ediyisun?

Temel:

- Ben baluklara yuzme öğreتيyirum. (KK.8)

Başumun Ustinde Yeri Var

Hafiz-İmam Selahattin Kesici Hoca, bir grup imamlarla din görevlileri lokalinde çay içiyorlardı. Bu arada bir imam Selahattin Hoca'ya şöyle der:

- Nevzat Hoca Çayeli Müftisi oldi.

Bu sözün üzerine birkaç imam memnuniyetlerini belirtiyorlar. Birkaç kişi de bazı eleştirilerde bulunuyorlar ve Selahattin Hoca'ya bu konu hakkında görüşünü soruyorlar. Selahattin Hoca da şöyle söyler:

- Nevzat Müftinin başumun ustinde yeri var.

İmam:

- Ne demek istedun hocam?

Selahattin Hoca:

- Müftiluk makami bizum üst katta değil midur? Başumun üstinde yeri var dedum, yanlış mi dedum?¹⁰⁴

¹⁰³ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki numaralı 16, 23, 25, 26, 62, 80, 81, 95, 105, 120, 121 metinlere bk.

¹⁰⁴ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 282.

2.2.4. Eleştiri - Sitem Niteliği Taşıyan Fıkralar¹⁰⁵

Fıkraların en önemli özelliklerinden birisi insana ait toplumsal kusurlara, günlük hayatta ortaya çıkan gülünç olaylara, çarpıklıklara ve karşıtlıklara dikkat çekmesidir. Ayrıca fıkralardaki şahıslar toplumun üst katmanlardaki yöneticilere karşı koruyup, yeri geldiği zaman yöneten ve yönetilen arasındaki adaletsizliği de eleştirirler. Bu tarz muhtevaya sahip olan metinler çalışmada “eleştiri-sitem niteliği taşıyan fıkralar” başlığı altında değerlendirilmiştir.

O Denizi Oriya Sen Mi Kodun

Hüseyin Hoca adında mizah guci yuksek bi tane hoca Rize’ye gelmiş. Ev tutacak, ev bakay. Emlakçıyılan beraber bi tane apartmani dolaşıyiler. Aynı apartmanda bi evun ayluk kirasi 850 tl; ebirunun (diğeri) ki 950 tl. Hoca bu işe anlam verememiş tabii, sormuş emlakçıya:

- Bu evun kirasi 850 tl; bunun ki 950 tl, niye?

Emlakçı:

- Hocam 950 tl olan tarafa deniz vardır.

Hüseyin Hoca:

- Ula o denizi oriya sen mi kodun ki parasini istiyisun? (KK.10)

Beni Niye Ondan Once Doğurmadun?

Rizeli bir genç çocuk abisiyle birlikte ağaca çıkma yarışı yaparken düşmüş dizini yarmış. Eve gitmiş annesine sitem ediyormuş. Annesi sormuş ona:

- Oğlum benilan niye konışmayisun?

Rizeli Genç:

Ben senlan konışmayirum beni niye ondan once doğurmadun? O çıktı ağaca ben çıkamadum. (KK.10)

2.2.5. Vatan Sevgisi Konulu Fıkralar¹⁰⁶

İçerisinde vatan sevgisi gibi kahramanlık duygularının işlendiği edebi metinlere genellikle destanlarla veya destani anlatıma sahip hikâyeler ya da romanlarda rastlanılmasına rağmen bu durumun yer aldığı fıkra metinleri de

¹⁰⁵ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 5, 32, 46, 47, 70, 92, 110, 112, 113, 116, 126, 128 numaralı metinlere bk.

¹⁰⁶ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 14, 20, 64 numaralı metinlere bk.

mevcuttur. Vatan sevgisi özellikle İncili Çavuş fıkralarında İran/Acem toplumu ile alay edilmesi şeklinde ön plana çıkar. Bu konunun ele alındığı Rize fıkralarında ise karşıt güç genellikle Ruslar veya Rumlardır.

Rusya Darmadağın Oldi Demektur

Rusya ile savaş ediyiruk Temel dedi ki:

- Geturun bağa bi gürgen içini oyun, barut doldurun. Sonra da ateşleyin oni.

Adamlari Temel'un dedüğuni yapmış. Tabii barut patlayınca yuz kişi elmiş. Gitmişler Temel'un yanına ula Temel sen ne ettun bize çok zayıat var yuz kişi eldi (öldü). Bunun üzerine Temel demiş ki:

- Uşaklar dert etmayin. Buriya yuz kişi eldiysa Rusya darmadağın oldi demektur. (KK.8)

Her Evin Kapısında Nöbetçi Kulübesi Var

Birinci Dünya Harbi esnasında Rus gemileri Çayeli sahillerine demirlemiş işgal için hazırlıklar yapıyorlarmış. Nasıl olsa biz burayı işgal ederiz düşüncesiyle yanlarına çok fazla mühimmat almamışlar. Çayeli Selimiye Köyünden de Deli Recep adlı bir kişi varmış. Bu Deli Recep silahla yatıp silahla kalkarmış. Ruslar geldiğinde hanımı Deli Recep'i uyarmış:

-Bey kalk Rus keferesi geldi bizum topraklari işgal edecek.

Deli Recep:

- Hani neredu?

Deli Recep'in Hanımı:

-(Rus gemilerini göstererek) Hau karşıyaduler.

Deli Recep almış tüfeğini eline bir ateş açmış Rus gemilerine doğru. Ateş açıldığını gören Ruslar hemen siper almışlar. Dürbünle bir bakmışlar ki her evin kapısında bir nöbetçi kulübesi var. (Hâlbuki onlar nöbetçi kulübesi değil tuvaletti. Eskiden tuvaletler evin dışında olurdu.) Bunu gören Ruslar biz burayı işgal edemeyiz diyerek geri çekilmişler. (KK.19)

2.2.6. Müstehcen ve Argo İçerikli Fıkralar¹⁰⁷

Toplum tarafından ayıp olarak görülen veya hoş karşılanmayan birtakım olaylar daha yumuşatılmış bir şekilde fıkra anlatısı olarak mizahi ve nüktedan üslupla ifade edilebilmektedir. Müstehcen veya argo içerikli fıkralar daha çok kahvehane ortamlarında erkekler arasında anlatılmaktadır. Ayrıca bu tarz metinlerin icrasında anlatıcının üslubu fıkranın icra bağlamına göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin, eğer ortamda bir kadın veya çocuk varsa anlatıcı müstehcen ifadelerden özellikle uzak durur. Çünkü toplum kuralları gereği kadınların veya çocukların bulunduğu ortamlarda argo veya müstehcen ifadelerin kullanılması pek hoş karşılanmaz. Eğer kadın veya çocukların olduğu bir ortamda müstehcen ya da argo içerikli bir metin anlatılacaksa icracı fıkra metnine eklemeler ya da çıkartmalar yapabilir veya ilgili kısımları daha farklı şekilde dile getirebilir. Anlatıya ara verme ya da tamamen farklı bir konuya geçme de bu tarz durumlarda icracının başvurabileceği seçenekler arasındadır.

Derlemelerde elde edilen metinler neticesinde bir değerlendirme yapılacak olursa Rize'nin müstehcen ve argo içerikli fıkralar açısından oldukça zengin bir yöre olduğu kanısına varılabilir. Fakat araştırmanın bilimselliğini zedeleyebileceği düşünüldüğünden bazı metinlere bu çalışmada yer verilmemiştir. Araştırma süresince ulaşılan fıkralar arasından seçme yapılmış ve on tanesi bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Malatyalı İnek

Rizeliler Malatya'dan bir inek almışler. İnek öyle sut veriyimiş ki inek sabah öğlen akşam sağlıyımış. Demişler ki her zaman gidup Malatya'dan inek alacağumuza bu ineği çoğaltalum biz Malatyalılara satalum. Tutmuşler bi tane boğa. Boğa sağdan geliyi inek sola kaçayı. Boğa soldan geliyi inek sağa kaçayı. Bi turli çoğaltmayı başaramamışler. Bu sirada ordan geçen bi yaşlı dayi sormuş onlara:

- Ula uşaklar ne edeyisunuz?

- Sorma dayi. Bi inek alduk artturacağuk oni ama boğa sağdan geliyi inek sola kaçayı; boğa soldan geliyi inek sağa kaçayı. Bi turli çiftleştureduk oni, terden su olduk.

¹⁰⁷ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 11, 28, 41, 48, 51, 54, 57, 60, 74, 103 numaralı metinlere bk.

- Ula bu ineği Malatya'dan mi oldunuz?
- Hee dayi nerden bildun?
- Ben da hanumi(hanımı) ordan almişim. (KK.10)

Hemşin'i Doyurabilurum

Hemşinli hemşehrimiz karısını doğum için yine hastaneye getirir. Doğacak dokuzuncu çocuğudur. Doğumdan çıkan doktor Hemşinli'yi kenara çeker:

- Bak hemşehrim, fakir adamsın ve bu dokuzuncu çocuğundur. Bundan sonra karınla yatarken bu kadar adamı doyurup doyuramayacağını düşün ve ona göre tedbir al.

Hemşinli:

- Biliyi misun doktor bey, kariyle yattuğum zaman bağa öyle geliyi ki bütün Hemşin'i doyurabilurum.¹⁰⁸

2.2.7. Hayvanlar, Bitkiler ve Cansız Varlıklarla İlgili Fıkralar¹⁰⁹

Fıkra türünde anlatılar genellikle gerçek kişiler etrafında şekillenir. Bu gerçek kişiler bazen Nasreddin Hoca gibi bir milletin kültürel tarihine mal olmuş kişiler olabiliyorken bazen de sadece belirli bir çevrede tanınmış mahalli tipler olabilir. Bununla birlikte bazı fıkralarda olaylar; hayvanlar, bitkiler ve cansız varlıklar gibi insandışı unsurlar etrafında şekillenebilmektedir. Genellikle masal anlatılarında görülen bu tarz durumlarla bazen fıkralarda da karşılaşılabilir. On üç anlatıya yer verilen bu başlıkla ilgili metinler, genellikle bireylerin mübalağa yapabilme yeteneğine bağlı olarak anlatılan mizahi hikâyelerdir.

İki Büyük Ördek

Çayeli'nden Bıyık Dayı var. Arkadaş ortamında olayları yalan ve mübalağalı anlatmayı çok sever. Yine bir gün içerisinde yabancılarında olduğu arkadaş ortamında arkadaşları gaza verdi onu başlamış başından geçen fıkra gibi bir olayı anlatmaya:

“Eskiden gençluk zamanlaruma baluk gibi adamidum. Zayıfidum bakmayin şindi ki kiloma. Bir gun anam dedi bağa ki: Eve un bitti git deremene biraz un oğut. Bele kada da kar var. “Tamam ana” dedum aldum sepeti sirtuma gittum deremene.

¹⁰⁸ Kar, *Rize'de Yaşanmış Fıkra Gibi Olaylar*, 68.

¹⁰⁹ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 1, 3, 4, 7, 21, 22, 63, 68, 72, 73, 107, 109, 119 numaralı metinlere bk.

Deremene kimse yok. Uni kodum deremene başladı oğutmağa. Un oğutuluyiken benda deremenun penceresinden bakayırım dışarıya. Baktum ki iki tane beyuk kocaman ördek geldi deremenun altındaki gole. Bağa da ne tüfek var ne tabanca. Dedum ola Buyuk(bıyık) sen bulari ellan tutarsen. Soyundum atladum gole. Suyun dibinden gittum ordeklerin ikisini de bacaklarından kapmam ilan ordeklerin ikisi birden havalandi fat fat fat kaldurdiler kodiler beni deremenun ustine. Ordeklerlan eve kada da giderdum ama deremene un varidi gidemedum.” (KK.19)

Ayinun Hoş Okuma Yazması Yok

Çayeli Yamaç Köyünden mizahi kişiliği ile tanınan Ali Makas’ın Cimil’de arıcılık yaptığı zamanlarda kendi mevkiisinin az yukarısında başka birisinin arıları varmış. Ali amca burayı çok beğenmiş içine girip gezmek istemiş fakat burasının etrafı dikenli tellerle çevrilmiş olup kapısında da “Arılığa girmek yasaktır.” yazıyormuş. Bir gün Ali amca Cimil deresinde balık tutarken bu bahsi geçen arılıktan müthiş bir arı sesi duymuş. Bir gidip bakayım demiş. Bir bakmış ki hep ayı izi. Meğerse ayı arılığa girmiş. Hemen arılığın sahibine haber vermişler. Arılığın sahibi gelmiş sinirden köpürüyormuş. Ali amca araya girmiş:

- Hemşerim oriya yazmışsun arılığa girmek yasaktır. Biz okuduk girmeduk. Ayinun hoş okuma yazması yok. (KK.19)

2.3. Derleme Bölgesine Göre Rize Fıkraları

Rize ilinde merkez ilçe ile birlikte on iki ilçe bulunmaktadır. Bu başlık altında çalışmada verilen yüz yirmi sekiz metin derleme bölgesine göre tasnif edilmiştir. Metinler derleme bölgesine göre tasnif edilirken metnin kaynak kişinin ikamet yeri ve metindeki olayın gerçekleştiği mekân ortak bir çerçevede değerlendirilmiştir.

Rize fıkraları derleme bölgesine göre tasnif edilirken “Rize Merkez/Güneysu fıkraları”, “İyidere/İkizdere/Kalkandere/Derepazarı fıkraları”, “Çayeli/Pazar fıkraları”, “Çamlıhemşin/Hemşin fıkraları”, “Ardeşen/Fındıklı fıkraları” ve “anlatıldığı yöre belirsiz olan veya mizah unsuru Rize dışında gerçekleşen fıkralar” adlı alt başlıklarda incelenmiştir. İlgili tasnifte 14 metin “Rize Merkez/Güneysu fıkraları”, 4 metin “İyidere/İkizdere/Kalkandere/Derepazarı fıkraları”, 46 metin “Çayeli/Pazar fıkraları”, 5 metin “Çamlıhemşin/Hemşin fıkraları”, 14 metin “Ardeşen/Fındıklı fıkraları” ve 45 metin “anlatıldığı yöre belirsiz olan veya mizah

unsuru Rize dışında gerçekleşen fıkralar” başlıkları altında değerlendirilmiştir. Buna göre Rize fıkraları icra edildikleri yöreye göre tasnif edilirken en çok Çayeli/Pazar fıkraları; en az ise İyidere/İkizdere/Kalkandere/Derepazarı fıkraları ile karşılaşmıştır.

2.3.1. Rize/Merkez - Güneysu Fıkraları¹¹⁰

O Kada Da Diyil

Rize Düzköy’den Memet Emice inat edip okuma yazma öğrenmeğe karar vermiş ama yaşından dolayı bi turli öğrenemiyimiş. Bi gun gitmiş koy kahvesine. Kahvedekiler sormuş:

-Ula Memet okuma yazmayı öğrendun mi?

Memet Emice “öğrenemedum” demeyi kendine yedirememiş.

-He öğrendum.

Kahvedekiler:

- O zaman hau karşıya tabeliya ne yazayı oku bakayım?

Memet Emice:

- O kada da diyil. (KK.10)

Heralda Biz Biraz Acele Ettuk

Temel ekibiyle beraber halk oyunları yarışmasına katılmış. Zeybek birinci; horon ikinci olmuş. Temel Rize’ye dönünce Temel’e sormuşlar.

-Ula Temel! Ne oldi niye birinci olamaduk?

Temel:

-Heralda biz biraz acele ettuk. (KK.10)

2.3.2. İyidere - İkizdere - Kalkandere - Derepazarı Fıkraları¹¹¹

İyidere’nin İsmi Neden İyidere?

Araştırmacılar merak etmiş İyidere’nin ismi neden İyidere diye. Hem Rizelilere hem de Trabzonlulara sormuşlar:

Rizeliler cevap vermiş:

- Bizi Trabzon’dan ayiriyi.

¹¹⁰ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 6, 18, 31, 32, 37, 39, 40, 41, 46, 51, 54, 62, 110, 112 numaralı metinlere bk.

¹¹¹ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 30, 120, 121, 122 numaralı metinlere bk.

Trabzonlular cevap vermiş:

- Bizi Rize'den ayırıyî.(KK.10)

Hastanede Unutulan Rizeli

Bi gun İkizdere'den ağır bi hasta oldu. Arkadaşlari iki araba göturdiler oni Rize Devlet Hastanesi'ne. Hastanedeki doktorlar hastayı Trabzon'a sevk etmişler ama o zaman ambulans yok tabi. "Hastayı siz kendunuz götürmeniz lazım" demişler. Bizum İkizdereliler'un eli ayağı dolanmış birbirine telaşli telaşli atlamışler arabiya gitmişer, Trabzon'da inmişler arabalardan altina iki arabiya da hasta yok. Unutmuşler oni Rize'ye. (KK.26)

2.3.3. Çayeli - Pazar Fıkraları¹¹²

Habunun Eldüreninden(öldüreninden) Ver Bağa

Çayeli'nde gururli bi esnaf olarak bilinen Mikail Dayi usti yazili sigara paketleri ilk çıktuğı zaman gitmiş bakkala sigara almağa. Bakkal vermiş adama sigarayı. Esnaf bakmış ki sigaranun üstine "sigara içmek kisirluğa sebep olur." yazayı. Gururli esnaf kisir olmayi kendine yedurememiş, donmuş geri bakkala fırlatmış sigarayı adamun suratına demiş ona ki:

-Habunun eldüreninden(öldüreninden) ver bağa. (KK.10)

Rize-Ardeşen Dolmuşu

Rize-Ardeşen dolmuşu bir gün Pazar ilçesinden geçerken bir yolcu almış. Pazar dolmuşçuları hemen arabanın önünü kesmiş tabi. Şoförü indirmişler aşağı hesap sormak için.

Pazarlı dolmuşçular:

- Sen nasi Pazar'dan yolcu alursin?

Ardeşenli dolmuşçu cevap verir:

- Bu adam benum babamdur. Akşam anamun yanina yatacak. Senun ananun yanina yatacaksa sen al oni. (KK.16)

¹¹² Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 35, 49, 52, 53, 60, 63, 64, 65, 67, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 83, 84, 85, 88, 92, 97, 101, 104, 108, 111, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 123, 124, 125, 126, 127, 128 numaralı metinlere bk.

2.3.4. Çamlıhemşin - Hemşin Fıkraları¹¹³

Ama Ben Duştı Dedum

Rize'nin Hemşin ilçesinden Oçoliman diye birisi varmış, çok konuşamaz; konuştuğu zamanda sesi çok az çıkarmış. Bir gün Hemşinliler kasalı araba ile un taşıyacaklarmış. Kasaya' da Oçoliman'ı koymuşlar. “Eğer un düşerse kasadan bize haber ver durup unu kasaya koyalım.” demişler. Araba hareket ermeye başlamış, düşen unlar olmuş Oçoliman bunları haber vermiş ama arabadakiler Oçoliman'ın sesini duymamışlar tabi. En son araba varacağı yere gelmiş arabadakiler inmişler bir bakmışlar ki kasada un yok, hepsi düşmüş.

- Ula Oçoliman biz sana demedik mi un düşünce bize haber ver diye:

Oçoliman yine kısık sesiyle cevap vermiş:

- Ama ben dedum “duştı duştı” diye. (KK.17)

Uyanık Gelin

Hemşin'li bir aile gelin yapmış. Fakat gelin çok tembelmiş. Erken kalkmaz ev süpürmez, iş yapmaz. Kaynana ve kaynata bu durumdan rahatsız olmuşlar. Ne yapabileceklerini düşünürler, aralarında konuşurlar. Kaynata der ki:

- Sen süpürgeyi al, silmeye başla, ben elunden alayım. Sen-ben çekişirken o da durumu görür, utanur, süpürgeyi alır, demiş.

Kararlaştırdıkları gibi yaparlar. Gelin tartışmayla uyanır, kalkar, ikisinin sen-ben kavgasını görür. Der ki:

- Efendibabama kesileyim, niçun kavga ediyisunuz? Bir gün sen süpür, bir gün da sen...¹¹⁴

2.3.5. Ardeşen - Fındıklı Fıkraları¹¹⁵

Ardeşenli Sahte Polisler

Dört - beş Ardeşenlinin İstanbul'da bir kahveye borcu varmış. Bu borcu kesmek için uyanık Ardeşenliler düşünür düşünür bir yol bulamazmış. En son içlerinden biri sahte polis kılığına girip vatandaşa ceza keselim, para toplayalım,

¹¹³ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 61, 70, 103, 104, 115 numaralı metinlere bk.

¹¹⁴ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 185.

¹¹⁵ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 79, 80, 81, 82, 102 numaralı metinlere bk.

borcumuzu ödeyelim demiş. O zaman İstanbul'un en sakin yerleri Sarıyer ve Maltepe idi. Ardeşenliler Sarıyer ve Maltepe'de birkaç gün sahte polis kılığına girmiş, yol kesip vatandaşa ceza kesmişler. Peşin ödersen şu kadar para, daha sonra ödersen dört katı diyerek vatandaşın peşin ödemesini sağlamışlar. Bu şekilde birkaç gün yol keserek kahvedeki borçlarını kapatmışlar. (KK.23)

Metin 102: BaklavanunTadi

Dutheli Mustafa ile Reşat konuşuyordu. Reşat Mustafa'ya sordu:

- Baklava ne tatli şeydur biliyur misin?

Mustafa:

- Yok ne bileyim. Sen nerden biliyorsun?

Reşat:

- Dayimunoğlu yiyenlerle konuşmuş.¹¹⁶

2.3.6. Anlatıldığı Yöre Belirsiz Olan veya Mizah Unsuru Rize Dışında Gerçekleşen Fıkralar¹¹⁷

İllaki Bir Yere Yağıyordu

Rizeli Recep Abi İzmir'e akrabalarının yanına gidiyor. O zamanda İzmir'de yaz mevsimi havalar çok sıcak. Recep Abi bir gün akrabasıyla kafede otururken dalıyor uzaklara ve diyor ki:

- Hey mübarek bee ne kar yağayı.

Akraba:

- Recep abi ne kar yağması hava kırk derece.

Recep abi:

- İllaki bi yere yağayidur.(KK.11)

Pazar'i Rezil Etmeyelum

Pazar'ın meşhur delisi Çamlı Hakkı'yı bütün Pazarlılar tanır. Hakkı nasıl olduysa bir gün Ankara'ya gider. Sokakta yatarken onu gören bir Pazarlı:

- "Hakkı, sen burda ne yapıyorsun?" der ve para vermeye kalkar.

¹¹⁶ Kar, Rize'de Yaşanmış Fıkra Gibi Olaylar, 68.

¹¹⁷ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 29, 33, 34, 36, 38, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 50, 55, 56, 57, 58, 59, 66, 68, 69, 78, 86, 87, 89, 90, 91, 93, 94, 96, 98, 99, 100, 105, 106, 107, 109 numaralı metinlere bk.

Hakkı başını kaldırır ve kendisini tanıdığını belli etmemesini isteyerek şöyle der:

- Sus, Pazar'ı rezil etmeyelum.(KK.20)

2.4. Geliştiğı Fıkra Tipi Çevresine Göre Rize Fıkraları

Fıkra metinlerinde tipler anlatının ayrılmaz bir parçası olmakla birlikte özellikle türün tasnifi söz konusu olduğunda ön plana çıkmaktadırlar. Nitekim fıkralar muhteva bakımından oldukça geniş bir konu ağına sahiptirler. Bu nedenle araştırmacılar genellikle fıkraların tasnifini yaparken tip merkezli tasnif yapma yolunu tercih etmişlerdir. Şükrü Elçin'de fıkra tiplerinin, ilgili türün tasnifi hakkında ipucu verebileceğı düşüncesindedir. Elçin, fıkraların asli tipleri olan Nasreddin Hoca, Bekri Mustafa, İncili Çavuş gibi isimlere değindikten sonra ayrıca şu tiplerinde tasnifini yapar:

- e) Zümre tipleri: Mevlevi, bektaş, yörük, terekeme, tahtacı, köylü.
- f) Azınlık tipleri: Yahudi, Rum, Ermeni.
- g) Bölge tipleri: Kayserili, Karadenizli.
- d) Gündelik tipler: Ana-baba, deli, bakkal, cimri, hâkim.¹¹⁸

Çalışmada yer alan fıkralar geliştiğı fıkra tipi çevresine göre tasnif edilirken adları “yöresel fıkra tipleri çevresinde gelişen anlatılar” ve “gündelik tipler çevresinde gelişen fıkralar” olan iki alt başlık altında incelenmiştir. İlgili tasnifte, 92 metnin yer aldığı “yöresel fıkra tipleri çevresinde gelişen anlatılar” kendi içerisinde yedi alt başlığa ayrılmıştır. Buna göre 18 metin “Temel ile Dursun”; 6 metin “Ferhat Dayı”, 4 metin “Selahattin Hoca”, 5 metin “Tahsin Hoca”, 22 metin “bölge tipleri” ve 37 metin ise “diğer tipler” adlı başlıklar altında tasnif edilmiştir. 47 metnin yer verildiğı “gündelik tipler çevresinde gelişen fıkralar” başlığı ise kendi içerisinde “aile ve yakın çevre fıkraları”, “politik, ünlü, mesleki tipler”, “hırsız, haydut gibi kötücül tipler etrafında gelişen fıkralar” ve “insan dışı varlıklar etrafında gelişen fıkralar” adlı dört alt başlığa ayrılmıştır. Bunlardan “aile ve yakın çevre fıkraları” adlı başlıkta kendi içerisinde “anne-baba-çocuk-arkadaş fıkraları” ve “karı/koca-gelin/damat/kaynana fıkraları” şeklinde ayrılmış ve ilkinde 19; ikincisinde ise 4 metne yer verilmiştir. Tasnifin devamında “politik, ünlü, mesleki tipler” başlığında 15; “hırsız, haydut gibi kötücül tipler etrafında gelişen fıkralar” başlığında 4; “insan dışı varlıklar etrafında

¹¹⁸ Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, 567.

gelişen fıkralar” başlığında ise 5 fıkra metni yer almıştır. Bu bağlamda Rize fıkralarının geliştiği fıkra tipi çevresine göre tasnifine dair genel bir değerlendirme yapıldığında en fazla “yöresel fıkra tipleri çevresinde gelişen anlatılar” başlığı altında değerlendirilen “diğer tipler” adlı alt başlığa dair metinlerle karşılaşıldığı görülmüştür.

2.4.1. Yöresel Fıkra Tipleri Çevresinde Gelişen Anlatılar

Roman, hikâye, tiyatro gibi pek çok edebi türde olduğu gibi fıkralarda da şahıslar önemli bir yere sahiptir. Ancak fıkralarda şahısların diğer edebi türlere göre daha büyük bir rol üstlendiğini söylemek yanlış olmaz. Öyle ki bazı fıkralar sadece anlatıdaki şahsa göre hatırlanmaktadır. Nasreddin Hoca fıkraları, Bekri Mustafa fıkraları, İncili Çavuş fıkraları, Doğu Karadeniz yöresinde Temel ile Dursun fıkraları bunlara örnek olarak verilebilir. Fıkralarda anlatılan ve gerçeklik unsuru barındıran olayların bu fıkra tiplerinin başından geçip geçmediği ise bilinmemektedir. Boratav’da *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı* adlı eserinde bu tiplerin yaşadıklarında şüphe olmamakla beraber gerçek biyografyaları, hele kendilerine en çok yakıştırılan fıkralarda anlatılanların gerçek yaşamları ile ilişkileri kesin olarak hiçbir zaman bilinemeyecek kadar menkıbenin sınırına yerleştirilmiş kişiler olduğunu söyler.¹¹⁹ Onlar halkın ortak belleğinden doğup gündelik hayatta toplumun görüşlerini yansıtmakla görevli kimselerdir.

Bu bölümde Rize yöresi fıkra anlatılarında görülen yöresel tipler ile ilgili fıkralara yer verilmiştir. Başta Temel ve Dursun olmak üzere Ferhat Dayı, Selahattin Hoca, Tahsin Hoca, Rizeli, Karadenizli, Çayelili gibi çeşitli bölgesel tipler ve diğer mahalli tipler bu başlık altında değerlendirilen çeşitli fıkra şahıslarıdır.

2.4.1.1. Temel ile Dursun¹²⁰

Karadeniz insanının pratik zekâsı; hazırcevap kişiliği; samimi, nüktedan üslubu ve olaylara farklı açılardan bakışı yörenin kendine has fıkra anlatılarının ortaya çıkmasında önemli bir role sahip olmuştur. Bazı kaynaklarda yalnızca Temel fıkraları diye de geçen Temel ile Dursun fıkraları bunlardan birisidir. Bu fıkraların en önemli

¹¹⁹ Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, 93.

¹²⁰ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 12, 14, 15, 16, 17, 19, 33, 34, 38, 39, 48, 55, 56, 57, 59, 68, 69, 93 numaralı metinlere bk.

özelliği, yöre insanının pratik zekâsı ve hazırcevap kişiliğinin Temel karakteri ile anlatıda görülmesidir. Temel'in yanı sıra Dursun, İdris ve Fadime, ilgili fıkralarda yer alan diğer şahıslardır. Karagöz oyunundaki Laz tiplemesinden türetildiği düşünülen “Temel” karadeniz fıkralarının başkarakteriyken genellikle Dursun, bazende İdris anlatılarda yankarakter olarak yer alır. Fadime ise Temel'in karısı veya sevdiği kişi olarak karşımıza çıkar.

Bazı fıkralarda Temel'in Nasreddin Hoca'ya benzer şekilde belli bir hazırcevaplılığa sahip olduğu düşünülebilir. Ancak bu hazır cevaplılık Hoca'nınki gibi dokundurmalı ve ders verirken öğretici değil; şaşırtma ve mantıkdışılığın ortaya çıkardığı komiğe dayalıdır.¹²¹ *Temel Kimdir?* adlı kitapta yer alan “Bizum Temel” başlıklı yazıda Özhan Öztürk Temel fıkralarının kurgusunu üç bölümde incelemiştir:

- 1) Muhatabını tuzağa düşüren ve fıkra dinleyicisinde merak oluşturan sorunun ortaya atılışı.
- 2) Muhatabın tuzağa düşürülmesi ve fıkra dinleyicisinin sorunun (veya olayların gidişatının) doğal akışına yönlendirilerek, dinleyicide mantıklı bir finalin ön hazırlığı yapılarak, beklenmedik finalin dramatik etkisinin artırılması.
- 3) Temel'in alışılmadık biçimde yürüttüğü mantığının, muhatap ve dinleyici üzerinde istenilen etkiyi yaratmasıyla gerçekleşen final bölümü.¹²²

Temel, toplum tarafından benimsenen ve genel anlamda Doğu Karadeniz insanının sosyokültürel özelliklerini yansıtan bir fıkra karakteridir. Bu yüzden bazı fıkralarda Trabzonlu, bazılarında ise Rizeli olarak karşımıza çıkar. Çalışmanın konu kapsamından dolayı yalnızca Temel'in Rizeli olduğu anlatılar arasından en çok bilinenleri çalışmaya dâhil edilmiştir.

O Kadar Ekmeği Kim Yiyecek

Temel bir gün fırına girmiş. Doksan dokuz tane ekmek istemiş. Fırıncı şaşırmış demiş ki:

- Ula Temel doksan dokuz nedir? Yuz tane versam olur mi?
- Temel:
- Olmaz! O kadar ekmeği kim yiyecek. (KK.7)

Trafik Polisi Temel

Temel trafik polisi olmuş. Amiri Temel' e akşama kadar en az bir trafik cezası yazması yönünde talimat vermiş. Temel sabahtan akşama kadar sokakta beklemiş

¹²¹ Erol Tanrıbuyurdu. “Temel Fıkralarında Toplumsal Eleştiri”, *Milli Folklor*, 19/75 (2007): 106-107.

¹²² Özhan Öztürk, “Bizum Temel”, *Temel Kimdir?*, ed. Ömer Asan (İstanbul: Heyamola Yayınları, 2006), 134.

fakat kimse ceza yazılacak bir hata yapmamış. Temel bakmış ki bu böyle olmayacak akşama doğru trafikte azalmış en son uzaktan gelen bisikletli bir rahibi durdurmuş.

- Dur sana ceza yazacağım.

Rahip şaşırılmış:

- Niye ceza yazacaksınız beyefendi? Ne suç işledim? Hem bana ceza yazamazsın sağ omzumda Meryem Ana; sol omzumda Hz. İsa var.

Temel:

- Şimdi yaktum seni bi pisiklete uç kişi biniyisunuz. (KK.15)

2.4.1.2. Ferhat Dayı¹²³

Ferhat Dayı Ardeşen, Fındıklı, Pazar ve Rize Merkez ilçelerinde tanınan ve anlatılarda yer verilen bir fıkra kahramanıdır. Kahramanlık içerikli ve mübalağalı anlatıları ile tanınmıştır. Ferhat Dayı fıkralarda genellikle Kıbrıs gazisi, bazen iyi bir avcı bazen de keskin nişancı olarak çıkar. Bunun yanı sıra gündelik sosyal yaşam ile ilgili anlatıları da vardır. Ferhat Dayı fıkralarının temelinde mübalağalı söyleyiş yer alır. Nitekim okuyucu/dinleyici, bu söyleyiş tarzına hemen her anlatıda rastlayabilmektedir. İlgili fıkraların icrasında temel amaç ise ders vermekten ziyade nükte ve şakalarla muhatabı güldürmektir.

Ula Ferhat Dayi Ne Yaptun?

Ardeşenli iyi nişanlılığıyla ve avcılıkla ilgili meşhur fıkralarıyla tanınan bir Ferhat Dayi var. Bu bir gün balkonda oturuyor. O zamanda Kıbrıs Harbi var. Bir bakıyor ki bi tane uçak geçiyor. Ulan bu Yunan uçağının Rize’de ne işi var diyor. Hemen tufegini çıkartıyor. Uçağa bir mermi basıyor hemen depodan vuruyor uçağı. Uçağın mazoti boşalukun pilot bağılıyor:

- Ula Ferhat Dayi ne yaptun?

Ferhat Dayi bir bakmış ki ula bu bizum Türk uçağı. Hemen gitmiş içeri almış bi tane kurumış misir koçani. Koymış oni tufegün içine. Uçağa nişan almış bir daha basmış tetiğe bu sefer depoda az evvel açtuğı deluğı misir koçaniyle kapatmış. (KK.9)

İki Taneden Serebe Yalan Mi Soyliyeyim?

¹²³ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 20, 21, 22, 23, 24, 28 numaralı metinlere bk.

Ferhat Dayi bir gun kahvede oturuyor. Eskilerden anlatiyor. Yandakilerde birbirine vuruyor aha gene başladı palavraya diye. Bunlardan biri Ferhat Dayi'ya sesleniyor:

- Ya Ferhat Dayi, bunlari birak şimdi. Bize buldurcin(bıldırcın) anlat biraz nasıl buldurcin tutmuşidun.

Ferhat Dayi birazda abartarak anlatmaya başladı:

- Bir gun Bafra'ya gittuk. Bir araziye girdum ki buldurcin doli. Tam doksan sekiz tane tuttum.

Kahvedekiler:

- Ya Ferhat Dayi, bari yuz tane deda doksan sekiz diyeceğune.

Ferhat Dayi:

- İki taneden serebe(sebep) yalan mi soyliyeyim? (KK.9)

2.4.1.3. Selahattin Hoca¹²⁴

Selahattin Kesici, 15.12.1933 tarihinde Çayeli Çataklıhoca Mahallesinde doğmuştur. Baba adı Davut, anne adı Zehra'dır. Kendisi Çayeli yöresinde genellikle dini vazifeleri ile bilinir. İlk ve orta öğrenimini tamaladıktan sonra 19 yaşındayken Perkam Camii'nde imamlığa başlamıştır. Ardından sırasıyla Büyüктаşhane Camii ve Çayeli Merkez Camii imamlığı yapmış; Çayeli müftülüğünde kâtip olarak dini hizmetlerde bulunmuştur. İki kez hacca gitmiş olan Selahattin Hoca ikinci gidişinde hac ibadeti esnasında 19.05.1993 tarihinde Medine'de vefat etmiştir. Aynı zamanda iyi bir hafız olan hoca, söylemleriyle halkı hem güldürür hem de düşündürürdü. Anlatılarda ana teması düşündürmek, ikna etmek ve kalp kırmadan insanları güldürmek olan Selahattin Hoca'nın nükte ve şakaları günümüzde halen halk arasında anlatılmakta ve ilgiyle dinlenmektedir.¹²⁵ Yapılan araştırmalarda elde edilen Selahattin Hoca ile ilgili anlatılardan fıkra türüne en uygun olanlar seçilerek çalışmaya dâhil edilmiştir.

Dibinden Aşağa Git Da Git

¹²⁴ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 84, 85, 92, 104 numaralı metinlere bk.

¹²⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 280-281.

Selahattin Kesici Hoca, arazisinde çalışırken, nazar etmesiyle bilinen bir kişi onu görmüş ve selam verdikten sonra şöyle demiş:

- Hocam! Senun ne kadar malun, mülkün, arazin var?

Selahattin hoca adamın tamahçı olduğunu iyi bildiğinden dolayı şöyle bir cevap vermiş:

- Öyle enine boyine fazla yok ama dibinden aşağı git da git...¹²⁶

Sağa Fitre Olmaz

Selahattin Kesici Hoca, Ramazan ayında fitresini bir fakire verirken; yanında bulunan başka bir çocuğa da biraz fitre vermek istemiş fakat Hoca, çocuğun elinde oldukça pahalı bir sigara olduğunu görünce şöyle demiş:

- Senun başunden duman çikeyi, sağa fitre olmaz!¹²⁷

2.4.1.4. Tahsin Hoca¹²⁸

Tahsin Çataklı, 15.06.1949 tarihinde Çayeli’nde doğmuştur. Baba adı Mustafa, anne adı ise Fatma’dır. Tahsin Hoca Çayeli halkının en şakacı kişilerinden birisi olmuştur. Hayatı boyunca Çayeli Eskicamii müezzini olarak görev yapan Tahsin hoca latife, nükte ve şakaları ile Çayeli halkının gönlünde yer edinmiştir. Nitekim 09.03.2014 tarihinde geçirdiği kalp krizi sonucu hayata gözlerini yummuş; Çayeli tarihinde görülmedik bir kalabalık eşliğinde kılınan cenaze namazı ile son yolculuğuna uğurlanmıştır.¹²⁹ Günümüzde esnaf, arkadaş, köy sohbetleri gibi toplantılarda dâhil olmak üzere pek çok mecliste Tahsin Hoca’nın nükte ve şakaları anlatılmaktadır. Anlatılarında ana tema genellikle dini meselelerin gülünç fakat düşündürücü bir şekilde aktarımıdır. Yapılan araştırmalarla elde edilen Tahsin Hoca anlatılarından fıkra türüne en uygun olanları seçilerek çalışmaya dâhil edilmiştir.

Borcum Yaruna Kalsun

Tahsin Hoca, ölmeden önce son zamanlarında olan çok yaşlı ve ağır hastaları ziyaret ederek yakınlarının numaralarını kaydetmeye başlamış. Bu arada ihtiyacı olan bir beyaz eşyayı aldığı dükkân sahibine şöyle demiş:

¹²⁶ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 282.

¹²⁷ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 284.

¹²⁸ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 10, 88, 101, 108, 111 numaralı metinlere bk.

¹²⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 288-289.

- Birkaç güne parasini getirurum. Sirada birisi var. Bu günü yaruni geçmez. Cenazeyi defnettukten sonra parayi getirurum.

Tahsin Hoca ertesi gün bakmış ki adam elmemiş. Akşamüzeri beyaz eşya aldığı mağazaya gitmiş ve mağaza sahibine demiş ki:

- Azrail bugün gelmedi, adam elmedi. Borcum yaruna kalsun. (KK.5)

Benden Para Alma

Yaşlı ve hasta olan adamın biri Tahsin Hoca'ya şöyle demiş:

- Tahsin Hocam! Ben fakirim, durumum eyi değil, elduğum zaman benden para alma. Tahsin Hoca hafif gülümseyerek şöyle bir mukabelede bulunmuş:

- Yok, yok korkma! Ben senden para almam, sen elduğun zaman uşaklarından alurum...¹³⁰

2.4.1.5. Bölge Tipleri (Karadenizli, Rizeli, Çayelili, Ardeşenli vs.)¹³¹

Allah'ı Meşgul Etma

Bayburt'lu namazını kılmış camide dua ediyor:

-Allah'ım bana ekmek ver.

Rizeli yanına yaklaşmış:

-Al habu parayi Allah'ı meşgul etma. (KK.10)

Kemençeye Dayanamayan Karadenizli

Köyün birinde adam vurulmuş ama ölmemiş vurani da görmemiş. Arkasına görmüş ama Karadenizli gibi konuştuğunu görmüş ordan geçen şüphelilerin polis hepsini toplamış dizmiş şimdi kimse demiyi ben Karadenizliyim herkes şivesini değiştirdi şimdi kimse konişmiy demiyi suçunu ben ettum diye. Neyse polisin bitanesi demiş ki durun ben şimdi oni bulurum bulari dizmişler, demişler ki bi kemence getirun kemence çalarsa Karadenizli dayanamaz getudiler bi kemence iyi bi horon havasi çaldiler bu Karadenizli başladı ayak vurmaya tak tak... Dediler tamam sen çık dışari sen vurdun oni. Hakkatten de oymış.¹³²

¹³⁰ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 289.

¹³¹ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 27, 29, 30, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 54, 63, 82, 86, 87, 91, 98, 99, 100, 121, 122, 124 numaralı metinlere bk.

¹³² Kabak, *Rize İli Halkbilim Monografisi*, 56.

2.4.1.6. Diğer Tipler¹³³

Rize yöresi fıkra anlatılarında kahraman olarak yer alan fakat tanınırlığı dar bir çevreyle kısıtlı ve oldukça az sayıda fıkra anlatısında karşımıza çıkan tipler bu başlık altında değerlendirilmiştir. Dilsiz Yusuf, Bozo Dayı, Oçoliman, Mevlüt Dayı, Kuş Yusuf, Kalenderli Mahmut Dayı, Çamlı Hakkı, Bıyık Dayı gibi fıkra kahramanları bunlardan birkaçıdır.

Kırk Bir Numara Giyersen Yatmam Senlan

Bozo dayı ve hanımı gitmişler ayakkabı mağazasına hanımına ayakkabı almaya. Bozo dayı sormuş hanımına:

- Hanım kaç numara giyeyisen?

Hanımı:

- Otuz sekiz numara giyerum bey.

Giydirmişler ona otuz sekiz numara ayakkabı, topuğu dışarda kalmış. Otuz dokuz giydirmişler, bu sefer topuğun arkası dışarda kalmış. Kırk numara giydirmişler olmuş ayağına ama ayağını çok sıkmış. Bunun üzerine Bozo dayı dayanamayıp araya girmiş:

- Hanım otuz sekiz giyerum dedun kırk numara ayağına girmede. Eğer kırk bir numara giyersen sen oldun erkek demektur, yatmam senlan. (KK.19)

Emrin Olur Abi

Mevlüt Dayı Çaykur çay fabrikasında kamyonculuk yapıyor. O dönemde de fabrika kamyonculara yemek vermeyi bırakmış. Artık yemek saati kamyonculara yemek vermiyormuş. Bir gece yarısı fabrikada iken Mevlüt Dayının karnı acıkmış. Gitmiş yemekhaneye. Mevlüt Dayının geldiğini gören aşçı onun kamyoncu olduğunu anlamış.

Aşçı:

- Kamyonculara yemek yok.

Mevlüt Dayı:

- Verecesun.

Aşçı:

¹³³ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 2, 4, 7, 8, 9, 13, 25, 31, 32, 35, 50, 61, 64, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 94, 96, 97, 102, 103, 110, 113, 117, 118, 119, 126, 127 numaralı metinlere bk.

- Yemek memek yok. Vermeyirum.

Bunun üzerine Mevlüt Dayı çıkarıp bir tabanca koyar masaya.

Aşçı:

- Beni onunle mi korkuteceksin?

Bunun üzerine Mevlüt Dayı çıkarıp ikinci silahı da masaya koyar. Ve şöyle der:

- Yemek veriyi misun, vermeyi misun?

Aşçı:

- Emrin olur abi. Ne isteyisun, hanisinden vereyim? (KK.23)

2.4.2. Gündelik Tipler Çevresinde Gelişen Fıkralar

Çeşitli araştırmacılar fıkralarla ilgili yaptıkları çalışmalarda gündelik tiplere değinmişlerdir. Elçin; *Halk Edebiyatına Giriş*¹³⁴ adlı eserinde yer verdiği fıkra tasnifinin dördüncü bölümünde; Yıldırım ise *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*¹³⁵ adlı eserinde bulunan fıkra tasnifinin altıncı bölümünde gündelik tiplerden bahseder. Bu noktadan hareketle Geliştiği Fıkra Tipi Çevresine Göre Rize Fıkraları başlığı altında yer verilen Gündelik Tipler Çevresinde Gelişen Fıkralar adlı alt başlıkta anne-baba-çocuk-arkadaş; karı/koca- gelin/damat/kaynana gibi şahısları aile ve yakın çevreden oluşan fıkralara yer verilmiştir. Ayrıca politik, ünlü, mesleki ve hırsız, haydut gibi kötücül şahıslar ile birlikte kedi-köpek, cin, peri gibi insan dışı varlıklar etrafında gelişen fıkralar da bu başlık altında değerlendirilmiştir.

2.4.2.1. Aile ve Yakın Çevre Fıkraları

2.4.2.1.1. Anne – Baba - Çocuk - Arkadaş Fıkraları¹³⁶

Mahkemeye Çıkan Rizeliler

İki Rizeli gitmişler bir hasmının evine adamı öldürmüşler. Yakalanmışlar çıkacaklar mahkemeye. Adamlardan biri diğerine “suçu ben üstleneyim senin zaten

¹³⁴ Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, 567.

¹³⁵ Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, 62-71.

¹³⁶ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 6,9,11,26,36,37,41,45,46,49,51,53,62,65,79,83,89,90,128 numaralı metinlere bk.

başka cezaların var ben üstlenirsem daha az yeriz” demiş. Diğeri de “tamam” demiş. Çıkmışlar mahkemeye. Hakim sormuş.

- Hanginiz öldürdü adamı?

Rizelilerden biri demiş “Ben öldürdüm.”

Diğeri Rizeli dayanamamış araya girmiş:

- Ben boğazını sıhmasaydum nah eldururdun. (KK.17)

Ben Alo Değilim

Çayeli Karaağaç Köyü'ne ilk telefon 1984 yılında geldi. Bu telefonlar manuel santralle evlere bağlanırdı. Köyün gurbetçilerinden İstanbul'da olan bir genç köyde annesinin evine telefon bağlandığını öğrenince hemen telefona sarılır. Karşısına köyün santraline hizmet veren tanıdığı çıkar, kendisine halini hatırını sorduktan sonra ondan annesinin evini bağlamasını ister. Telefonu açan annesi telefonda “Alo” diye bir ses duyar, anne bu sesi hemen tanır ve şöyle der:

- Ben alo deyilim, ananim anan!¹³⁷

2.4.2.1.2. Karı/Koca - Gelin/Damat/Kaynana Fıkraları¹³⁸

Sen Misun Benum Kocam

Eski zamanda evlilikler görücü usulüyle olurdu. Rize'nin Büyükköy beldesinde yine görücü usulüyle evliliklerden birinde gelinin evleneceği kişi biraz yaşlı olduğu için ona başka birisinin fotoğrafını göstererek evliliğe razı etmişler. Düğün günü gelmiş, düğün olmuş bitmiş. Gelin bakmış ki yaşlı bir adam odasında dolanıyor. Bunun üzerine aralarında şu konuşma geçmiştir:

Gelin:

- Oy Dede ne edersun akşam oldi gidersun.

Damat:

- Sen dedenun gülisun gel dedenun koynina.

Gelin:

- Beş kardaştan gençtüm,

Yedi dağı aştım.

¹³⁷ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 269.

¹³⁸ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 57, 71, 120, 128 numaralı metinlere bk.

Sen misun benum kocam,
Sakalina s*çtuğum. (KK.13)

Birakun Kaynanayi Eniştesine Baksun

Önceden düğün olduğu zaman düğünden sonra kızın evine ziyafete gidilirdi. Burada kaynana ve enişte adına türküler söylenirdi. Yine bunlardan birisi şu şekildedir:

Yuzun çok beyaz kaçti pamuktan yoktur farkun,
Kurudi mi harkların niçun dönmeyi çarkun,
Birakun kaynanayi eniştesine baksun,
Eniştenun eline bi nişan yüzük taksun. (KK.19)

2.4.2.2. Politik, Ünlü, Mesleki Tipler¹³⁹

Doğri Diyisun Gel Beraber Girelum

Rize’de daha önce hiç belediye ihalesine girmemiş bi tane adam ihaleye girmeye karar vermiş. Ama tecrübesi olmadığı için arkadaşlarına danışmış. Arkadaşları da demiş ona ki:

- Anzerliler hangi tarliya ihaleye girerse tarliya domuz olsa bile senda oriya gir anzerliler kurnaz adamlardur çuruk tahtiya basmaz.

Bu adam gitmiş belediye başkanına. Belediye başkanı anzerli ama bu adam bilmiyor tabii başkanun Anzerli olduğunu.

- Başkanum ben ihaleye gireceğum. Ama daha önce hiç girmemişim. Bağa dediler Anzerliler neriye girerse senda oriya gir anzerliler uyanuk adamlardur hata yapmazler.

Anzerli başkan cevap vermiş:

- Doğri diyisun gel beraber girelum. (KK.8)

Metin 83: Karidan Korkanlar Ayağa Kalksun

Çayeli'nin eski Belediye başkanlarından birisi Çayeli'nde bir mecliste arkadaşlarına şöyle seslenir:

- Arkadaşlar, karidan korkanlar ayağa kalksun.

¹³⁹ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 10, 23, 63, 65, 69, 85, 87, 88, 101, 110, 117, 119, 121, 125, 130 numaralı metinlere bk.

Arkadaşları da şakadan ayağa kalkmışlar. Fakat içlerinden biri ayağa kalkmadığı gibi, oturduğu yerde daha da aşağıya sinmiş. Başkan, onu fark edince sormuş:

- Sen karıdan korkmayı misun?

O da demişki:

- Başkanum, ben kari lafini duyınca korkıdan dizlerumun bağı çözuliyi.

(KK.24)

2.4.2.3. Hırsız, Haydut Gibi Kötücül Tipler Etrafında Gelişen Fıkralar¹⁴⁰

Ne Diyi Bu Kocakari?

Bizum köye bi Erol var idi. Bi akşam Erol ve arkadaşları oturiyiken canları mandalina çekti. Erol dedi ki: Ben gideyim Hetip (Hatip) Emice'nun mandalılarını basayım getureyim size mandalina. Arkadaşları da “tamam” dedi. Erol gitti Hetip Emice'nun mandalinalarını topladı geturdi. Hiç bişe kovermedi(bırakmadı) dalına. Bu Erol'un hikâyeleri bitmez. Erol anlatıyı arkadaşlarına hikâyeler tabi. Bir yandan mandalina yiyiler bi yandan Erol anlatıyı. “Kargalar geldi orayı çaldı, kargalar geldi, ordan uçti; kargalar geldi, tepeden endi (indi). O esnada evin büyüğü ve Erol'un yaptıklarından haberdar olan Fadime Nene'da lavaboya gideyiken Erol'un anlattuklarını duydu, dedi ona ki:

- Erol, kargalar Hetip'un mandalinalarına da kondi mi?

Erol yakalandığını anlar ama anlamamış gibi yapar ve şöyle cevap verir:

- Ne diyi bu kocakari? (KK.4)

Rize'de Tarlaya Giren İki Hırsız

İki kişi, komşunun tarlasından mısır almak için sözleşirler. Biri ötekinin sırtına biner. Üstteki mısırları koparır, alttakine verir. O da arkasındaki sepete atar. Sabahleyin tarla sahibi durumu fark eder, ayak izlerinden yürüyerek adamları bulur. Fakat ikisi de yemin ederek işin içinden sıyrılır.

Sırtta olan şöyle yemin eder:

- Senin çayırına, bahçene ayak bastıysam ayağım kırılsın; senin çayırına ayak basmış değilim.

¹⁴⁰ Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 6, 7, 13, 111 numaralı metinlere bk.

Altta olan, yani sepeti taşıyanın yemini de şöyle:

- Eğer ben senin bir dane mısırını koparmış isem elim ayağım kırılsın; Allah belamı versin. Aklıma gelen yemini ediyorum.¹⁴¹

2.4.2.4. İnsan Dışı Varlıklar Etrafında Gelişen Fıkralar¹⁴²

Fare ile Kedinin Hikâyesi

Bir gün fare ile kedi karşı karşıya gelirler. Fare:

- “Oturursun küllüğe,
Bıyıkların küllenir” diye kediye takılır.

Kedi, farenin türkü ile yaptığı iğnelemeye yine türkü ile cevap verir:

- “Bir kalkarsam ayağa,
Bucaklar gar gur olur.”

Türkü biçimindeki konuşma şöyle sona erer:

Fare:

- “Girerim dolabına,
Peynirin köfte olur.”

Kedi:

- “Bir eserim peşine,
Kuyruğun demir olur.”¹⁴³

Horozun Hikâyesi

Horoza sormuşlar:

- Sabahleyin niçin erken erken öter de mileti rahatsız edersin?

Horoz şöyle karşılık verir:

- Ötüyorum ki gelin uyansın, kalksın, işe başlasın.

Konuşmanın arkası şöyle:

Kişi:

- Görüyorsun ki gelin uyanıyor ama kalkmıyor.

Horoz:

¹⁴¹ Süleyman Kazmaz, *Çayeli – Geçmiş Günler ve Halk Kültürü*, 169.

¹⁴² Bu başlık altında değerlendirilen bütün fıkralar için çalışmanın üçüncü bölümündeki 8, 9, 12, 112, 114 numaralı metinlere bk.

¹⁴³ Süleyman Kazmaz, *Çayeli – Geçmiş Günler ve Halk Kültürü*, 171.

- Ha, o benim işim değil. Ben öterim gelini uyandırırım. Gelin ister kalkar, ister kalkmaz. Ona karışmam.¹⁴⁴

2.5. İcra Çeşitliliği Bulunan Fıkralar

İşlevsel Halkbilimi Yöntemi'nin kurucularından B. Malinowski'nin 1926 yılında “şüphesiz metin önemlidir fakat bağlamsız metin ölüdür” şeklinde ifade ettiği bağlam (context) fikri ilerleyen dönemlerde halk edebiyatı metinlerinin incelenmesi söz konusu olduğunda icra ortamına yöneltilen ilginin artması noktasında önemli bir adım olmuştur. Malinowski'nin ardından Milman Parry ve Albert Lord yine bağlam merkezli olan Sözlü Kompozisyon Yöntemi'ni ortaya atmış ve bu yöntemle İlyada ve Odysseia destanını incelemişlerdir. 1960'lı yılların başında ise Alan Dundes ve arkadaşları metinlerin bağlam merkezli incelenmesine yönelik Performans (İcra) Yöntemi'ni ileri sürmüşlerdir. Halkbilimine pek çok katkısı olan bu yöntemin en önemli çalışmalarından birisi Dundes'in 1964 yılında yayınladığı *Sözeldoku, Metin, Bağlam* adlı çalışması olmuştur.¹⁴⁵ Söz konusu makalede yazar genel anlamda metnin nakledilebilir veya başka bir topluma aktarılabilir olduğunu, ancak metnin ait olduğu yöreye ait olan gramer özelliklerini içerisinde barındıran sözel dokunun aktarılmasının imkânsızlığını, bağlamın ise her yaratmada değişeceğini, hiçbir zaman aynı kalamayacağını belirterek; bir halk bilgisi ürününün bu üç unsurdan sadece birinin temel alınarak incelenmesinin yanlışlığına, iyi bir incelemenin ancak bu üç seviyenin hepsinin göz önünde bulundurularak yapılmasıyla mümkün olacağına dikkat çekmiştir.¹⁴⁶

Bu minvalde; yörede tespit edilen Rize fıkraları, metinlerin benzer oluşuna bakılmaksızın “her icra yeni bir halk edebiyatı ürünüdür” düşüncesiyle derlenmiştir. Derlemelerde icra çeşitliliği teşkil eden yaklaşık 8 metnin, fıkra türü yapısına daha çok uymaları sebebiyle 4 tanesine aşağıda yer verilmiştir. Bu metinlerde versiyonlar arasındaki fark genellikle karakterler veya olayların gelişme tarzındaki değişimlerden ibarettir.

¹⁴⁴ Süleyman Kazmaz, *Çayeli – Geçmiş Günler ve Halk Kültürü*, 172.

¹⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Çobanoğlu, *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, 243-331; Ekici, *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, 124-131.

¹⁴⁶ Alan Dundes, “Doku, Metin ve Konteks”, çev. Metin Ekici. *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar1*, ed. Oğuz; Gürçayır, 40-53.

Oni Nasi Dedun Ben Gibi Muslimana¹⁴⁷

“Karanluk Mahallesi’nden bi Osman Dedemuz var idi bizum. Bunlar eskiden atmacacılık ederdiler. Güzel bi bozkızıl atmacası tutmuş idi. Bu bozkızıl atmacasını kaçırdı. Bu atmaca Çayeli Yalı Mahallesi’ne gitti. Çayeli Yalı Mahallesi’nden biri buni tuttu. Bu tutulan atmacanın bozkır bir atmaca¹⁴⁸, güzel atmaca olduğunu anladı. Atmacayı tutan tanınmasun diyine buni dumana tuttu. Sahibi oni tanınmasun diye. Ve o atmacayı tutan indi çarşıya Yalı kıraathanesi var atmacacılar falan hep orda oturuyorlar. Oda atmacayı götürdü oraya serene koydu. Başladı iskambil kâğıdı oynamaya. Bu sefer Osman Dedemuz indi çarşıya. Gitti Yalı kahvesine, bakti ki uyy! Benum atmacam duriyi seren¹⁴⁹e ama oni tutan adam tutmuş oni dumana. Atmacanın tuiyini değıştirmiş. Osman Dayı anladı tabii bu benum atmacamdu diye. Sordı tabi bu atmaca kimun diye. Dediler ki orda iskambil oynayan adam geturdu oni. Karanluk Osman Dayı bunun üzerine gitti o iskambil oynayan adamun yanına dedi ona ki:

- O beyaz atmacamı nasi tuttun dumana?

Atmacayı çalan adam dedi ki:

- Nasi tutmasam oni geldi duştı bizum limana.

Bunun üzerine Karanluk Osman Dede cevap verdi:

- Sizun köy came olsa siz gelmezsiniz imana.

Atmacayı çalan adam da cevap verir:

- Sen oni nasi dedun benim gibi muslimana...” (KK.28)

Bundan Doğanda Boyle Olur¹⁵⁰

¹⁴⁷ İlgili metnin diğeri versiyonunda anlatıcı Çayeli Yanıkdağ Köyü’nün Fenaçi Mahallesi’ndendir. Ve onun anlatısındaki hırsız Karanlık Mahallesi’ndeki Osman Dayı’dır. Yukarıdaki anlatıda ise kaynak kişi Çayeli Yanıkdağ Köyü’nün Karanlık Mahallesi’ndendir ve kendi mahallesinden büyüğü olan Osman Dayı’ya hırsızlık vasfı yüklenmesini kabul etmez; hatta büyüğüne karşı bir saygı ibaresi niteliğinde ondan Osman Dedemiz şeklinde bahseder. Bu noktadan hareketle bir değerlendirme yapıldığında fıkralarda anlatılan yöre tiplerinin ait olduğu bölgenin insanların birbirine karşı tutumunun da halk bilgisi ürününün bağlamını etkileyebileceği görülebilmektedir. İlgili metnin diğeri versiyonu için çalışmanın üçüncü bölümündeki 1 numaralı metne bk.

¹⁴⁸ Beyaz atmaca. Zaman zaman bu türe bozkızıl dendiği de olur. Oldukça nadir bulunan bir türdür.

¹⁴⁹ Atmacacıların kahve, bahçede veya herhangi bir mezra da otururken atmacalarını bağladıkları iki dikey direk veya odun arasına sıkıştırılmış yatay ince uzun odundan oluşan yer.

¹⁵⁰ İlgili metnin versiyonlarında olayların gerçekleşmesi ve mizah unsurları oldukça benzerdir. Fakat metinlerin birinde anlatı kahramanı Temel; diğeri ise Nasreddin Hoca olarak karşımıza çıkmaktadır. Kahramanı Nasreddin Hoca olmasına rağmen anlatı Rize yöresi ağız özellikleri ile icra edildiğinden çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu anlatının diğeri versiyonu için çalışmanın üçüncü bölümündeki 13 numaralı metne bk.

Rize’de bi tane köye kurbağa görüldü. Köyliler bunun ne olduğunu anlamağa çalıştı ama anlayamadılar. Kendi aralarında tartışırken oradan geçen Temel kalabalığa yaklaşır. Bakar ki ortiya bişe “vik vik vik” atlayı. Temel’in geldiğini gören köyliler ona sordiler:

- Ula Temel, sen bilursun bu nedir?

Temel’da tabi ne olduğunu anliyamadi ama hiç bozuntiya da vermeden şöyle dedi:

- Bunun adi budur. Buni vurun temizleyun. Bundan doğanda boyle olur.
(KK.29)

Hocadan İyi mi Bileyisun?¹⁵¹

Temel’in babaannesi Fadime Nine’nin kocası rahmetli olmuş. Fadime Nine’nin de durumu iyi değilmiş. Torunu Temel babaannesi mutlu olsun diye onu çay sepetine koyup gezdirmeye başlamış. Bir gün köyde dolaşırken köyün imamını görmüşler:

- Ula Temel! Ne edeyisun?

Temel:

- Ne edeyim Hocam, dedem eldi, nenem da eyi değil. Gezduriyirum oni sevap aliyirum.

Hoca:

- Temel, nenen belki evlenmek istiyi da?

Temel:

- Olur mi hocam. Nenem 80 yaşınadır bu yaştan sonra evlenemez.

Fadime Nine çay sepetinin içinden bastonunu çıkartarak Temel’in kafasına vurmuş ve demiş ki:

- Sus rezil! Sen ne anlarsun, hocadan iyi mi bilecesun? (KK.5)

İyi ki Kabak Değildi¹⁵²

¹⁵¹ Bu metnin versiyonlarında olayların gerçekleşmesi ve mizah unsurları oldukça benzerdir. Ancak kahramanların değişimi söz konusudur. Fıkranın diğer anlatısında Temel’in yerini Ahmet alır. Fadime nine, Fadime Hala diye geçer, ayrıca eşinin ismi Hasan olarak verilir. Metnin diğer versiyonu için çalışmanın üçüncü bölümündeki 9 numaralı metne bk.

¹⁵² Bu metnin iki farklı anlatısı çalışmaya dâhil edilmiştir. Burada yer verilen anlatıda kahraman Temel iken diğer versiyonda anlatı kahramanı Nasreddin Hoca’dır. Ayrıca kahramanların kafasına düşen meyvelerde farklılık arz eder. Temel’in kafasına düşen elma iken; Nasreddin Hoca’nın kafasına ceviz düşer. Fıkra metninin diğer anlatısı için çalışmanın üçüncü bölümündeki 13 numaralı metne bk.

Temel bir gün elma aēacının altında uzanmış yadıyordu. Kafasına elma düşmüş. Sonra kafasını kaldırmış bakmış ki damda kabak var. Bunun  zerine kendi kendine şöyle demiş:

- Ula Temel ucuz atlattun, eyi ki kabak düşmedi kafana. (KK.11)

3. METİNLER

Metin 1: Oni Nasi Dedun Ben Gibi Muslimana

“Bizum köyde eskiden atmacacılık çok var idi. Atmacacılık ederdiler. Bizum Çayeli Yanıkdağ Köyü Fenaçi mahallesinden bi adamun atmacası kaçtı. İndi aşa Karanluklar Mahallesi’ne Karanluk Osman’un atmaca çaçeline¹⁵³ vurdi. Adam aldı tutti oni. Dedi ne ediyim ne etmiyim buni sahibi tanıyacak ayağında cingilisi¹⁵⁴ var. Tutayım oni dumana. Tutti oni dumana kararttı oni tanınmasun diye. Sonra endi pazara yaşlıların oturduğu atmacacılar kayvesine(kahve). Ora oturiyiken atmacasını bağladı serene¹⁵⁵. Atmacanın sayibi Fenaçili emice da geldi o kayviye. Tabi atmacanın sahibi da atmacasını tanıdı. Gitti Karanluk Osman’un yanına dedi ona ki:

- Ula Karanluk Osman, bozkızıl¹⁵⁶ atmacamı nasi tuttun dumana?

Karanluk Osman işi anladı tabi dedi ona ki:

- Nasi tutmasam oni geldi bizum limana.

Fenaçili emice cevap verdi:

- Sizun köy came olsa siz gelmesiz imana.

Karanluk Osman bunun üzerine:

- Oni nasi dedun ben gibi muslimana...” (KK.1)

Metin 2: Benumda Cuzdanumi Oyle Çaldiler

Bizum ordan emiceleremün köyünden yamaç köyünün Kalenderli Mahallesi’nden bi dilsuz, sağır, apa var idi. Ben da tanırım oni. Eskiden kebrelikler¹⁵⁷ taşınurdi eğratlık¹⁵⁸ olurdi. Adamlar kadınların sepetlerini doldururdi. Bi tane evün

¹⁵³ Atmaca çaçeli: Atmaca avlamak için atmacacılar tarafından geliştirilmiş bir tür av malzemesidir. Temel malzemeleri geniş bir ağ, ağı tutturmak için birkaç sopa ve ağın içine konuşturulmuş atmacaların çok sevdiği bir böcektir. Atmacanın böceği görünce gelip ağa takılması suretiyle çalışır.

¹⁵⁴ Cingili: Atmaca sahipleri hem bıldırcın avından sonra atmacalarının yerini daha iyi bulabilmek hem de atmacalarının sahipli olduğunu göstermek maksadıyla tuttıkları atmacanın ayağına çingirak bağlarlar. Çingirak yöre halkı tarafından zaman zaman “cingili” olarak da isimlendirilmiştir.

¹⁵⁵ Seren: Atmacacıların kahve, bahçede veya herhangi bir mezra da otururken atmacalarını bağladıkları iki dikey direk veya odun arasına sıkıştırılmış yatay ince uzun odundan oluşan yer.

¹⁵⁶ Bozkızıl atmaca: Beyaz tüyleri siyah tüylerine oranla daha fazla olan atmaca türüdür. Göğsündeki ve kanat uçlarındaki tüyleri kızıl karışımıdır. Zaman zaman bu türe “bozkır” dendiği de olur. Oldukça nadir bulunan bir türdür.

¹⁵⁷ Kebre: Çayeli ve çevresinde tarımsal ürünlerin daha verimli olması için toprağa dökülen inek dışkısına verilen isim, gübre. Yörede, inek gübresinin toplandığı yere ise “kebrelik” denir.

¹⁵⁸ Eğratlık: İmece anlamında kullanılan yöresel bir ifade.

eniştesi var, yeni enişte. Geldi tabii kebre dolduracak. Pontulini çıkardı giydi kebrelik pontuli. Eski pontul. Bu evdeki sağır dilsuz delikanlı yeni eniştenun cüzdanını çaldı. Enişte gitti eve baktı ki cüzdan yok. Karısına dedi ki: “Ben gittim babanın evine cüzdanımı çaldılar, böyle bişe olur mi?” Karisi da duyurtti oni babasının evine ki “gelduk oraya cüzdanumuz çalındı” diye. Darlandiler tabi ne edecuk ne etmiyecuk diye. Anladiler bu dilsuzun cüzdanı çaldığını tabi (dilsuzun adı Yusuf, ben da tanırım oni). Diyiler ona sen çaldun cüzdanı oda yok diyi. Doğrisini demiyi. En son dediler ki bunun dilinden Hasan Makas anlar. Hasan Makas’a zorumuzi diyelum bi şekilde cüzdanı alsun da bu yeni eniştedu, parası çalındı. Dediler buni Hasan Emicem’e (Hasan Emice, benim emicem). Hasan Emicem düşündi düşündi gitti apaya. Dedi ona ki:

- Yusuf, bu enişte yeni enişte, cüzdanını çaldun. Bugün Sali, yarın Çarşamba anan inecek pazara sığırları satup eniştenun parasını verecek. Siz ne yiyeceksiz? Eğer çalduysan cüzdanı buni de da.

Bunun üzerine dilsiz Yusuf şöyle der:

- Hhasan, Hhasan. Benumda cüzdanımı oöyle ççalmışlerrdi.

En son dilsiz Yusuf cüzdanı verdi. (KK.1)

Metin 3: Terumi Sildi

Ahmet Baş, Şevki Baş, Mustafa Baş, Cafer Baş (Canfer’un Tavuk) gittiler Borçka’ya atmaca tutmaya. Diyi ki gittuk Borçka tarafına bi dağa atmaca tutmağa. Bana verdiler topal kuş. Kuş değeneğe ha böyle¹⁵⁹ oturiyi. Bi ayağı kısa. Beni koydiler bi mevziye (kayve)¹⁶⁰. Çok hayin da Güneş var, hava sıcak. Yattım çayluğun üstüne. Güneş olduğu gibi suratuma vuriyi. Sonra bi kalktum ki¹⁶¹ donuma kadar terden olmuşim ip ıslak su. Karşıma bi baktum burdan Çayeli kadar mesafeden onume bişe dolaniyi.¹⁶² Buna bi kuş attum, bi tur dolandı.¹⁶³ Bi kuş daha attum bu sefer baktum dağı aştı geliyi. Ben zannettim ki heralda uçak geliyi. Kitlendi geliyi. Bu geldukçe beyindi (büyüdü). Benum uç katum iki katum olmağa başladı. Ağa (tuzağa) vuriyiken

¹⁵⁹ Anlatıcı bunu söylerken kuşun dengesiz bir biçimde oturduğunu kastetmiştir. Kuşun değnekte oturuş şeklini jest ve mimikleriyle göstermiştir.

¹⁶⁰ Kayve: Dağda atmaca beklerken atmacacıların oturup gizlenebilecekleri, dinlenebilecekleri yer, mevzi.

¹⁶¹ Bu esnada anlatıcı da olayı canlandırarak oturduğu yerden ayağa kalkmıştır.

¹⁶² Fıkranın ilk anlatıcısı burada muhtemelen mübalağa sanatına başvurmuştur. Zira bu hikâyenin ilk anlatıcısı olan Cafer Baş’ın atmaca tutmak için bulunduğu mekân olan Artvin’in Borçka ilçesinden Çayeli kadar uzak bir mesafeyi görmesi neredeyse imkânsızdır.

¹⁶³ Atmaca avında atmacayı tuzağa çekmek için önüne yem olarak bir kuş atılır.

bi atladum onine ki kafasi benum kafam kadar. O beni görünce bi fren etti ki. Kanatlarınlan nasi tokatlayi beni biliyi misen? Ha boyle, ha boyle.¹⁶⁴ Ben şok oldum. Yuzumi tutayirum, yüzüme bi tane ter yok, beni kurutti. Terumi sildi. (KK.2)

Metin 4: F-16'yı Atmaca Zanneden Rizeli

Çayeli Yanıkdağ Köyü'nden Yusuf Amca (Kuş Yusuf 'ta derler) Çayeli Kuspa'da bir gün atmaca tutarken başına ilginç bir olay gelir. Ne kadar doğru ne kadar yanlış bilinmez ancak Yusuf Amca aşağıda yer vereceğimiz fıkra gibi olayın bizzat başından geçtiğini iddia eder. Hikâye şu şekildedir:

“Bi gün Kuspa'da atmaca tutayiken Yusuf Emice bişe gördi. Jip jipjip bi tur atayi, çıkayi iniyi F-16. Uçağun piloti da atmacaci. Anlayi(anlıyor) bu işlerden, Trabzonli. Trabzondan çıkayi geliyi bura. Bazen atmaca tutanlara şaka ediyi (atmacacılar uçağı atmaca zannedip, önüne yem olarak kuş atınca atmaca gibi yeme gidiyor), sonra burdan Trabzon'a ordan da Ankara'ya döniyi. Ama Yusuf Emice anlamadi bunun F-16 olduğunu tabi. Dedi ki buna bi kuş atayim. Buna bi kuş atti ki uyy, yatti geliyi. Uçak gibi geliyi. Yaklaştukçe beyindi(büyüdü). Ha boyle duriyidi, o başının üstinden on metre mesafeden oyle bi geçti ki ağzini yuzuni toprak etti. Basıncından yaturdi kaldurdi oni. (KK.2)”

Metin 5: Ben Hoş Beton Yemiyirum

“Bi zaman bizim köyde muhtarlık seçimlerinde iki tane aday vardı. Birisi eski muhtar diğeri yeni aday. Bizum bi emice var idi muhtarlık seçimlerine oy verecek. Arkadaşı da dedi ona ki:

- Eski muhtara oy verda kapına gelen yoli beton dokmuş(dökmüş). Bizum emice eski muhtari pek sevmez. Arkadaşına şöyle cevap verdi:

- Benum yoluma beton doksa ne olur dokmasa ne olur? Beton dokilmeden önce da benum arabam ordan geçiyken bi lira yakayidi; beton dokildukten sonra da gene bi lira yakayi. Ben hoş beton yemiyirum.” (KK.3)

Metin 6: Olsun Oda Yıldızdur

Rizeli bi tane yaşli adam kunduraci Cavit'ten ayakkabi almış. Bida terlik alacakmış ama kunduraci Cavit'te terlik yokmuş. Cavit bu adami üst caddede Yıldız kunduraya yönlendürmüş. “Emice Yıldız kundurada guzel terlikler var git ordan al bitane” demiş. Yaşli emice gitmiş ust caddeye yıldız kunduranun olduğu yere. Yıldız

¹⁶⁴Kaynak kişi burada el ve kol hareketleriyle kuşun nasıl kanat çırpıldığını göstererek olaya canlılık katar.

kunduranun hemen yan tarafında Star Ahmet'un ayakkabi dukkanı var. Bu yaşlı emice dukkanları şaşurmuş girmiş Star Ahmet'un dukkanına ordan terlik almış. Sonra gitmiş terlikleri Kunduracı Cavit'e göstermağa. Cavit bakmış ki ula bunlar Yıldız kunduranun değil Star Ahmet'un dukkanının terlikleri. Emice'ye demiş ki:

- Emice sen heralda yanlış yerden terluk aldun. Bular Star Ahmet'un modelleri.

Yaşlı adam dukkanları karışturduğunu anlamış tabii ama hiç bozuntiya vermiyerek; "olsun oda yıldızdur." demiş. (KK.3)

Metin 7: Bundan Doğanda Boyle Olur

Nasreddin Hoca'nun bi köyinde kurbağa görüldi. Kurbağanun adı kurbağadu yani. Ama köyliler bunun ne olduğunu anlamadı. Kurbağa "vik vik vik vik" atlayı tabi. Köyliler buni keşfetmeye çalıştı, keşfedemedi. "Bu nedu, bu nedu?" diye sorayiler ama hiç bişeye benzetemiyiler. En son köyliler dedi ki, buni ancak Nasreddin Hoca bilir. Buni Nasreddin Hoca'ya eletelum (götürelim). Elettiler oni Nasreddin Hoca'ya attiler oni yere. Kurbağa gene "vik vik vik vik" atlayı. Sormişler Hoca'ya hocam Bu nedu? Nasreddin Hoca kurbağaya bakti bakti bakti... Oda tanımadı oni tabii ama hiç bozuntuya vermedi ve şöyle dedi:

- Bu budur. Buni vurun temizleyun. Bundan doğanda boyle olur. (KK.4)

Metin 8:Ne Diyi Bu Kocakari?

Bizum köye bi Erol var idi. Bi akşam Erol ve arkadaşları oturiyiken canları mandalina çekti. Erol dedi ki: Ben gideyim Hetip (Hatip) Emice'nun mandalılarını basayım getureyim size mandalina. Arkadaşları da "tamam" dedi. Erol gitti Hetip Emice'nun mandalinalarını topladı geturdi. Hiç bişe kovermedi(bırakmadı) dalına. Bu Erol'un hikâyeleri bitmez. Erol anlatıyı arkadaşlarına hikâyeler tabi. Bir yandan mandalina yiyiler bi yandan Erol anlatıyı. "Kargalar geldi orayı çaldı, kargalar geldi, ordan uçtı; kargalar geldi, tepeden endi (indi). O esnada evin büyüğü ve Erol'un yaptıklarından haberdar olan Fadime Nene'da lavaboya gideyiken Erol'un anlattuklarını duydu, dedi ona ki:

- Erol, kargalar Hetip'un mandalinalarına da kondi mi?

Erol yakalandığını anlar ama anlamamış gibi yapar ve şöyle cevap verir:

- Ne diyi bu kocakari? (KK.4)

Metin 9: Hocadan İyi Mi Bileyisun?

Fadime Hala'nın kocası Hasan Dayı rahmetli olmuş. Fadime Hala yemekten içmekten kesilmiş. Garip garip başını yere eğmiş. Oğlu Ahmet onu doktordan doktora dolaştırmış ama çaresini bulamamış. Doktorlar hiçbir şey söyleyememişler Ahmet'e. Ahmet'te annesini çay sepetine koyup gezdirmeye başlamış. Böylece çok büyük sevap alacağını düşünüyormuş. Ahmet Fadime Hala'yı alıp caminin hocasına götürmüş ve onu hocaya okutmak istemiş. Hoca demiş ki:

- Ahmet sevap almak için anana sordun mi? Belki anan evlenmek istiyi.

Ahmet'te hocaya cevap vermiş:

- Olur mi hocam. Anam 85 yaşına kadun, ahi gitmiş vahi kalmış. Anam bu yaşta evlenmek istemez.

Fadime Hala'da çay sepetinin içinden elindeki bastonu oğlunun kafasına vurarak oni azarlamış ve şöyle demiş:

- Sus rezil! Sen karişma. Sen hocadan iyi mi bileyisun? (KK.5)

Metin 10: Borcum Yaruna Kalsun

Tahsin Hoca, ölmeden önce son zamanlarında olan çok yaşlı ve ağır hastaları ziyaret ederek yakınlarının numaralarını kaydetmeye başlamış. Bu arada ihtiyacı olan bir beyaz eşyayı aldığı dükkân sahibine şöyle demiş:

- Birkaç güne parasini getirurum. Sirada birisi var. Bu günü yaruni geçmez. Cenazeyi defnettukten sonra parayi getirurum.

Tahsin Hoca ertesi gün bakmış ki adam elmemiş. Akşamüzeri beyaz eşya aldığı mağazaya gitmiş ve mağaza sahibine demiş ki:

- Azrail bugün gelmedi, adam elmedi. Borcum yaruna kalsun. (KK.5)

Metin 11: O Teknoloji Bi Tek Senun Anana Var

Çok zengin bi tane adamun gerizekali bir oğlu varmış. Oğlunu hangi işin başına koysa o işi baturmuş iflas etmiş. En son adam demiş bi tane sanayi açayim. Makineleri kurayim bu sadece gelsun başında dursun. İneği soksun bu makinaya çıksun kiyma olarak, paketlesun, satsun. Adam şirketi kurmuş, uşağını geturmuş makinenun başına. Oğlum, yapacağın tek şey ineği burdan atacan, çıkacak kıyma olarak, paketleyip satacan. Oğlu demiş ki:

- Tamam baba anladum. Ama sana bir sori sormak istiyirum. Kıymayi burdan soksam okuz olarak geri çıkar mi?

Zengin adam cevap vermiş:

- Oğlum o teknoloji bi tek senun anana var. (KK.6)

Metin 12: O Kadar Ekmeği Kim Yiyecek

Temel bir gün fırına girmiş. Doksan dokuz tane ekmek istemiş. Fırıncı şaşırılmış demiş ki:

- Ula Temel doksan dokuz nedir? Yuz tane versam olur mi?

- Temel:

- Olmaz! O kadar ekmeği kim yiyecek. (KK.7)

Metin 13: İyi ki Kabak Değildi

Nasreddin Hoca bi gun yatti ceviz ağacının altına. Kafasına düşmüş ceviz.

Ondan sonra bakti dama damda kabak var. Bunun üzerine demiş ki:

- Eyy eyiki kabak düşmedi kafama. (KK.8)

Metin 14: Rusya Darmadağın Oldi Demektur

Rusya ile savaş ediyiruk Temel dedi ki:

- Geturun bağa bi gürgen içini oyun, barut doldurun. Sonra da ateşleyin oni.

Adamlari Temel'un dedüğünü yapmış. Tabii barut patlayınca yuz kişi elmiş.

Gitmişler Temel'un yanına ula Temel sen ne ettun bize çok zayıat var yuz kişi eldi (öldü). Bunun üzerine Temel demiş ki:

- Uşaklar dert etmayin. Buriya yuz kişi eldiysa Rusya darmadağın oldi demektur. (KK.8)

Metin 15: Bir, İçi, Uç Dedüğümde Beni Alkışlayın

Bir gün laz binmiş uçağa gidiyi. Uçak arıza yaptı düşecek. Sonra pilot demiş ki:

- Fazla ağırluklari atun. Herkes bavulini atsun.

Herkes bavulini atmış ama yetmemiş. Bu sefer pilot demiş ki:

- Uçağın altını sokup atacağız herkes bir yere tutunsun.

Uçağın altını sokmuşlar gene yetmemiş. Pilot demiş ki:

- Yolcılardan biri daha atlarsa kurtuluruz.

Bunun üzerine yolcular dönmişler laza:

- Ula laz sen lazsun. Sen atlarsun.

Laz:

- Tamam, ama sizden bir isteğüm olacak. Ben bir, içi, uç diyu atliyaacağım. Bir, içi, uç dedüğümde herkes beni alkışlasun.

Yolcular:

- Tamam, alkişlayacağız.

Bunun üstine Laz; bir, içi, uç demiş. Yolcular alkişlamış hepsi enmiş aşağı tabii.

Bizum laz akillilik etti kaldı uçağa, kurtuldi.(KK.8)

Metin 16: Ben Baluklara Yuzme Öğretiyirum

Temel gitmiş baluk havuzina baluk tutayi. Zabita gelmiş demiş ona ki:

- Temel buriya baluk tutmak yasaktır.

Temel:

- Ben hoş baluk tutmayirum.

Zabita:

- Ya ne ediyisun?

Temel:

- Ben baluklara yuzme öğretiyirum. (KK.8)

Metin 17: Duydun Peşin Parayı Başladun Gülmağa

Temel Dursun'a borç vermiş. Dursun kaçmış. Temel yıllardan beri onu arayış. Bi gün görmüş Dursun'ı bakmış ki Dursun bi tane ev almış köşeyi çit döşemiş olari çakayı. Temel demiş ki:

- Ula Dursun, aha yakaladum seni. Parami ver.

Dursun:

- Temel, ben senun parani vereceğum.

Temel:

- Nasi verecesun?

- Dursun:

- Habura bi tikenluk var. Ben şimdi o tikenluğı temizliyeceğum. Komşinun koyun doli tirlari burdan geçiyi. Tikenleri yolun kenarina kuyacağum koyunlarun tüyleri takılacak tikenlere sora o tüyler birikecek olacak pamuk. O pamukları satup parani vereceğum.

Temel başlamış gülmağa (gülmeye). Dursun Temel'in bu palavraya inandığını fırsat bilerek şöyle dedi:

- Tabii! Duydun peşin parayı başladun gülmağa. (KK.8)

Metin 18: Doğri Diyisun Gel Beraber Girelum

Rize’de daha once hiç belediye ihalesine girmemiş bi tane adam ihaleye girmeye karar vermiş. Ama tecrübesi olmadığı için arkadaşlarına danışmış. Arkadaşları da demiş ona ki:

- Anzerliler hangi tarliya ihaleye girerse tarliya domuz olsa bile senda oriya gir anzerliler kurnaz adamlardur çuruk tahtiya basmaz.

Bu adam gitmiş belediye başkanına. Belediye başkanı anzerli ama bu adam bilmiyor tabii başkanun Anzerli olduğunu.

- Başkanum ben ihaleye gireceğum. Ama daha once hiç girmemişim. Bağa dediler Anzerliler neriye girerse senda oriya gir anzerliler uyanuk adamlardur hata yapmazler.

Anzerli başkan cevap vermiş:

- Doğri diyisun gel beraber girelum. (KK.8)

Metin 19: Kalastan İyi Anlarum Komutanum

Temel Rize’den kalkmış gitmiş askere. Komutan buna görev vermiş:

- Temel askerleri her sabah sen siraya dizecesun.

Temel:

- Tamam komutanum.

Komutan geliyi her sabah bakayi ki askerler ip gibi siraya dizilmiş her sabah istisnasuz. Temel’e soruyor:

- Ula Temel. Bu işi nasi beceriyisun. Askerleri her sabah siraya diziyisun.

Temel:

- Kalastan iyi anlarum komutanum. (KK.8)

Metin 20: Ula Ferhat Dayi Ne Yaptun?

Ardeşenli iyi nişanlılığıyla ve avcılıkla ilgili meşhur fıkralarıyla tanınan bir Ferhat Dayi var. Bu bir gün balkonda oturuyor. O zamanda Kıbrıs Harbi var. Bir bakıyor ki bi tane uçak geçiyor. Ulan bu Yunan uçağının Rize’de ne işi var diyor. Hemen tufegini çıkartıyor. Uçağa bir mermi basıyor hemen depodan vuruyor uçağı. Uçağın mazoti boşaluken pilot bağıırıyor:

- Ula Ferhat Dayi ne yaptun?

Ferhat Dayi bir bakmış ki ula bu bizum Türk uçağı. Hemen gitmiş içeri almış bi tane kurumış misir koçani. Koymış oni tufegün içine. Uçağa nişan almış bir daha basmış tetiğe bu sefer depoda az evvel açtuğı deluğı misir koçaniyle kapatmış. (KK.9)

Metin 21: Domuzun Beyuği Odur

Ferhat Dayi bir gün kahvede oturuyor. Ardeşenliler buna geliyor diyor ki:

- Ya Ferhat Dayi sen bu avcılık içlerinden anlayısun. Bizi da dağa avlanmaya bi getir.

Ferhat Dayi kabul ediyor. Bunları götürüyor dağa domuz avına. Herkesin duracağı yeri gösteriyor. Sonra taktik veriyor:

- Ben domuzlari arkadan opeklerle kovaliyacağum. Domuzlar sizun onunuze duştımı ateş emri vereceğum siz da ateş edun. Avcılar kabul ediyor.

Ferhat Dayı başlıyor köpeklerle vadiden aşağı inmeye. Bir bakıyor ki meydanda hasmı Cancaloğlu şevki dolanıyor. Ferhat Dayı fırsat bu fırsat deyip ateş emri veriyor:

-Ateeeeşşşş!

Avcılardan bazısı meydanda domuz göremeyince;

- “Ferhat Dayi biz bişe gremeduk.” diyor.

Ferhat Dayı bu sefer kendisi de havaya bir mermi atıp “ateeeeşş!” diyor.

Çapraz ateşte kalan Cancaloğlu şevki can havliyle bağırıyor:

- Ula uşaklar ateş etmayin benim Cancaloğlu şevki.

Bunun zerine avcılardan birisi Ferhat Dayı’ya sesleniyor:

- Ula Ferhat Dayi bu domuz değildir. Cancaloğlu şevkidir.

Ferhat Dayi:

- Ateeeeşş! Ateeeeşş! Domuzun beyuğı(büyüğü) odur. (KK.9)

Metin 22: İki Taneden Serebe Yalan Mi Soyliyeyim?

Ferhat Dayi bir gun kahvede oturuyor. Eskilerden anlatıyor. Yandakilerde birbirine vuruyor aha gene başladı palavraya diye. Bunlardan biri Ferhat Dayı’ya sesleniyor:

- Ya Ferhat Dayi, bunlari birak şindi. Bize buldurcin(bıldırcın) anlat biraz nasıl buldurcin tutmişidun.

Ferhat Dayı birazda abartarak anlatmaya başladı:

- Bir gun Bafra’ya gittuk. Bir araziye girdum ki buldurcin doli. Tam doksan sekiz tane tuttum.

Kahvedekiler:

- Ya Ferhat Dayi, bari yuz tane deda doksan sekiz diyeceğune.

Ferhat Dayı:

- İki taneden serebe(sebep) yalan mi soyliyeyim? (KK.9)

Metin 23: Ferhatcuğum Sen Bu İşe Karişma

Kıbrıs gazisi Ferhat Dayı savaş zamani köye geliyor. Sokağa omuzina çiftle ile dolaşurken buna sorayiler:

- Ferhat Dayı sen savaşta değil miydun? Niye geri geldun? Harekata gitmedun mi?

- Gittum gittum.

- E o zaman niye geri geldun? Yoksa savaştan mi kaçtun?

- Yok ya olur mi oyle şey. Tam Lefkoşa'yi kuşattuk o sirada tam tüfeği doğrulttum bi helikopter geldi tam onume endi. Benda şaşurdum ateş etmedum merak ettum bekledum kimdur diye. Helikopterun kapisi acildi iğerden bi tane adam çıktı baktum ki gavur lideri Papa VI. Paulus. Benum içen gelmiş. Bana "Ferhatcuğum sen bu işe karişma." dedi. O oyle diyince benda dondum geri. (KK.9)

Metin 24: Eyi ki Siz Burdasiniz

Bi gun Ferhat Dayı çocuklariyle birlukte otobusle yolculuk ediyor. şofor arabayi sert kullaniyor ama şoför kalupli adam Ferhat Dayının iki kati. Araba bi şağa bi sola savruluyor. Çocukların midesi bulaniyor. Bu duruma Ferhat Dayı sinirleniyor ama şoföre da bişe diyemiyor. Dönüp çocuklarına diyor ki:

- Uşaklar eyi ki siz burdasiniz. Siz burda olmasaydınız ben o şoföre geri z**ali derdum, i* o*lu i* derdum. (KK.9)

Metin 25: Balık Tutma Hikayesi

Bizum köyde Dursun kaptan diye bi tane adam var. Bi gun bu adamın İstanbul'dan sosyete misafiri geliyor. Dursun kaptanın arkadaşları sosyete adama "İstanbul'dan gelupta denize baluğa çıkmadan donmek olmaz. Gel birlukte baluğa çikalum."diyor. Sosyete adam kabul ediyor. Baluğa çıkmaya hazirlaniyolar. Tam kayuği denize indurecekken Dursun kaptanın arkadaşları sosyete adama diyor ki:

- Aman abi! Sen kayuğa bin biz indurelum oni denize, sen islanma.

Sosyete adam kabul ediyor. Dursun kaptan bu duruma sinirleniyor ama bişe demiyor. Dursun kaptan ve arkadaşları kayuği denize induriyiler hepsi en azından dize kadar islaniyi. Sonra Başladiler açılmağa. İş geldi kurek çekmağa, o zaman motorli

kayuk yok. Sosyete adam kureğe niyetlenince Dursun kaptanın arkadaşları onu durdurmuş:

- Aman abi! Sen yorulma kureği biz çekeruz.

Sosyete adam kabul ediyor. Dursun kaptan bu duruma sinirleniyor ama geneda(yine) bişe demiyor. Neysa acildiler iş geldi baluği tutmağa. Sosyete adam oltaya niyetleniyor. Fakat Dursun kaptanın arkadaşları adami durduruyor:

- Aman abi! Senun uzerun kirlenmesun sen otur biz tutaruk baluği.

Dursun kaptan sinirleniyor ama bişe demiyor. En son balukları tutmuşler. Geri dönmüşler. İş geldi kayuği kıyıya yanaşturmaya. Adam demiş ki bari kayuği kıyıya yanaşturunken yardım edeyim. Dursun kaptanın arkadaşları hemen ariya girmiş:

- Aman abi! Sen otur biz hallederuz.

Dursun kaptan iyice sinirlenmiş ama gene bişe dememiş. En son iş geldi balukları pay etmağa. Beş ona beş buna beş şuna balukları pay etmişler sosyete adama misafirdur diye çok baluk vermişler. Sosyete adam balukları sırtına vurmuş gidiyiken Dursun kaptan artık dayanamamış. Denizden bi kova su alup adamun sirtindan aşağı dokmuş. Sosyete adam donmuş arkasını:

- Ula Dursun kaptan ne ettun?

Dursun Kaptan:

- G*t islanmadan baluk tutilmaz. (KK.9)

Metin 26: Demek Ki Bu Baluk On Seneluktur

Ardeşenli Balıkçı İsmail bir gün tutuğu balığın fotoğrafını sosyal medyada paylaşmış. Arkadaşı da ona mesaj atmış:

- Sen bu baluği bugün tutmadun.

- Yok ula olur mi oyle şey? Bugun tuttum oni.

- Yok bugün tutmadun. Beni inanduramazsun.

- Ula bugün tuttum oni. Sen nerden bu kaniya vardun?

- Bunun üzerine Balıkçı İsmail'in arkadaşı ona aynı kıyafetlerle eskiden çekilmiş bir fotoğrafını gönderir ve sorar:

- Habu fotoğraf kaç seneluktur?

- Aşağı yukari on sene.

- E tamam işte buriya da aynı kıyafeti giyeyisun. Demek ki bu baluk on seneluktur. (KK.9)

Metin 27: Ardeşen’de Trafik Kazası

İstanbul Büyükşehir Belediyesi itfaiye ekibinde çalışan Rizeli bitane adam kendisine yeni malzemeler verilince eski malzemelerini Rize’deki kuzenlerine göndermiş. Olari; “bular itfaiyeci kiyafetleridur. Sokakta bularla dolaşmayin, logolarini çıkarun.” diye de tembihlemiş. Ama kuzenler nasilsa kimse görmez diye logolari çıkarmamış. Bi akşam denize baluğa çıkarken geyinmişler bu kiyafetleri. Tam limana gideceklerken bitane trafik kazası olmuş. Bular tabi hemen müdahale etmiş yaralılara. Bitane adam da bulari çekmiş atmış internete. Biraz sora bu adamlar; “Rize’nun Ardeşen İlçesinde Gerçekleşen Kazaya İstanbul Büyükşehir Belediyesi İtfaiye Ekipleri Mudahale Etti.” diye manşet olmuş. (KK.9)

Metin 28: Sadece Alt Tarafları O Kada İdi

Ferhat Dayi bi gun domuz avından donuşte girmiş koy kahvesine. Kahvedekiler biliyi Ferhat Dayi’nun domuz avından donduğunu. Sormişlar ona:

-Ferhat Dayi ne yaptun vurabildun mi?

Ferhat Dayi:

-Vurdum tabii.

Kahvedekiler:

- Ne kada idi? 700-800 kilo var miydi?

Ferhat Dayi:

- Sen ne diyisun. Sadece alt tarafları o kada idi.(KK.9)

Metin 29:Hocam Ben Lazim

Rize’li bir genç gitmiş üniversiteye. Derste hoca ders anlatıyor. Anlatmayı bitirdikten sonra soruyor:

-Arkadaşlar dersi anlamayan var mı?

Bizim Rize’li parmak kaldırıyor.

-Hocam! Ben anlamadum.

Hoca dersi tekrar anlatıp tekrar soruyor:

-Arkadaşlar şimdi dersi anlamayan var mı?

Bizim Rizeli yine parmak kaldırıyor:

-Hocam ben gene anliyamadum.

Bunun üzerine hoca biraz sinirleniyor ama dersi tekrar anlatıp tekrar soruyor:

-Arkadaşlar dersi anlamayan var mı?

Rizeli parmak kaldırıyor:

Hocam ben anliyamadum.

Hoca:

-Evladım, dersi neden anlamıyorsun?

Rizeli Öğrenci:

-Hocam ben lazim. Anlamak anlayırım ama kavramak kavriyamayırım.

(KK.10)

Metin 30: İyidere'nin İsmi Neden İyidere

Araştırmacılar merak etmiş İyidere'nin ismi neden İyidere diye. Hem Rizelilere hem de Trabzonlulara sormuşlar:

Rizeliler cevap vermiş:

- Bizi Trabzon'dan ayiriyi.

Trabzonlular cevap vermiş:

- Bizi Rize'den ayiriyi.(KK.10)

Metin 31: O Tarafa Rize Var

Bi tane adam Of'ta bir cameye gitmiş namaza. Bi bakmış ki cemaat sağa selam veriyi sola vermiyi. Namaz çıkışı sormiş birine:

-Siz niye sola selam vermiyisunuz?

Cemaatten birisi cevap vermiş:

-Niye verelum? O tarafa Rize var. (KK.10)

Metin 32: O Denizi Oriya Sen Mi Kodun

Hüseyin Hoca adında mizah guci yüksek bi tane hoca Rize'ye gelmiş. Ev tutacak, ev bakaydı. Emlakçıyılan beraber bi tane apartmanı dolaşıyorlar. Aynı apartmanda bi evün ayluk kirasi 850 tl; ebirunun (diğeri) ki 950 tl. Hoca bu işe anlam verememiş tabii, sormuş emlakçıya:

- Bu evün kirasi 850 tl; bunun ki 950 tl, niye?

Emlakçı:

- Hocam 950 tl olan tarafa deniz vardır.

Hüseyin Hoca:

- Ula o denizi oriya sen mi kodun ki parasını istiyisin? (KK.10)

Metin 33: Ne Etcesun?

Temel'e sormişler:

-Ya Temel! Sen niye hep soriya soriyılan cevap veriyisun?

Temel:

- Ne etcesun? (KK.10)

Metin 34: Ebiler Niye Koşayı?

Temel durduğu yere durmaz. Dursun ile beraber gitmişler olimpiyatlara. Bakmışlar ki millet koşayı. Temel merak etmiş sormuş Dursun’a:

-Ula Dursun! Habular niye koşayı?

Dursun:

-Birinci gelene madalya takacakler.

Temel:

-O zaman ebiler(diğerleri) niye koşayı? (KK.10)

Metin35: Habunun Eldureninden(öldüreninden) Ver Bağa

Çayeli’nde gururli bi esnaf olarak bilinen Mikail Dayi usti yazili sigara paketleri ilk çıktuğı zaman gitmiş bakkala sigara almağa. Bakkal vermiş adama sigarayı. Esnaf bakmış ki sigaranun üstine “sigara içmek kisirluğa sebep olur.” yazayı. Gururli esnaf kisir olmayi kendine yedurememiş, donmuş geri bakkala fırlatmış sigarayı adamun suratına demiş ona ki:

-Habunun eldureninden(öldüreninden) ver bağa. (KK.10)

Metin 36: Sokma Akıl İki Adım Gider

Çayeli’li bi adam amcaoğlinlan beraber ilk defa İstanbul’a gidecek. İstanbul’da diğér amcaoğlinda kalacakler. Bular gitmişler İstanbul’a uç tane amcaoğli parkta oturiyi. Karşidan da bi tane guzel kız geliyi. Rize’den gelen amcaoğullarından biri “ben bu kiza teklif edeceğum” demiş. İstanbullu amcaoğli ariya girmiş:

-Ula emmoğli sen bularun dilini bilmezsun bular farklidur. Ben seni öğreteyim deduklarumi yap.

Rizeli amcaoğlu:

-Tamam.

İstanbullu amcaoğlu:

-Şindi(şimdi) haurdan(şurdan) git bitane çiçek al. Sonra çiçekleri kiza ver. Ona guzel bir dille “Hanımefendi, sizin güzelliğinzin yanında bu çiçeğin güzelliği sönük kalır.” de.

Rizeli amcaoğli kabul etmiş. Çiçeği almış, gitmiş kızun yanına:

- Hanımefendi, sizin güzelliğinizin yanında bu çiçeğin güzelliği sönük kalır.

Hanımefendi:

- Ayy! Gerçekten mi?

Rizeli amcaoğlu ne diyeceğini şaşırılmış, şiveyi bozmuş:

- Anam avradum olsun. (KK.10)

Metin 37: O Kada Da Diyil

Rize Düzköy'den Memet Emice inat edip okuma yazma öğrenmeğe karar vermiş ama yaşından dolayı bi türlü öğrenemiyymiş. Bi gün gitmiş koy kahvesine. Kahvedekiler sormuş:

-Ula Memet okuma yazmayı öğrendün mi?

Memet Emice “öğrenemedum” demeyi kendine yedirememiş.

-He öğrendum.

Kahvedekiler:

- O zaman hau karşıya tabeliya ne yazayı oku bakayım?

Memet Emice:

- O kada da diyil. (KK.10)

Metin 38: O Kada Duşunsam Ben Da Oynarum

Temel bi gün İzmir'de bi düğune gitmiş. Gitmiş ama salona girmesinlan çıkması bir olmuş. Sormuşlar Temel'e:

- Ula Temel! Ne oldi hemen çıktın?

Temel:

- O kada düşunsam ben da oynarum. (KK.10)

Metin 39: Heralda Biz Biraz Acele Ettuk

Temel ekibiyle beraber halk oyunları yarışmasına katılmış. Zeybek birinci; horon ikinci olmuş. Temel Rize'ye dönünce Temel'e sormuşlar.

-Ula Temel! Ne oldi niye birinci olamaduk?

Temel:

-Heralda biz biraz acele ettuk. (KK.10)

Metin 40: Bevliye Yerine Dişçiye Giden Rizeli

Rize'li bi tane emice prostat rahatsızlığından dolayı bevliye doktorına gidecekmiş. Girmiş hastaneye çıkmış merdivenleri yorulmuş tabi. Buni görenler girmiş

kolina hemen almışlar oni odiya. Ama dış doktorunun odasinlan beвлиyecinin odası yan yana. Odalar karışmış emice yanlışluklan dış doktorunun odasına girmiş.

Doktor:

- Emice hoş geldun.

Emice:

- Hoş bulduk evladum.

Doktor:

- Emice habura(şuraya) uzan, ağzuni aç.

Emice ilk düşünmüş ağzumi niye açacağum diye ama soradan doktorun işine karışmak istememiş açmış ağzini. Doktor başlamış kontrol etmağa.

- Emice senun onler sağlam da arkada sikinti var.

Emice:

- Yok evladum. Tam tersi benum arka sapasağlam. Onde sikinti var.

Doktor:

- Ya emice benden eyi mi bilecesun? Ben doktorim senun arka taraf berbat.

İstersan ben orayı çok iyi çalıştururum.

Emice:

- Ya çalışturda nasi edersan et.

Doktor:

- İstersan altun kaplama edelum orayı istersan gümüş kaplama?

Emice:

- Ya oyle olur mi, kopar.

Doktor:

- İstersan takma yapayim oni gece çıkarup koyarsun oni suya.

Emice:

- Ya oyle şey mi olur?

Doktor:

- İstersan yaylı yapayim gidu gelsun, çalışsun.

Emice:

- Ya oyle olur mi?

Doktor:

- Emice oyle olmaz boyle olmaz. Senun derdun nedir?

Emice:

- Evladum ben i*eyemeyirum.

Doktor:

- Oyle desena emice. Burasi diş doktori. (KK.10)

Metin 41: Malatyalı İnek

Rizeliler Malatya'dan bir inek almışler. İnek öyle sut veriyimiş ki inek sabah öğlen akşam sağlıyimiş. Demişler ki her zaman gidup Malatya'dan inek alacağumuza bu ineği çoğaltalum biz Malatyalılara satalum. Tutmuşler bi tane boğa. Boğa sağdan geliyi inek sola kaçayi. Boğa soldan geliyi inek sağa kaçayi. Bi turli çoğaltmayı başaramamışler. Bu sirada ordan geçen bi yaşlı dayi sormiş onlara:

- Ula uşaklar ne edeyisunuz?

- Sorma dayi. Bi inek alduk artturacağuk oni ama boğa sağdan geliyi inek sola kaçayi; boğa soldan geliyi inek sağa kaçayi. Bi turli çiftleştureduk oni, terden su olduk.

- Ula bu ineği Malatya'dan mi oldunuz?

- Heedayi nerden bildun?

- Ben da hanumi(hanımı) ordan almışim. (KK.10)

Metin 42: Allah'ı Meşgul Etma

Bayburt'lu namazını kılmış camide dua ediyor:

-Allah'ım bana ekmek ver.

Rizeli yanına yaklaşmış:

-Al habu parayi Allah'ı meşgul etma. (KK.10)

Metin 43: Bidaha Söz Seni Rahatsız Etmeyeceğum

Rizeli bir adam camiye girmiş namazını kılmış. Namazdan sonra başlamış dua etmeye. Uzun süre dua etmiş, duanın sonuna gelince sesli bir şekilde demiş ki:

- Allah'um bağa çok para ver. Bidaha söz seni rahatsız etmeyeceğum. (KK.10)

Metin 44: Namazda Araba Satmak

Rizeli, Oflu, Bayburtlu yan yana camide namaz kılıyor. Tekbir almışlar, başlamışlar namaza. Rizeli Oflu'ya demiş ki:

- Namazda konişilmaz ama arabami satayirum.

Oflu:

- Namazda konişilmaz ama kaçā sataysun?

Rizeli:

- Namazda konişılmaz ama 15'e satayırım.

Oflu:

- Namazda koniřılmaz ama 10 verurum. Secde de dūřun.

İnmişler secdeye kalkmışlar ikinci rekata Oflu sormuş:

- Namazda koniřılmaz ama dūřundun mi?

Rizeli:

- Namazda konişılmaz ama secdede Bayburtli'ya sattum oni. (KK.10)

Metin 45: Kaç Kilo?

Rizeli genç bir ocuk akvaryumda balık beslemeye heves etmiş. Gitmiş annesine demiş ki: "Anne ben baluk alacağum." Annesi de cevap vermiş:

-Kaç kilo? (KK.10)

Metin 46: Beni Niye Ondan Once Doğurmadun?

Rizeli bir genç ocuk abisiyle birlikte aęaca çıkma yarıřı yaparken dūřmūř dizini yarmıř. Eve gitmiř annesine sitem ediyormuř. Annesi sormuř ona:

- Oğlum benilan niye konişmayısun?

Rizeli Genç :

Ben senlan konişmayırım beni niye ondan once doğurmadun? O ıktı ağaca ben ıkamadum. (KK.10)

Metin 47: Yeşili ok Severum

Rize'nin kızları da erkekleri gibi sert mizaçlı ve hazırcevaptır. Bir gūn Rize'li bir kız yeřil elbise giymiř sokakta yūrūrken arkasından genç birisi laf atmıř; "yeřili da çok severum" demiř. Kız da cevap vermiř:

- O zaman soyle anana da bağlasun seni çayıra. (KK.10)

Metin 48: Dūz Mantık Dersi

Temel ile Dursun kahvede oturup sohbet ediyorlar:

Temel:

- N'aber Dursun ne yapayısun?

Dursun:

- Ne edeyim Temel, ders alışıyırım akşama duzmantuksinavum var.

Temel:

- Duzmantuk mi? Nedu bu duzmantuk?

Dursun:

- Ya nasi anlatayim? Git kitapçıdan al bi tane duzmantuk kitabı, al, oku, öğren da.

Temel:

- Ya Dursun ben şimdi kitaplarılan uğraşamam neyisa bi anlat bağa oni.

Dursun:

- Tamam anlatayim. Şimdi senun evunde akvaryum var mı?

Temel:

- Var.

Dursun:

- Akvaryum varsa içine su da var.

Temel:

- Var.

Dursun:

- Su varsa içine kesin balukta var.

Temel:

- Beş altı tane var.

Dursun:

- Hah işte! Sen baluk besleyisensa o zaman hayvanseversun.

Temel:

- Çok severum.

Dursun:

- Hayvanları seven insan kesinlikle insanları da sever.

Temel:

- İnsanlara hastayım.

Dursun:

- Hah! O zaman mantıken yaşında müsait. Evlisun o zaman çoluk çocukta var.

Temel:

- Var tabi. Torunum bile var.

Dursun:

- Düz mantığa göre sonuç olarak o zaman sen homoseksüel değilsun. Anladun mi?

Temel:

- Anladum.

Dursun:

- Ne anladun?

Temel:

- Senun evde akvaryum var mi?

Dursun:

- Yok.

Temel:

- O zaman sen ibnesun. (KK.10)

Metin 49: Merhum İçinde Rahat Yatardı

Çayeli Beyazsu Kur'an kursundan bir hoca dernek üyelerinden birini arayıp maddi yardım istemiş.

Kurs Hocası:

- Ya bu aralar çok borcumuz var elektrik borcumuz geldi, su geldi, sigorta geldi biraz yardım et bize.

Dernek yesi:

- Yardım ederim ama çok veremem. Beş yüz anca veririm babamın mezarını yaptırıyorum oraya iki buçuk milyar masraf ettim.

Kurs Hocası:

- İki buçuk milyar verup mezarun dışını yapturacağuna kursa yardum etsaydun da merhum içine rahat yatarđi.(KK.10)

Metin 50: İllaki Bir Yere Yağıyordur

Rizeli Recep Abi İzmir'e akrabalarının yanına gidiyor. O zamanda İzmir'de yaz mevsimi havalar çok sıcak. Recep Abi bir gün akrabasıyla kafede otururken dalıyor uzaklara ve diyor ki:

- Hey mübarek bee ne kar yağayı.

Akraba:

- Recep abi ne kar yağması hava kırk derece.

Recep abi:

- İllaki bi yere yağayıdır.(KK.11)

Metin 51: Girdum İçeriye

Rize’de bir adam arkadaşlarıyla ava gitmiş, gittiği bu avı başka arkadaşlarına anlatıyor... Arkadaşlar vurduk bi tane keçi. Keçiye ikiye bolduk. Arka ayaklarını ben aldum vurdum omuzuma. Tam bu kısmı anlatırken adamın telefonu çalmış telefonla konuşmuş. Sonra telefonu kapatınca anlattığı hikâyenin keçi hikâyesi olduğunu unutmuş. Arkadaşlarına sormuş:

- Neriye kalmışidum?
- En son bacaklarını omuzuna vurmuşidun.
- Ha oylemi, sonra girdum içeriye... (KK.12)

Metin 52: Sen Misun Benum Kocam

Eski zamanda evlilikler görücü usulüyle olurdu. Rize’nin Büyükköy beldesinde yine görücü usulüyle evliliklerden birinde gelinin evleneceği kişi biraz yaşlı olduğu için ona başka birisinin fotoğrafını göstererek evliliğe razı etmişler. Düğün günü gelmiş, düğün olmuş bitmiş. Gelin bakmış ki yaşlı bir adam odasında dolanıyor. Bunun üzerine aralarında şu konuşma geçmiş:

Gelin:

- Oy Dede ne edersun akşam oldi gidersun.

Damat:

- Sen dedenun gülusun gel dedenun koynina.

Gelin:

- Beş kardaştan gençtum,

Yedi dağı aştum.

Sen misun benum kocam,

Sakalina s*çtuğum. (KK.13)

Metin 53: Bu Büyük Kıyamet Uçacak Mı Şimdi?

Eski zamanlarda Rize’nin Büyükköy beldesinden Yusuf amca uçakla İstanbul’a gidecekti. Daha önce hiç uçakla seyahat etmemiş, uçakta görmemiş. Götürmüşler Yusuf amca’yı Trabzon havalimanına pistte büyük bir uçak görmüşler demişler ona; “Yusuf emice bu senun uçağın, bu uçakla uçacaksın.” Yusuf amca uçağa şöyle bir bakmış ve demiş ki:

- Emin misunuz uşaklar? Yahu bu beyuk kağamet (kıyamet) uçacak mı şimdi?(KK.14)

Metin 54: Halı Bakmaya Giden Rizeli

Rize’li bir hanımefendi halı mağazasına halı bakmaya gidiyor. Bir halıyı çok beğeniyor. Eğilip halıya dokunayım derken pırt yapıyor. Hemen etrafa bakıyor acaba biri görmüş müdür diye. Sonra mağaza sahibini çağırıp halının fiyatını soruyor:

- Beyefendi bunun fiyatı ne kadar?

Satıcı:

- Hanımefendi halıya dokundun o*urdun; fiyatını duysan s*çarsun. (KK.15)

Metin 55: Temel’in Fal Makinası

Temel ile Dursun gidiyorlar Amerika’ya bir banka oturuyorlar. Aralarında konuşuyorlar:

Temel:

- Ula Dursun bi sene ayrılalum. Bi sene sonra gene buriya buluşalum. Bakalum kim daha zengin olacak.

Dursun:

- Tamam.

Aradan bir sene geçiyor Temel fakir haliyle gidiyor buluşacakları yere. Dursun’u bekle bekle Dursun gelmiyor. En son Dursun Limuzin marka bir araba ile yanaşıyor. Temel şaşırıyor tabii:

- Ula Dursun! Bu kada parayı nere buldun?

Dursun:

- Sorma Temel. Bi tane makine yaptım. Eluni koyayisun 20 Dolar atayisun faluna bakayi. Bu işten çok kazandım.

Temel:

Tamam şimdi gidelum bi sene sonra tekrar buluşalum.

Temel ile Dursun yine para kazanmak için ayrıldılar. Bir sene sonra buluşacakları yere Dursun yine lüks otomobili ile gelmiş. Temel bekle bekle ortada yok. Temel en son helikopterle meydana inmiş.

Dursun:

- Ula Temel! Bu kada parayı nerden buldun?

Temel:

- Sorma Dursun. Bi tane makine yaptım. Eluni koyayisun 20 Dolar atayisun faluna bakayi. Sonra eluni alabilmek için bi 20 dolar daha atayisun. (KK.15)

Metin 56: Trafik Polisi Temel

Temel trafik polisi olmuş. Amiri Temel' e akşama kadar en az bir trafik cezası yazması yönünde talimat vermiş. Temel sabahtan akşama kadar sokakta beklemiş fakat kimse ceza yazılacak bir hata yapmamış. Temel bakmış ki bu böyle olmayacak akşama doğru trafikte azalmış en son uzaktan gelen bisikletli bir rahibi durdurmuş.

- Dur sana ceza yazacağım.

Rahip şaşırır:

- Niye ceza yazacaksınız beyefendi? Ne suç işledim? Hem bana ceza yazamazsın sağ omzumda Meryem Ana; sol omzumda Hz. İsa var.

Temel:

- Şimdi yaktum seni bi pisiklete uç kişi biniyisunuz. (KK.15)

Metin 57: Temel ve Papağan

Temel bir gün Amerika'da bir bara gitmiş. Barın girişinde bir papağan Temel'i karşılıyor. "Hoşgeldiniz Temel Bey" diyor. Temel şaşırıyor tabi hemen papağanın sahibinin yanına gidiyor.

- Ula bu kuş beni nerden taniyi?

Papağanın sahibi:

- O herkesi tanır.

Temel:

- Satsana bana oni?

Papağanın sahibi:

- Satılık değil. Ama istersen sana yumurtalarını vereyim.

Papağanın sahibi Temel'e üç tane yumurta vermiş. Temel hemen dönmüş Rize'ye. Arkadaşlarına çok zeki bir papağan yumurtası aldım diye hava atmaya başlamış. Aradan biraz zaman geçmiş yumurtalardan biri çatlamış içinden karga çıkmış. Biraz zaman sonra ikinci yumurta çatlamış, içinden martı çıkmış. Arkadaşları Temel'le dalga geçmiş tabi. Temel'de sinirlenmiş. "Bekliyelum bi yumurta daha var ondan kesin papağan çıkar" demiş. En son üçüncü yumurta da çatlamış içinden güvercin çıkmış. Bunun üzerine Temel hemen Amerika'daki bara gitmiş. Barın girişinde papağan yine Temel'i karşılamış:

- Oo hoş geldin, Enayi Temel.

Temel:

- Benum enayi olduğumi bi sen biliyisun. Ama senun ne o*ospi olduğuni tüm Rize biliyi. (KK.15)

Metin 58: Kola Yerine Votka İçen Yaşlı Teyze

Cimilli İbo köyden kaçmış gidiyor gurbete. Eğer babama yakalanırsam dayak yerken sarhoş olayım hatırlamayayım diye de bir litrelik kola şişesinin yarısına kola yarısına viski doldurmuş. Yolda giderken otobüste karşı koltukta bir tane yaşlı teyze de Rize simidi yiyormuş. Simit boğazını tıkayınca Cimilli İbo'nun kolasından içmek istemiş. Cimilli İbo da yarısı viski dolu olan kolasını vermek istememiş ama teyze ısrar edince vermiş. Yaşlı teyze bir diklemeye kolayı bitirince İbo “eyvah” demiş içinden. Biraz sonra Yaşlı teyze yanda oturan kızına demiş ki:

- Kızım heralda otobüs tutti beni başum döneyi, ben biraz uyuyayım birazdan uyanurum.

Cimilli İbo'da içinden demiş ki:

- B*k uyanursun. (KK.15)

Metin 59: Bizde Hiç Müteahhit Yok

Temel ile Dursun Dünyada iken müteahhitlik yapmışlar. Ömürleri bitmiş ikisi de vefat etmiş. İkisi de cehenneme gitmiş. Temel'in aklına cennete köprü yapma fikri gelmiş. Cennettekilerle görüşüp köprünün yarısını cehennemdekiler; yarısını da cennettekiler yapacak şeklinde karar almışlar. Aradan biraz zaman geçmiş cehennemdekiler köprünün yarısını bitirmişler fakat bakmışlar ki cennettekilerde daha hiç ilerleme yok. Sormuşlar cennettekiler sız niye hiç ilerleyemediniz. Cennettekiler cevap vermiş:

- Bizde hiç müteahhit yok. (KK.16)

Metin 60: Rize-Ardeşen Dolmuşu

Rize-Ardeşen dolmuşu bir gün Pazar ilçesinden geçerken bir yolcu almış. Pazar dolmuşçuları hemen arabanın önünü kesmiş tabi. Şoförü indirmişler aşağı hesap sormak için.

Pazarlı dolmuşçular:

- Sen nasi Pazar'dan yolcu alursin?

Ardeşenli dolmuşçu cevap verir:

- Bu adam benum babamdur. Akşam anamun yanına yatacak. Senun ananun yanına yatacaksa sen al oni. (KK.16)

Metin 61: Ama Ben Duştı Dedum

Rize'nin Hemşin ilçesinden Oçoliman diye birisi varmış, çok konuşamaz; konuştuğu zamanda sesi çok az çıkarmış. Bir gün Hemşinliler kasalı araba ile un taşıyacaklarmış. Kasaya' da Oçoliman'ı koymuşlar. “Eğer un düşerse kasadan bize haber ver durup unu kasaya koyalım.” demişler. Araba hareket ermeye başlamış, düşen unlar olmuş Oçoliman bunları haber vermiş ama arabadakiler Oçoliman'ın sesini duymamışlar tabi. En son araba varacağı yere gelmiş arabadakiler inmişler bir bakmışlar ki kasada un yok, hepsi düşmüş.

- Ula Oçoliman biz sana demedik mi un düşünce bize haber ver diye:

Oçoliman yine kısık sesiyle cevap vermiş:

- Ama ben dedum “duştı duştı” diye. (KK.17)

Metin 62: Mahkemeye Çıkan Rizeliler

İki Rizeli gitmişler bir hasmının evine adamı öldürmüşler. Yakalanmışlar çıkacaklar mahkemeye. Adamlardan biri diğerine “suçu ben üstleneyim senin zaten başka cezaların var ben üstlenirsem daha az yeriz” demiş. Diğer de “tamam” demiş. Çıkılmışlar mahkemeye. Hakim sormuş.

- Hanginiz öldürdü adamı?

Rizelilerden biri demiş “Ben öldürdüm.”

Diğer Rizeli dayanamamış araya girmiş:

- Ben boğazını sıhmasaydum nah eldururdun. (KK.17)

Metin 63: Senoz Öküzü

Senozlular konuşurken genellikle “a” ya “o” der. Senozdan hayvancılıkla uğraşan bir teyze sığırının rahatsızlanması vesilesiyle çarşıya gelir, veterinerine gider.

Senozlu Teyze:

- Veteriner Bey, gel benim siğira bi bak siğir kon(kan) işiyor.

Veteriner:

- Olur mu teyze öyle şey? Sığır konuşur mu?

Senozlu Teyze:

- Yav gel bi bak siğirum kon(kan) işiyor.

Veteriner almış çantasını gitmişler senoz köyüne girmişler ahıra. Veteriner eğilmiş sığırın ağzına bakmış:

-Hani teyze bu siğir konuşmuyor?

Senozlu Teyze:

- Yav önden değil arkadan kon(kan) işiyor. (KK.18)

Metin 64: Her Evin Kapısında Nöbetçi Kulübesi Var

Birinci Dünya Harbi esnasında Rus gemileri Çayeli sahillerine demirlemiş işgal için hazırlıklar yapıyorlarmış. Nasıl olsa biz burayı işgal ederiz düşüncesiyle yanlarına çok fazla mühimmat almamışlar. Çayeli Selimiye Köyünden de Deli Recep adlı bir kişi varmış. Bu Deli Recep silahla yatıp silahla kalkarmış. Ruslar geldiğinde hanımı Deli Recep'i uyarmış:

-Bey kalk Rus keferesi geldi bizum topraklari işgal edecek.

Deli Recep:

- Hani neredu?

Deli Recep'in Hanımı:

-(Rus gemilerini göstererek) Hau karşıyaduler.

Deli Recep almış tüfeğini eline bir ateş açmış Rus gemilerine doğru. Ateş açıldığını gören Ruslar hemen siper almışlar. Dürbünle bir bakmışlar ki her evin kapısında bir nöbetçi kulübesi var. (Halbuki onlar nöbetçi kulübesi değil tuvaletti. Eskiden tuvaletler evin dışında olurdu.) Bunu gören Ruslar biz burayı işgal edemeyiz diyerek geri çekilmişler. (KK.19)

Metin 65: Ahırda Kadıbağı

Çayeli'nin Esendağ köyünden Rüstem dede var idi. Rüstem Kibar. Şimdi rahmetli oldu. Bu Rüstem Dede'nin evlendiği gece ilginç bir olay yaşandı. Öncedenkadıbağı¹⁶⁵denilen horon vardı. Birde tömele taşı¹⁶⁶ vardı. Tömele taşı düğün evinin ortasına koyulur onun etrafında kadıbağı horonu dönerdi. Çok kar olduğu zaman ahıra dışardan gitmek mümkün olmadığı için eskiden evlerin ahırları da evin altına doğru girerdi. Evin içinden ahıra kapı açılırdı. Rüstem dedenin evinin ahırında da 5-6 tane sığır vardı. Düğünde oynanan kadıbağı horonu çok kalabalıklaşınca ev bu kadar insanı tartmadı. Evin tabanı çöktü. Millet indi ahıra sığırların yanına. Kimisi “oy

¹⁶⁵Kadıbağı: Eski zamanlarda Doğu Karadeniz yöresinde icra edilen bir horon türü. Kadıbağı horonunda insanlar kol kola girip bir sağa bir sola salınarak karşılıklı birbirlerine atma türkü atarlardı.

¹⁶⁶Tömele taşı: Eski Doğu Karadeniz evlerinde ocak başında büyük bir taş olurdu. Bu taş tömele taşı denir. Odunlar tömele taşının üzerinde yanardı. Bununla birlikte tömele taşının üzerinde yukarı doğru asılan bir zincir bulunurdu. Zincirin üzerinde ara ara tahtalar olurdu. Farelerin ulaşmasını önlemek için tahtaların arasına fındık,ceviz, hurma, mısır gibi mahsuller saklanır, yanan ateşle birlikte kurutulur, kışın ise yenirdi. Evde düğün olduğu zaman tömele taşı evin ortasına koyulur. Taş etrafında kadıbağı horonu icra edilirdi.

belum” kimisi “oy bacağı” diye inleyerek horona devam etti. Horon hiç durmadı. Orda gerçekleşen olay sözlü olarak kadıbağı horonunda da icra edildi.

Bugün Kibar’un evi, oldi herkese zindan;
Kibar evun kirildi, arka boğazından;
Çıkarun’un¹⁶⁷ mümini, çoktur yaramazından;
Mümin olan ayrılmaz, beş vakit namazından. (KK.19)

Metin 66: Birakun Kaynanayı Eniştesine Baksun

Önceden düğün olduğu zaman düğünden sonra kızın evine ziyafete gidilirdi. Burada kaynana ve enişte adına türküler söylenirdi. Yine bunlardan birisi şu şekildedir:

Yuzun çok beyaz kaçtı pamuktan yoktur farkun,
Kurudi mi harkların niçün dönmeyi çarkun,
Birakun kaynanayı eniştesine baksun,
Eniştenun eline bi nişan yüzük taksun. (KK.19)

Metin 67: Bi Kot Misir Ver Bağa

Eskiden Rize’ye halk şairlerine ilgisi olan bir vali gelmiş. Çayeli Şairler deresinden Seydioğlu Süleyman Dayı’nın namı da bu valiye kadar ulaşmış. Süleyman Dayı okuma yazması olmayan gariban bir adammış ama şairliği ve zekâsı çok ileri düzeydeymiş. Vali Süleyman Dayı’yı makamına çağırtmış.

Vali:

Seydioğlu Süleyman! Seni bana çok methettiler. Sana üç sualım olacak.

Bunları bilirsən dile benden ne dilersen.

Seydioğlu Süleyman Dayı:

-Buyur Vali Bey.

Vali:

- Meyvelerden gülsüz; ayetlerden mimsiz; hayvanlardan dilsiz. Nedir bunlar?

Seydioğlu Süleyman Dayı:

- Sayın Valim, meyvelerden gülsüz incirdur; ayetlerden mimsuz kevserdur; hayvanlardan dilsuz da baluktur.

Vali:

- Aferin Seydioğlu, dile benden ne dilersen.

Seydioğlu Süleyman Dayı:

¹⁶⁷ Çıkarun: Çayeli yöresinde bir köyün eski adı.

- Sayın Valim, çok bişe istemem bi kot¹⁶⁸ misir ve bağa. (KK.19)

Metin 68: Ava Giden Temel

Dursun bir gün gitmiş ava geri dönüşte Temel'i görmüş:

- Ula Temel! Ne var ne yok?

Temel:

-İyilik sağlık senden ne var ne yok? Nerden geliyisun?

Dursun:

-(Dursun'un elleri bomboş, hiç avlanamamış ama kendini küçük düşürmemek için yalana başvurmuş.) Sorma Temel. Avdan geliyirum bi tane beyuk teke var ormana oni ara ara bulamadum. Gözleri far gibi parlayı, vuramadum oni.

Temel:

- Ne dersun? Ben bu akşam vuracağum oni.

Temel gitmiş eve av için hazırlık yapmaya. Eşi Fadime "Dursun seni kandurdi oyle bişe yok, gitma" dese de onu dinlememiş akşam gitmiş ormana. Bakmış ki bir iz Temel'i bir yuvaya götürüyor. Temel "aha şimdi buldum oni" diyerek girmiş yuvadan içeri. Meğerse girdiği yer yuva değil tren tüneliymiş. Temel bunu anlamadı tabii. Temel tünelin içindeyken karşıdan tren geliyormuş. Temel bunu teke zannetmiş. "Aha buldum oni" diyerek tüfeğini doğrultmuş fakat tüfeğini doğrultur doğrultmaz trenin Temel'in üzerinden geçmesi bir oldu. Temel ağzı yüzü sargılı köye geri dönmüş Dursun'a rastlamış:

Dursun:

- Ula Temel! Ne oldi sana, ne bu hal?

Temel:

- Ula Dursun ayni dedüğun gibi. Gözleri far gibi parlayı. Tüfeği doğrultmamlan uzerumden geçmesi bir oldi. (KK.19)

Metin 69: Uçmasına Uçtumda Konmasına Konamadum

Temel her gün evinin önünde ki çınar ağacında öten kuşu yakalamaya karar vermiş. Tırmanmış ağaca kuş yukarı çıktıkça Temel'de çıkmış. En son ağaç bitmiş kuş geçmiş karşı ki ağaca. Temel'de açmış kollarını kuş gibi uçmaya çalışmış düşmüş yere. Gitmiş kahveye sargılı bir şekilde:

Kahvedekiler:

¹⁶⁸ Kot: Çuval.

-Ula Temel! Ne oldu, ne bu hal?

Temel:

- Sormayın. Uçmasına uçtumda konmasına konamadum. (KK.19)

Metin 70: Ayının Ankariya Adami Var Benum Yok

Apoloğlu Ahmet Türk dayının tarlasına ayı dadanmış. Mısırlarını ballarını hep yiyormuş. Ahmet Dayı bu ayıyı vurmaya kara vermiş. Bir gece ayı yine tarlaya geldiğinde ayıyı vurmuş. Ertesi gün bunu kahvede anlatırken Ahmet Dayı'yı birisi şikayet etmiş. Ahmet dayıyı tutuklamışlar çıkmış mahkemeye.

Hakim:

- Ahmet Dayı sen bilmiyor musun ayı vurmanın cezası vardır?

Ahmet dayı:

- Ben ceza meza bilmem ayu tarlama girdi ekinlerumi yedi. Benda vurdum oni.

Hakim:

- (Apoloğlu Ahmet dayının şakacı kişilikte birisi olduğunu anlamış.) Ahmet dayı en az altı sene ceza yiyeceksin son sözlerin nedir?

Ahmet dayı:

- Hakim Bey! O ki dağdaki ayının Ankariya adami var benum yok, o zaman beni asun. (KK.19)

Metin 71: Çakala Türkü Söyleyemek

Çayeli Kalenderli mevkiinden mizahi, eğlenceli üslubuyla tanınan Cemal dayının kümesine çakal dadanmış. Beş altı tavuğunu almış. Bunun üzerine Cemal dayı işi gücü bırakıp çakalın peşine düşmüş. Çarşıdan bir çakal kapanı alıp çakalın yolunun üzerine kurmuş. İki üç gün beklemiş en son bir gece çakal gelmiş düşmüş kapana. Cemal dayı hemen gitmiş çakalın yanına çakal yerde uzanırken ona orda türkü atmış:

Hangi dişunilan benum tavuklarumi yedun?

Tavuklarumi yeduğun dişleri kerpetiylan çekeceğum...

Hiç düşünmedun mi, yoluma olur kapan?

Geldun duştun kapana, sıhılıyi mi tapan,

Kıpırdama yerunden, heruğ¹⁶⁹ yedi kafan. (KK.19)

Metin 72: İki Büyük Ördek

¹⁶⁹ Heruk: Doğu Karadeniz yöresinde bahçe işlerinde toprak kazmak için kullanılan alet, kazma.

Çayeli’nden Bıyık Dayı var. Arkadaş ortamında olayları yalan ve mübalağalı anlatmayı çok sever. Yine bir gün içerisinde yabancılarında olduğu arkadaş ortamında arkadaşları gaza verdi onu başlamış başından geçen fıkra gibi bir olayı anlatmaya:

“Eskiden gençluk zamanlaruma baluk gibi adamidum. Zayifidum bakmayin şindi ki kiloma. Bir gun anam dedi bağa ki: Eve un bitti git deremene biraz un oğut. Bele kada da kar var. “Tamam ana” dedum aldum sepeti sirtuma gittum deremene. Deremene kimse yok. Uni kodum deremene başladı oğutmağa. Un oğutuluyiken benda deremenun penceresinden bakayirum dişariya. Baktum ki iki tane beyuk kocaman ördek geldi deremenun altındaki gole. Bağa da ne tüfek var ne tabanca. Dedum ola Buyuk(bıyık) sen bulari ellan tutarsen. Soyundum atladum gole. Suyun dibinden gittum ordeklerin ikisini de bacaklarından kapmam ilan ordeklerin ikisi birden havalandi fat fat fat kaldurdiler kodiler beni deremenun ustine. Ordeklerlan eve kada da giderdum ama deremene un varidi gidemedum.” (KK.19)

Metin 73: Ayinun Hoş Okuma Yazmasi Yok

Çayeli Yamaç Köyünden mizahi kişiliği ile tanınan Ali Makas’ın Cimil’de arıcılık yaptığı zamanlarda kendi mevkiişinin az yukarısında başka birisinin arıları varmış. Ali amca burayı çok beğenmiş içine girip gezmek istemiş fakat burasının etrafı dikenli tellerle çevrilmiş olup kapısında da “Arılığa girmek yasaktır.” yazıyormuş. Bir gün Ali amca Cimil deresinde balık tutarken bu bahsi geçen arılıktan müthiş bir arı sesi duymuş. Bir gidip bakayım demiş. Bir bakmış ki hep ayı izi. Meğerse ayı arılığa girmiş. Hemen arılığın sahibine haber vermişler. Arılığın sahibi gelmiş sinirden köpürüyormuş. Ali amca araya girmiş:

- Hemşerim oriya yazmışsun ariluğa girmek yasaktır. Biz okuduk girmeduk. Ayinun hoş okuma yazmasi yok. (KK.19)

Metin 74: Bozo Dayının Tanrı Misafiri

Çayeli’denBozo dayı uzun yıllar Avrupa’da yaşamıştır ve şakacı bir kişiliğe sahip olması ile bilinir. EşiFatma Hanım uzun yıllar kocasının gurbette olmasının çilesini çekmiştir. Ramazan ayında iftara beş on dakika kala evinde hanımı ile birlikte sofrayı kurmuş. Kapıda volta atıyor, ezanı bekliyormuş. Bir de bakmış aşağıdan yukarı yabancı birisi geliyor. Bozo dayı çağırmış onu sormuş ona:

-Hemşerim sen kimsen?

Yabancı:

- Ben Tanrı misafiriyim.

Bozo dayı:

- Gel buyur iftar soframıza otur.

Oturup yemeği yemişler yemekten sonra sohbet etmeye başlamışlar:

Bozo dayı:

- Hemşerim sen nereden gelur nereye gidersen?

Yabancı:

- Ben Erzurum İspir'den geliyorum. On yedi gündür yollardayım.

Yetimlerimiz var onlar için yardım topluyorum.

Bozo Dayı:

- Benda uzun yıllar gurbete kaldum. Seni anlayırım. Ne lazım sana şimdi?

Yabancı, bu adam gurbette kalmış çok para verir düşüncesiyle sevinmiş “Gönlünüzden ne koparsa.” demiş.

Bozo dayı adamın para dilendiğini anlamış. Erzurumluların da dindar olduğunu hesaba katarak bu adamı buralardan nasıl uzaklaştırırım düşüncesiyle bir espri yapmış:

- Tam yerine geldun. Şindi ben habu karimi çok ihmal etmişim. Bunun ustume çok vebali var. Sen da on yedi gündür evunden uzaksen. Ben şimdi cameye gideceğim ben gelene kadar sen evun, hanumun ihtiyaclarini gör.

Bunu duyan yabancı arkasına bakmadan evi terk etmiş, bununla kalmayıp köyü terk etmiş. (KK.19)

Metin 75: Parayi Hesaba Kattukta Cenazeyi Katamaduk

Bozo dayı Avrupa'ya gitmeden önce suvacılık yapıyormuş. Bir gün arkadaşlarıyla Yalova'ya bir köye çalışmaya gitmişler. Bunlar suvacılık yaparken Ramazan ayı da yaklaşmış. Köy halkı Ramazan ayında cami için imam aramaya başlamışlar. Beş yüz milyonda para vereceklerini söylüyorlarmış. Bizim Bozo dayı ve arkadaşları bunu duymuş. Oturup konuşmuşlar aralarında en iyi kuran okuyanda Bozo dayıymış. Demişler ona “ Biz burda ameleluk edup iki yuz lira alacağuk sen bu işi beş yuz liraya yaparsun.” Aralarında anlaşmışlar. Ertesi gün gidip köylü ile konuşmuşlar Bozo Dayı'nın Ramazan ayında köye imamlik yapması için anlaşmışlar. Ramazan'ın sonlarına doğru Bozo Dayı'nın kaldığı yerin kapısı çalmış. Kapıyı açmış. Demişler ona “Hocam acele gel cenazemiz var.” Bozo Dayı: “Tamam hazırlanıp geliyorum” demiş, kapıyı kapatmış. Gitmiş içeri arkadaşlarını uyandırmış. Demiş onlara: “Biz

şimdi ne edeceğük, köyde cenaze var. Parayı hesaba kattukta cenazeyi katamaduk. (KK.19)

Metin 76: Kırk Bir Numara Giyersan Yatmam Senlan

Bozo dayı ve hanımı gitmişler ayakkabı mağazasına hanımına ayakkabı almaya. Bozo dayı sormuş hanımına:

- Hanım kaç numara giyeyisen?

Hanımı:

- Otuz sekiz numara giyerum bey.

Giydirmişler ona otuz sekiz numara ayakkabı, topuğu dışarda kalmış. Otuz dokuz giydirmişler, bu sefer topuğun arkası dışarda kalmış. Kırk numara giydirmişler olmuş ayağına ama ayağını çok sıkmış. Bunun üzerine Bozo dayı dayanamayıp araya girmiş:

- Hanum otuz sekiz giyerum dedun kırk numara ayağına girmedi. Eğer kırk bir numara giyersan sen oldun erkek demektur, yatmam senlan. (KK.19)

Metin 77: Cemaati Camiye Getiren İmam

Eski zamanlarda Çayeli Yalı Mahallesiindeki bir cameye Mustafa adında bir imam atanmış. Fakat bu yerde yaşayan insanların dini meselelere pek ilgisi yokmuş. Aradan biraz zaman geçmiş Mustafa Hoca bakmış ki namaz vakitlerinde cameye kimse gelmeyi. Bu duruma canı çok darlanmış. Bi gün gitmiş köy kahvesine. Ordakilere neden cameye gelmeduklerini sormiş. Kahvedekiler cevap vermiş:

-Ya Hocam! Biz cameye gelmesine geluruz. Ama bidaha kim ayakkapi çikeracek, kim apdest alecek.

Hoca şaşırmış tabii. Biraz düşünmüş ama Hoca bu insanların camiye gelmesini sağlamakta kararlıymış. Demiş ki:

- Tamam siz apdest almayin. Cameye da ayakkapi ile girebilirsunuz. Yeter ki gelun.

Kahvedekiler şaşırmış:

-Ya Hocam oyle olur mi?

Hoca:

- Olur olur.

Neyse köyün halkı tabi cameye gitmağa başlamış. Apdestsuz ayakkabi ile cameye girmağa alışmışler. Cemaat beş vakit namazi kaçurmaz olmuş. Aradan biraz

zaman getuktan sonra Hoca'nun tayini ıkmiş. Mustafa Hoca gitmiş, yerine başkasi gelmiş. Gelen hoca bi bakmiş ki cemaatte apdest almak diye bişe yok. Cameye da ayakkabiylan gireyiler. Aramış eski imam Mustafa Hocayi:

- Ya Hocam, bu ne bium cemaat. Apdest almazler, cameye gireyiken ayakkapi da ıkarmazler.

Mustafa Hoca:

- Ben olara cameye girmeyi oğrettum, sen da apdest alup ayakkabisuz girmeyi oğret. (KK.19)

Metin 78: Pazar'i Rezil Etmeyelum

Pazar'ın meşhur delisi amlı Hakkı'yı bütün Pazarlılar tanır. Hakkı nasıl olduysa bir gün Ankara'ya gider. Sokakta yatarken onu gören bir Pazarlı:

- ‘‘Hakkı, sen burda ne yapıyorsun?’’ der ve para vermeye kalkar.

Hakkı başını kaldırır ve kendisini tanıdığını belli etmemesini isteyerek şöyle der:

- Sus, Pazar'i rezil etmeyelum.(KK.20)

Metin 79: Benda Tavlada Yenildum

Rize'de adamun birini ormanda ayı kovalamış, ayı bunu yakalamış. Evire çevire, evire çevire dövmüş. Akşam eve gelmiş yara bere içinde, her tarafı yırtık pırtık. Oğlu soruyor:

- Baba ne oldi sana boyle?

Baba:

- Yav hiç sorma! Bugün ormanda ayi ilen kavga ettuk, perişan etti beni.

Oğul:

- Yav baba, o da bişe mi? Sen bana olanlari bir bilsen.

Baba:

- Ne oldi? Bundan daha kti ne olabilir?

Oğul:

- Ne olacak, tavlada dort – sifir ondeyken alti – dort yenildum da. (KK.21)

Metin 80: Boğaz Köprüsünü Trafığe Kapatan Rizeli

Rizeli Mevlüt Dayı adında bir kamyoncu İstanbul'a gider. Gebze'de yükü boşaltır. Sarıyer'den yk alıp tekrar Rize'ye dönecektir. Mevlüt Dayı yol bilmez iz

bilmez. Sabahın erken saatlerinde saldı arabayı boğaz köprüsüne bastı gidiyor. Sarıyer'e gidiyor. Polisler bunu durdurmuş:

- Ne yapıyorsun hemşerim bu saatte burdan kamyon geçişi yok.

Mevlüt Dayı:

- Yav pen Rize'ye gideyirim. Kayıp oldum da.

Polis:

- Yahu Rize ne tarafta, sen ne tarafa gidiyorsun?

Mevlüt Dayı:

- Yav pişe yapunda pen haburdan döneyim Rize'ye gideceğum.

Mevlüt Dayı'nın iyi niyetli birisi olduğunu anlayan polis memurları trafiği durdurur. Dubaları açarak Mevlüt Dayı'nın kamyonetini köprüden döndürmesinde yardımcı olurlar. (KK.22)

Metin 81: Emrin Olur Abi

Mevlüt Dayı Çaykur çay fabrikasında kamyonculuk yapıyor. O dönemde de fabrika kamyonculara yemek vermeyi bırakmış. Artık yemek saati kamyonculara yemek vermiyormuş. Bir gece yarısı fabrikada iken Mevlüt Dayının karnı acıkmış. Gitmiş yemekhaneye. Mevlüt Dayının geldiğini gören aşçı onun kamyoncu olduğunu anlamış.

Aşçı:

- Kamyonculara yemek yok.

Mevlüt Dayı:

- Verecesun.

Aşçı:

- Yemek memek yok. Vermeyirim.

Bunun üzerine Mevlüt Dayı çıkarıp bir tabanca koyar masaya.

Aşçı:

- Beni onunle mi korkuteceksin?

Bunun üzerine Mevlüt Dayı çıkarıp ikinci silahı da masaya koyar. Ve şöyle der:

- Yemek veriyi misun, vermeyi misun?

Aşçı:

- Emrin olur abi. Ne isteyisun, hanisinden vereyim? (KK.23)

Metin 82: Ardeşenli Sahte Polisler

Dört - beş Ardeşenlinin İstanbul'da bir kahveye borcu varmış. Bu borcu kesmek için uyanık Ardeşenliler düşünür düşünür bir yol bulamazmış. En son içlerinden biri sahte polis kılığına girip vatandaşa ceza keselim, para toplayalım, borcumuzu ödeyelim demiş. O zaman İstanbul'un en sakın yerleri Sarıyer ve Maltepe idi. Ardeşenliler Sarıyer ve Maltepe'de birkaç gün sahte polis kılığına girmiş, yol kesip vatandaşa ceza kesmişler. Peşin ödersen şu kadar para, daha sonra ödersen dört katı diyerek vatandaşın peşin ödemesini sağlamışlar. Bu şekilde birkaç gün yol keserek kahvedeki borçlarını kapatmışlar. (KK.23)

Metin 83: Karidan Korkanlar Ayağa Kalksun

Çayeli'nin eski Belediye başkanlarından birisi Çayeli'nde bir mecliste arkadaşlarına şöyle seslenir:

- Arkadaşlar, karidan korkanlar ayağa kalksun.

Arkadaşları da şakadan ayağa kalkmışlar. Fakat, içlerinden biri ayağa kalkmadığı gibi, oturduğu yerde daha da aşağıya sinmiş. Başkan, onu fark edince sormuş:

- Sen karidan korkmayı misun?

O da demişki:

- Başkanum, ben kari lafini duyunca korkidan dizlerumun bağı çözuliyi.

(KK.24)

Metin 84: Dibinden Aşağı Git Da Git

Selahattin Kesici Hoca, arazisinde çalışırken, nazar etmesiyle bilinen bir kişi onu görmüş ve selam verdikten sonra şöyle demiş:

- Hocam! Senun ne kadar malun, mülkün, arazin var?

Selahattin hoca adamın tamahçı olduğunu iyi bildiğinden dolayı şöyle bir cevap vermiş:

- Öyle enine boyine fazla yok ama dibinden aşağı git da git...¹⁷⁰

Metin 85: Sağa Fitre Olmaz

Selahattin Kesici Hoca, Ramazan ayında fitresini bir fakire verirken; yanında bulunan başka bir çocuğa da biraz fitre vermek istemiş fakat Hoca, çocuğun elinde oldukça pahalı bir sigara olduğunu görünce şöyle demiş:

¹⁷⁰ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 282.

- Senun başunden duman çikeyi, sağa fitre olmaz!¹⁷¹

Metin 86: Lazla Yahudi

Lazun biri Remazan ayuna gitmiş bir ara bir ara tabi dolaşmış. Güneş de o biçim bi güneş varmış. Öyle kavuriymiş ortalığı. Oruçlu olduğu için de çok susamış ama bi damla su içemiymiş. Böyle dolaşırken bi de bakmış bi köşe başına Yahudi'nin biri almış bi şişe suyi diklemiş burnu üstten aşağı hem içiy hem üstüne döküy. La imrenmiş bu adama yanaşmış ula demiş "Hemşerim dininün kıymetini bil".¹⁷²

Metin 87: Kemençeye Dayanamayan Karadenizli

Köyin birinde adam vurulmuş ama ölmemiş vurani da görmemiş. Arkasına görmüş ama Karadenizli gibi konuştuğunu görmüş ordan geçen şüphelilerin polis hepsini toplamış dizmiş şimdi kimse demiği ben Karadenizliyim herkes şivesini değiştirdi şimdi kimse konuşmıy demiği suçunu ben ettum diye. Neyse polisin bitanesi demiş ki durun ben şimdi oni bulurum bulari dizmişler, demişler ki bi kemence getirun kemence çalarsa Karadenizli dayanamaz getudiler bi kemence iyi bi horon havasi çaldiler bu Karadenizli başladı ayak vurmaya tak tak... Dediler tamam sen çık dışarı sen vurdun oni. Hakkatten de oymuş.¹⁷³

Metin 88: Maç Kaç Kaç Bitti?

Tahsin Hoca elektriğin kestiği bir zamanda ezan okumak için minareye çıkmış. Elini kulağına koymuş ve gür sesle ezan okumaya başlamış. Tam ezanın ortasındayken alt caddeden geçmekte olan bir arkadaşı onu görmüş. Tahsin Hoca'nın koyu Beşiktaşlı olduğunu bildiğinden dolayı aşağıdan yukarı bağırarak hocaya sormuş:

- Tahsin Hoca! Beşiktaş, Galatasaray maçı kaç kaç bitti? Haberun var mı?

Tahsin Hoca, ezanın ortasında konuşamadığından dolayı sol elini havaya kaldırarak iki parmağını göstermiş ve işaret parmağıyla başparmağını birleştirerek elini sallamış. Bir taraftan da ezana devam etmiş. Ezandan sonra Hoca aşağıya indiğinde, arkadaşı Tahsin Hoca'nın ne anlatmak istediğini sormuş. Tahsin Hoca şöyle demiş:

- 2-0 geçürduk demek istedum, anlamadun mi?¹⁷⁴

Metin 89: Koyun Alma Fıkrası

¹⁷¹ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 284.

¹⁷² Kabak, *Rize İli Halkbilim Monografisi*, 51.

¹⁷³ Kabak, *Rize İli Halkbilim Monografisi*, 56.

¹⁷⁴ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 289.

Köyden bi adam şehirdeki arkadaşına mektup yazmış, gelmiş bi de para koymış zarfın içine. Bena ordan sen koyun al köye gönder ama yalnız alaca olmasun, beyazca olmasun, kulağı olmasun, kıvrıcıkta olmasun, şişman olmasun, zayıf olmasun, boynuzlu olmasun da nası olursa olsun. Bulardan al. Adam mektubi almış, bakmış ki gitmiş koyun almağa alaca olmasun, o olmaz bu olmasun bitün özellikleri var. Ben şimdi nasi bi koyun bulayım da göndereyim demiş. Adam cevap yazmamış, adam bi hafta üstüne bi mektup daha yazmış. Aldun mi koyinlari, ben geliyrum olari almağa, adam düşünmüş düşünmüş ben şimdi buna ne yazayım, o yok bu yok bitane bulamamış onun istediği gibi koyun. O da yazmış ona ki pazartesi gelme ballanur, sali gelme sallanur, çarşamba gelme çalkalanur, perşembe gelme patlanur, cuma gelme çullanur, cumartesi pazar benum işlerim var daha diğer günlerde ne zaman gelursen gel.¹⁷⁵

Metin 90: Direksiyonu mu Bırakayım Telefonu mu?

Bundan bir sene önce bizum enişte otobandan cideyi, telefonununda zili çalayı, cep telefonin. Telefonu açayı, "alo" diyi işte arkadaşısı Mustafa:

- Yav Harun, hani bi adres sormuştun ba ya, onu sana yazdurcam diyi hemen yaz onu diyi. Bizim enişte de:

- Yav şu an da otobandan cideyrum, sürat 150-160. Akşama arayı yazdursan veya akşam ben seni ararum yazdurursun oni. Olmaz hemen yazman lazım de demiş:

- Muhterem iyi deyusunda direksiyonu mu pırakayım, yoksa telefonu mu?¹⁷⁶

Metin 91: Bu Ne Biçim İdam?

Bir gün Lazun bi tanesi radyoda, haberlerde duyayı. İşte filancı idam edildi, on kişi idam edildi, beş kişi idam edildi, işte şunlar idam edilmek üzere falan diyi ki:

- Bu idam edilmek olayı galiba çok iyi bi şey, ben da gideyim bi idam olayım. Diyi işte bi komutanın yanına işte bi karakol komutanına diye ki işte ben idam olacağım. Bakayu komutan ki bu salağın teki:

- Ya evladım etme eyleme sen delilendün mü nedür, falan. Yok adam tutturmuş illa idam olacağım. Demüşler ki şunla bi dalga geçelum. Tutmuş bunu dar ağacına çekmişler. Böyle başlamış bacak sallamaya falan, böyle el işaretleri falan. Demüşler, indirelüm bakalım ne diyecek. Demiş:

- Ula bu ne biçim idamdur, az daha boğuluyodum.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Kabak, *Rize İli Halkbilim Monografisi*, 57.

¹⁷⁶ Kabak, *Rize İli Halkbilim Monografisi*, 57.

¹⁷⁷ Kabak, *Rize İli Halkbilim Monografisi*, 60.

Metin 92: Farz Kaçayı Farz

Selahattin Kesici Hoca, arkadaşlarıyla birlikte yemek yerken yemeğini acele yiyenler baklavaya doğru bakmaya başlamışlar. Masanın ortasında bulunan muhlamanın, yarısını bırakan arkadaşları; “Hocam! Muhlamayı sen sünnetle, demişler.” Baklavadan birkaç dilim almışlar. Bu arada masada bulunan böreklerden birkaç tane alan arkadaşı da; “Hocam! Böreği de sünnetle” deyince; Selahattin Hoca artık dayanamış ve şakayla karışık şöyle demiş:

- Muhlamayı sünnetle, böreği sünnetle dedunuz, baklavayı götürmağa başladunuz. Ben da biraktum sünneti, farz kaçayı farz!¹⁷⁸

Metin 93: Temelle Trafik Polisi

Trafik polisi sağa dönülmez işaretine rağmen sağa dönen arabayı durdurur. İçerisinde de bizim Temel. Temel’e yaklaşıyor. "Beyefendi levhayı görmediniz mi?" diye sorar. Bizim Temel de böyle masum masum bakar. "Levhayı gördüm de sizi görmedim polis bey" der.¹⁷⁹

Metin 94: Ölmeyen Adam

Bi zamanda bi Haydar emicemiz var. Bide yaşlı bi Osman emice var gene bu Osman emice ölüm döşeğinde, ölmek üzere böyle her gece bekliyer işte böyle ha öldi ha öliy diye. Haydar amca da bıktı bezdi. Dedi: "Bu akşam gideyim eve bunun öleceği yok. Gideyim eve yarın akşam celirum bu akşam başkası beklesin. Oda der: "Aman hele gitme bana Yasin okuyacaksun. Ben bu gece ölürüm ben rüyasını görmüşüm falan filan derken. Peder de kalkmış tam paltoyu giyecek tekrar paltoyu çıkarmış asmış. Demiş ki: "Bu gece de bekletecen ölmeden anamu ağlatacasun sen benim demiş.¹⁸⁰

Metin 95: Başumun Ustinde Yeri Var

Hafız-İmam Selahattin Kesici Hoca, bir grup imamlarla din görevlileri lokalinde çay içiyorlardı. Bu arada bir imam Selahattin Hoca’ya şöyle der:

- Nevzat Hoca Çayeli Müftisi oldi.

Bu sözün üzerine birkaç imam memnuniyetlerini belirtiyorlar. Birkaç kişi de bazı eleştirilerde bulunuyorlar ve Selahattin Hoca’ya bu konu hakkında görüşünü soruyorlar. Selahattin Hoca da şöyle söyler:

- Nevzat Müftinin başumun ustinde yeri var.

¹⁷⁸ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 285.

¹⁷⁹ Kabak, *Rize İli Halkbilim Monografisi*, 61.

¹⁸⁰ Kabak, *Rize İli Halkbilim Monografisi*, 61.

İmam:

- Ne demek istedun hocam?

Selahattin Hoca:

- Müftülük makamı bizim üst katta değil midir? Başımın üstünde yeri var dedum, yanlış mı dedum?¹⁸¹

Metin 96: Sen Bu Hanımı Bulmak İstiyor Musun?

Rizeli Kemal Bey hanımını kayıp eder. Düşünür nasıl bulabilirim. Aklına amcasının oğlu Komiser Ali gelir. Onu bulur yanına varır. Hoşbeş muhabbetten sonra açar konuyu:

- “Ali, benim hanım kayıptır, var mı çaresi?”
- “Kemal, var mı resmi yanında?”
- “Uyda! İşte al burada” der ve resmi verir. Ama resmi alan Ali:
- “Kemal, gerçekten sen bu hanımı bulmak istiyor musun?” der.¹⁸²

Metin 97: Bunun Sesi Yarın Çıkacak

Pazarlı Tahir Geçerle, babası gece sokaktan geçerken hırsızların dükkanın kilidini törpülediklerini görürler.

Tahir babasına merakla sorar:

- Baba bunlar ne yapıyorlar.
- Babası çocuğunu düşünerek cevap verir:
- Kemeçe çalışıyorlar uşagım.
- Çocuğu kemeçeyi iyi tanıdığından “baba bunun sesi nasıl çıkıyor?” der.
- Babası hiç bozuntuya vermeden, “uşagım bunun esas sesi yarın çıkacak” der.¹⁸³

Metin 98: Ben Rahatım Komutanım

Karadenizli askere gider. Anasından babasından gördüğü terbiye gereği amirlerine daima saygılı davranmaktadır. Bir gün talimden dönüşte komutan “hazır ol” vaziyetindeki birliğe “rahat” komutunu verir. Erler rahat durumuna gelirler. Karadenizli “hazır ol” vaziyetini bozmamıştır. Bunun farkına varan komutan, Karadenizli’nin yanına giderek elini omzuna koyar. “Oğlum rahat dursana” der.

¹⁸¹ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 282.

¹⁸² İbrahim Altunel, *Anadolu Mahalli Fıkra Tipleri Üzerinde Bir Araştırma* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990), 542.

¹⁸³ Altunel, *Anadolu Mahalli Fıkra Tipleri Üzerinde Bir Araştırma*, 543.

Bunun üzerine Karadenizli de elini komutanın omzuna koyarak şöyle cevap verir:

- Sağ ol komutanum ben rahatım sen kendi rahatuna bak.¹⁸⁴

Metin 99: Faul

Üçüncü ligde bir maçta hakem Karadeniz takımı lehine faul verir ve bağırır:

- Çift vuruş!

Takım kaptanı koşarak gelir.

- Ula uşaklar çekilun ikisini da ben atacağum.¹⁸⁵

Metin 100: Dikine Duramayırım

İki Rizeli bir gün Beyoğlu'nda kafayı çekmişler, yolda yürürken zayıf mayıf bir delikanlıya toslamışlar.

- Biraz dikkatli yürüsenize.

- Yürümezsek ne olur?

Bu taşlamanın kasti olduğunu anlayan delikanlı, yavaşça gözlüklerini cebine koyarak bir yumruk birine bir yumruk da öbürüne yerleştirmiş.

Yerde yatanlardan biri, biraz canlandıktan sonra öbürüne demiş ki:

- Ula Memet vursana oğa...

- Bi kalkarsam vuracağum ama dikine duramayırım.¹⁸⁶

Metin 101: Benden Para Alma

Yaşlı ve hasta olan adamın biri Tahsin Hoca'ya şöyle demiş:

- Tahsin Hocam! Ben fakirim, durumum iyi değil, elduğum zaman benden para alma. Tahsin Hoca hafif gülümseyerek şöyle bir mukabelede bulunmuş:

- Yok, yok korkma! Ben senden para almam, sen elduğun zaman uşaklarından alurum...¹⁸⁷

Metin 102: BaklavanunTadi

Dutheli Mustafa ile Reşat konuşuyordu. Reşat Mustafa'ya sordu:

- Baklava ne tatli şeydur biliyur misin?

Mustafa:

- Yok ne bileyim. Sen nerden biliyorsin?

¹⁸⁴ Kar, *Rize'de Yaşanmış Fıkra Gibi Olaylar*, 33.

¹⁸⁵ Kar, *Rize'de Yaşanmış Fıkra Gibi Olaylar*, 36.

¹⁸⁶ Kar, *Rize'de Yaşanmış Fıkra Gibi Olaylar*, 60.

¹⁸⁷ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 289.

Reşat:

- Dayimunoğlu yiyenlerle konuşmuş.¹⁸⁸

Metin 103: Hemşin'i Doyurabilurum

Hemşinli hemşehrimiz karısını doğum için yine hastaneye getirir. Doğacak dokuzuncu çocuğudur. Doğumdan çıkan doktor Hemşinli'yi kenara çeker:

- Bak hemşehrim, fakir adamsın ve bu dokuzuncu çocuğundur. Bundan sonra karınla yatarken bu kadar adamı doyurup doyuramayacağını düşün ve ona göre tedbir al.

Hemşinli:

- Biliyi misun doktor bey, kariyle yattığım zaman bağa öyle geliyi ki bütün Hemşin'i doyurabilurum.¹⁸⁹

Metin 104: Ben Ateşe Dayanamam

Selahattin Kesici Hoca, bir namazı müteakip Eski Cami'nin kapısında dururken, namaz kılmayan, oruç tutmayan ve dini vecibelerini yerine getirmeyip din adamlarının arkasından sürekli konuşan adamın bin yanına gelmiş ve aralarında şöyle bir konuşma geçmiş: Hocam! Seni çok severum bilursun. İnşallah öteki dünyada da beraber oluruz. Selahattin Hoca tedirgin bir halde itiraz etmiş: Yok yok öteki dünyada beraber olmiyalum. Adam sormuş: Niye Hocam? Selahattin Hoca cevap vermiş: Çünkü ben ateşe dayanamam!¹⁹⁰

Metin 105: Vücudumun Öteki Tarafı Sallanıyor Mu?

Hocaya sormuşlar:

- Deprem olurken dünyanın bir tarafı sallanıyor da öteki tarafı niçin sallanmıyor?

Hoca ayağa kalkar, dimdik durur, bir elini sallayarak şöyle karşılık verir:

- Bakın, elimin birini sallıyorum. Vücudumun öteki tarafı sallanıyor mu?¹⁹¹

Metin 106: Rize'de Tarlaya Giren İki Hırsız

İki kişi, komşunun tarlasından mısır almak için sözleşirler. Biri ötekinin sırtına biner. Üstteki mısırları koparır, alttakine verir. O da arkasındaki sepete atar.

¹⁸⁸ Kar, *Rize'de Yaşanmış Fıkra Gibi Olaylar*, 68.

¹⁸⁹ Kar, *Rize'de Yaşanmış Fıkra Gibi Olaylar*, 68.

¹⁹⁰ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 282.

¹⁹¹ Süleyman Kazmaz, *Çayeli – Geçmiş Günler ve Halk Kültürü* (Ankara: Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, 1994),168.

Sabahleyin tarla sahibi durumu fark eder, ayak izlerinden yürüyerek adamları bulur. Fakat ikisi de yemin ederek işin içinden sıyrılır.

Sırtta olan şöyle yemin eder:

- Senin çayırına, bahçene ayak bastıysam ayağım kırılsın; senin çayırına ayak basmış değilim.

Altta olan, yani sepeti taşıyanın yemini de şöyle:

- Eğer ben senin bir dane mısırını koparmış isem elim ayağım kırılsın; Allah belamı versin. Aklıma gelen yemini ediyorum.¹⁹²

Metin 107: Fare İle Kedinin Hikâyesi

Bir gün fare ile kedi karşı karşıya gelirler. Fare:

- “Oturursun küllüğe,

Bıyıkların küllenir” diye kediye takılır.

Kedi, farenin türkü ile yaptığı iğnelemeye yine türkü ile cevap verir:

- “Bir kalkarsam ayağa,

Bucaklar gar gur olur.”

Türkü biçimindeki konuşma şöyle sona erer:

Fare:

- “Girerim dolabına,

Peynirin köfte olur.”

Kedi:

- “Bir eserim peşine,

Kuyruğun demir olur.”¹⁹³

Metin 108: Zaman İsteduğun Kadar

Delikanlının biri Tahsin Hoca'nın yanına gelip demiş ki:

- Hocam! Bağa çok acele 500 dolar lazım, 500 dolar borç versan, biraz da zaman versan olur mi?

Uzun süre ceplerini ve cüzdanını arayan Tahsin Hoca tebessüm eder ve delikanlıya şöyle bir cevap verir:

¹⁹² Süleyman Kazmaz, *Çayeli – Geçmiş Günler ve Halk Kültürü*, 169.

¹⁹³ Süleyman Kazmaz, *Çayeli – Geçmiş Günler ve Halk Kültürü*, 171.

- 500 dolarum şu anda yok, dolar veremem ama zaman istediğün kadar verurum...¹⁹⁴

Metin 109: Horozun Hikâyesi

Horoza sormuşlar:

- Sabahleyin niçin erken erken öter de mileti rahatsız edersin?

Horoz şöyle karşılık verir:

- Ötüyorum ki gelin uyansın, kalksın, işe başlasın.

Konuşmanın arkası şöyle:

Kişi:

- Görüyorsun ki gelin uyanıyor ama kalkmıyor.

Horoz:

- Ha, o benim işim değil. Ben öterim gelini uyandırırım. Gelin ister kalkar, ister kalkmaz. Ona karışmam.¹⁹⁵

Metin 110: Ev Yandı

Rizeli bir adamın evinde sıçan varmış; farelerden bıkmış olmalı ki evi yandığı zaman:

-“Ev yandı, ama sıçanlarda yandı” demiş.¹⁹⁶

Metin 111: Yolun Düşünce

Tahsin Hocamız, arkadaşlarıyla Ayder'e giderken bindiği araba yol üzerindeki kırmızı ışıktaki durmuş. Tahsin Hoca, karşıya doğru birahaneye bakarak gülümsemeye başlamış. Arabadakiler merakla sormuşlar:

- Hocam niye gülüyorsun?

Tahsin Hoca gülme sebebini anlatmaya başlamış:

- Bir zamanlar Pazar'dan okunmak için bağa geldiler. Okumam bittükten sonra teşekkür ettiler, hediye olarak para vermek istediler. Ama ben para mara almadım. Bi tanesi da dediki; “Hocam, o zaman babamun Pazar’da birahanesi vardur. Yolun düşünce uğrar da soğuk bi biramuzi içersun...”¹⁹⁷

Metin 112: Namaz Hikâyesi

¹⁹⁴ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 290.

¹⁹⁵ Süleyman Kazmaz, *Çayeli – Geçmiş Günler ve Halk Kültürü*, 172.

¹⁹⁶ Süleyman Kazmaz, *Rize - Çayeli Halk Kültürü Araştırmaları I* (Ankara: Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, 1998), 223.

¹⁹⁷ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 292.

Rize’de bir beldenin halkı bütün gün çalıştıkları için çok yorulurlar, bu yüzden akşam namazıyla yatsı namazını tam kılamazlar. Onun için günün birinde şu karara varırlar:

- Hükümete gidelim, yorgunluktan yatsı namazının sünnetini kılamıyoruz, ne yapalım, diyelim.

Bu amaçla aralarında bir topluluk oluştururlar; topluluk atlara, katırlara yağ, peynir yükleyerek yola çıkar, hükümete varır, isteklerini şu şekilde dile getirirler:

- Biz yorgunluktan yatsının sünnetini kılamıyoruz, ne yapalım?

Hükümet şöyle karşılık verir:

- Üç de selâtı fitri var.

Topluluk:

- “Biz onu bilmiyorduk.” Diyerek geri dönerler. Yolda da şöyle dertlenirler:

- “Yağları aldılar, üçte selâtı fitri saktular.”¹⁹⁸

Metin 113: Yerunde Olsam

Çayeli’nin Aşıklar Köyü’nde yaşamış olan derin hoca, mukallit kişilik olarak bilinen Mehmet Ali Hoca (Yazıcı), ilçede kurulan pazaryerinden alış-veriş etmek için Çayeli’ne iner, aldıklarını katırına yükler, köye dönüş yolunu tutar. O sırada yağmur yağmaya başlar. Yağmur ama ne yağmur, ip gibi, asıl da göğe çık... Mehmet Ali Hoca’nın aldığı önlemler yetmez. Semeri alır, yağmurdan korunmak için başına geçirir, fayda etmez. Ne yaptıysa yağmurdan korunamaz, ıpslak olur. Semeri katıra yükler, ellerini göğe kaldırır ve der ki:

- Ya Rabbi! Sen olsan Memed Ali, ben senun yerune olsam; ben sağa böyle mi ederdim!¹⁹⁹

Metin 114: Baklava Müslimani

Çayeli’nin köylerinden birinde Oflu hoca imamlık yapmaktadır. Köylüler hergün yemeğini vermektedirler. Ama yemek hep lahanadır. Hoca da sabah akşam lahana yemekten bıkmış, vaaz ederek halkı uyarmayı kafasına koymuştur. O gün cemaati toplamış:

- Ey cemaati müslimun! Ben Kur’anda yerini yeni gördüm. Lahanayı minel kafirun...

¹⁹⁸ Süleyman Kazmaz, *Rize - Çayeli Halk Kültürü Araştırmaları I*, 224.

¹⁹⁹ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 181.

Lahananın kâfirin yiyeceği olduğunu duyan köylüler şaşırırlar. Yedikleri hep lahanadır, hocaya sorarlar:

- Hoca Efendi, lahana kafirun yiyeceğidir da bizumki hangisidir?

Hoca:

- Onun da yerini gördüm kitapta. Yazayidi ki: Baklavayı minel müslimun...²⁰⁰

Metin 115: Uyanık Gelin

Hemşin'li bir aile gelin yapmış. Fakat gelin çok tembelmiş. Erken kalkmaz ev süpürmez, iş yapmaz. Kaynana ve kaynata bu durumdan rahatsız olmuşlar. Ne yapabileceklerini düşünürler, aralarında konuşurlar. Kaynata der ki:

- Sen süpürgeyi al, silmeye başla, ben elunden alayım. Sen-ben çekişirken o da durumu görür, utanur, süpürgeyi alur, demiş.

Kararlaştırdıkları gibi yaparlar. Gelin tartışmayla uyanır, kalkar, ikisinin sen-ben kavgasını görür. Der ki:

- Efendibabama kesileyim, niçun kavga ediyisunuz? Bir gün sen süpür, bir gün da sen...²⁰¹

Metin 116: Yemek Hikâyesi

Çayeli'nin bir köyünde, çevrenin ileri gelen hanımlarından biri hocaları akşam yemeğine çağırır. Her halde iftar yemeği olacak. Yemeğin hazırlanışı sırasında bir hoca dışarı çıkar, arkasından “Tuh... Hoşt...” gibi sesler çıkar. Durumu gören ev sahibi:

- “Hoca Efendi ne yapıyorsun?” diye sorar:

Hoca şöyle cevap verir:

- Bir it Kâbe duvarına işiyordu, onu kovdum.

Hanım sesini çıkarmaz, içeri girer.

Sofra kurulur, pilav dolu tabaklar ortaya getirilir. Etler pilavın üzerine konulmuştur. Fakat iti kovduğunu söyleyen hocanın tabağında görünürde et yok. Bunun üzerine hoca ev sahibine seslenir:

- Hemşire Hanım, yanlışlık oldu; benim pilavımda et yok.

Ev sahibi hışımlla hocaya dönerek şunları söyler:

²⁰⁰ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 182.

²⁰¹ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 185.

- Et pilavın altında; tabağı karıştırırsan bulursun. Kâbe'nin duvarına itin işediğini görürsün de, pilavın altındaki eti mi görmezsin?²⁰²

Metin 117: Lazim Olani Al

Çayeli İlköğretim Müdürlüğü'ne memur alınacaktır. Adaylardan İlkokul diploması istenir. Bu göreve taliplilerden biri de Mahmut Kalender'dir. Ancak onun da diploması yoktur. Diploma almak için 9 Mart İlkokulu'nda yapılmakta olan dışardan ilkokulu bitirme sınavlarına katılır O günkü sınav matematiktendir ve komisyon soruları tahtaya yazmıştır. Mahmut Kalender ilk soruyu okur: Rakamla bir milyon yazınız.

Mahmut Efendi bir milyon nasıl yazılır bilmez. 1 rakamını koyar, yanına sıfırları dizer. Bir milyon çok büyük sayı olduğu için sıfırlarının da çok olacağını düşünür. Durumu gören imtihan komisyonu başkanı Davut Erez sorar:

- Mahmut ne yapıyorsun? O kadar sıfır olur mu?

Mahmut Efendi hiç bozmaz:

- “Davut Hoca! Lazim olduğu kadarını al, gerisi kalsun...” der.²⁰³

Metin 118: Oni Da Gotil'e Ver

Mehmet Ali Hoca çok yağışlı bir gecenin sabahında kalkmış, bakmış ki yağmurun ve rüzgânın etkisiyle mısır tarlasındaki ekinler yan yatmış, ürün kırılmış, mahvolmuş. Hâlâ yağmur yağıyor, şimşekler çakıyor. Hoca bir de ne görsün? Kendi tarlasının bitişiğindeki varlıklı bir alle olan Gotiloğlu'nun tarlasında yıkım yok, mısırlar dimdik ayakta duruyor. Bir o tarlaya bakmış, bir üç-beş mısırın ayakta kalabildiği kendi tarlasına bakmış. Ellerini ve gözlerini göğe kaldırmış ve demiş ki:

- Bi da eşik çakup bakayısun. Haburiya üç tane ekin kaldı. Bari oni da Gotil'e ver...²⁰⁴

Metin 119: Verma Da Kötü Ol

Abdullahoca Köyü'nden Ali Kömürcü, hazırcevaplılığıyla tanınmıştı. Askerde çavuş olduğundan dolayı köye dönüşünde de aynı ünvanla çağrılırdı. Komşuluk arasında alınan eşya, araç ve gereçlerin iade edilmemesine çok kızardı. Bir

²⁰² Süleyman Kazmaz, *Rize - Çayeli Halk Kültürü Araştırmaları I*, 225.

²⁰³ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 186.

²⁰⁴ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 189.

gün komşusu kendisinden ot taşımak için bir ip ister. Ali Çavuş: Ben ipe bi sorayım, der. Gider ve bir süre sonra döner. Komşusu sorar:

- Ali Çavuş, ip ne dedi?

Ali Çavuş:

- İpe sordum. Seni vereyim da mi kötü olayım, vermiyeyim da mi kötü olayım?

Dedi bağa ki: Verma da kötü ol!²⁰⁵

Metin 120: Yellenen Hoca

Oflu Hoca'nın biri Rize'nin köylerinden birinde bir camide görev yapıyormuş. Bir gün görev esnasında insanlık hali kendini tutamamış yellenmiş. Hoca utancından o yerde artık duramamış. Tayin istemiş. Aradan yirmi sene geçtikten sonra kendi kendine “Ben şu görev yaptığım eski yere bir gideyim, bakayım beni unutmuşlar mı?” demiş. Köye gitmiş, genç bir delikanlı görmüş:

- Selamun aleyküm yeğenim. Sen kaç yaşındasın?

Delikanlı:

- Aleykum selam emice! Yaşumi bilmeyirum ama anam dedi bağa ki sen hocanın yellendiği sene doğdun. (KK.25)

Metin 121: Ben Ofliyim Ama İçinden Değilim

Rize’de bir camiide görev yapan bir Oflu Hoca varmış. Hazırcevaplılığıyla tanınırmış. Hoca bir gün namaz çıkışı berbere gitmiş; berberinde traş köpüğü yokmuş, bitmiş. Berber ile Hoca arasında şöyle bir konuşma geçmiş:

- “Hocam siz Ofllilar mert, yiğit adamlarsunuz değil mi?

Oflu Hoca:

- “Evet” demiş göğsünü kabartarak.

Berber:

- Hocam siz Ofllilar ağasunuz değil mi?

Oflu Hoca:

- Evet, ağayuzdur.

Berber:

- O yüzden da kuri traş olursunuz değil mi?

Oflu Hoca:

- “Oluruz tabi” demiş.

²⁰⁵ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 190.

Bunun üzerine berber başlamış Hoca'yı kuru kuru traş etmeye. Bir zaman sonra hocanın gözünden yaşlar akmaya başlamış. Hoca daha fazla dayanamamış:

- Yeğenim, ben Ofliyim ama içinden(merkezinden) değilim. (KK.25)

Metin 122: Hastanede Unutulan Rizeli

Bi gün İkizdere'den ağır bi hasta oldu. Arkadaşları iki araba götürdiler oni Rize Devlet Hastanesi'ne. Hastanedeki doktorlar hastayı Trabzon'a sevk etmişler ama o zaman ambulans yok tabi. "Hastayı siz kendunuz götürmeniz lazım" demişler. Bizum İkizdereliler'un eli ayağı dolanmış birbirine telaşlı telaşlı atlamışlar arabiya gitmiş, Trabzon'da inmişler arabalardan altına iki arabiya da hasta yok. Unutmuşler oni Rize'ye. (KK.26)

Metin 123: Gene Bizum Mayravali

Bir zamanlar Çayeli'li bir dayıyı akrabaları çirkin bir kadınla evlendirmek isterler. Dayı bir türlü evlenmek istemez. Meğer bu dayının başka bir sevdiği varmış. Aradan yıllar geçer ve dayıyı evlenmeye ikna ederler. O çirkin kadını da sürüp kurarlar ve yüzüne peçe takarlar. Nihayet düğün olur biter, herkes evine gider. Gelin de yüzü peçeli dara odasına çekilip sandığın üzerinde oturur. Dayı odaya girer ve bu çirkin gelini gördükten sonra işin farkına vararak şunları söyler:

- Odaya girdum, bi da baktum ki;
Sanduğun üstinde bişe oturiyi; mum kukuçi...
Gözler şeftali, ayaklar pali,
Peçeyi açtım baktum ki;
Gene bizum Mayravali!*²⁰⁶

Metin 124: Hangisini Sorayisun?

Çayeli'ne Öğretmen olarak atanan Erzurumlu birisi, gece geç saatlerde, Çayeli Öğretmenevini ararken yaşlı bir dayıya rastlamış ve sormuş;

- Amca! Burada bir öğretmenevi varmış, nerede acaba, bilir misen?
Dayı cevap vermiş;
- Burada beşyuz tane öğretmen var uşağum, hangisinin evini sorayisun?²⁰⁷

Metin 125: O Niçun Ağirmayi

²⁰⁶ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 244.

*Mayrava: Çayeli'nde bir yerleşim yeri, mahalle. Günümüzdeki ismi Şairler Mahallesidir. Eski adıyla Mayrava olarak bilinir.

²⁰⁷ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 249.

Çayeli'nden yaşlı Dursun dayı, doktora gitmiş. Doktor, “şikayetin nedir amca?” diye sormuş. Dursun dayı:

- Doktor Bey! Benum habı sağ ayağım çok ağuriyi. Bi bak ki niçun ağuriyi? Demiş.

Doktor Bey film çekirmiş, muayene etmiş ve demiş ki:

- Romatizma veya yorgunluktan olabilir.

Dursun dayı:

- Doktor Bey! Bende romatizma yok, yorgun da değilim.

Doktor:

- Amca! O zaman senin ayağın yaşlılıktan ağırıyor, yaşlılıktan.

Dursun dayı:

- Doktor Bey! Benum sol ayağım da aynı yaştadır, o niçun ağurmayı?²⁰⁸

Metin 126: Ben Hiç Oraya Çıkmadım

Kalenderli Mahmut Dayı'ya sorarlar:

- Mahmut Dayı, Ağrı Dağı kaç metredur?

Mahmut Dayı:

- Evladum, ben oraya hiç çıkmadım ki, nerden bileyim kaç metredur. Çıkana sor. (KK:27)

Metin 127: Taş Taşımağa Gitmişim

Mahmut dayıya diploma verilecek... Kurul kendisine sorar:

- Mahmut Dayı, sen hiç okula gittin mi?

Mahmut Dayı:

- Gitmemiş olur miyim evladum. Okul yapılırken taş taşımağa çok gitmişim. (KK.27)

Metin 128: Ben Alo Değilim

Çayeli Karaağaç Köyü'ne ilk telefon 1984 yılında geldi. Bu telefonlar manuel santralle evlere bağlanırdı. Köyün gurbetçilerinden İstanbul'da olan bir genç köyde annesinin evine telefon bağlandığını öğrenince hemen telefona sarılır. Karşısına köyün santraline hizmet veren tanıdığı çıkar, kendisine halini hatırını sorduktan sonra ondan annesinin evini bağlamasını ister. Telefonu açan annesi telefonda “Alo” diye bir ses duyar, anne bu sesi hemen tanır ve şöyle der:

²⁰⁸ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 257.

- Ben alo deyilim, ananim anan!²⁰⁹

²⁰⁹ Adem İmdat Kesici, *Tarihi Olaylar ve Halk Edebiyatıyla Çayeli*, 269.

SONUÇ

Bu çalışmada araştırma sahası olan Rize ili genelinde bölgeye has özellikleriyle ön plana çıkan bir halk kültürü unsuru olarak fıkralar ele alınmıştır. Yörenin özgün sosyokültürel yapısı, araştırma bölgesi olarak Rize ilinin tercih edilmesine olanak sağlamıştır. Araştırma konusunun fıkra türü olarak belirlenmesinde ise bölge halkının hazırcevap, nüktedan ve mizahi kişiliği önemli rol oynamıştır.

Sözlü edebiyatın pek çok türünde olduğu gibi fıkralar da kendine has birtakım özellikleri bulunan geçmişten günümüze daha çok sözlü gelenekte yaşayarak gelmiş olan konusunu yaşanmış ya da yaşanması muhtemel olaylardan alan kısa ve yoğun bir anlatıma sahip bir halk edebiyatı türüdür. Fıkraların en önemli özelliği insana ait toplumsal kusurlara, günlük hayatta ortaya çıkan gülünç olaylara, çarpıklıklara ve karşıtlıklara dikkat çekmesidir. Toplumun sosyal, kültürel, maddi ve manevi değerlerini yansıtan en önemli halk anlatılarından olan fıkraların Türk halkının olaylar karşısındaki tutum, düşünce ve davranışlarını ortaya koymada önemli bir işlevi vardır. Bu bakımdan fıkraların, bir toplumun dünyaya bakışını aktarması ve toplumun mizah anlayışını çeşitli söz oyunları ile ifade etmesi açısından, edebiyatımızda diğer nesir türlerinden farklı bir konuma sahip olduğu söylenebilir.

Fıkralar yapı olarak giriş, gelişme, sonuç kompozisyonundan oluşmaktadır. Ancak türün kısa ve yoğun anlatımı dolayısıyla bu bölümler arasındaki ayrımı yapmak oldukça güçtür. Öyle ki genellikle fıkralarda nihai amaç muhatabı mizah yaparak güldürmek olduğu için fıkraların sonuç bölümleri nükte içeren tek bir cümleden de oluşabilmektedir. Fıkraların yapısal özellikleri dikkate alındığında ön plana çıkan diğer unsurlar ise vak'a ve hükümdür. Kısa ve yoğun bir anlatı olması sebebiyle fıkralar genellikle tek bir vak'a etrafında kurulur. Anlatımın sonucunda varılan tek ve kesin hükmün meydana gelebilmesi için bir vak'a gereklidir. Ancak fikranın bu iki unsurundan hüküm olmadıktan sonra vak'anın bir önemi kalmaz. Çünkü asıl güldürü ögesi fikranın son kısmında yani hüküm kısmındadır. İyi bir fıkra anlatıcısı hüküm kısmındaki nükteyi en doğru zamanda ve en uygun biçimde yerine getirir.

Gündelik yaşamımızda karşılaşılabileceğimiz her türlü gülünç olaylar, mizahi durumlar eksiklikler veya kusurlar fıkraların konusu olabilir. Fıkraların zamanı ise genellikle belirsizdir. Bununla birlikte Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa

gibi toplumsal kültürde yer edinmiş kişilere ait fıkraların bazılarında, yaşamış tarihî şahsiyetler göz önünde bulundurulurularak kısmen zaman mefhumu tespit edilebilir. Fakat bu durum umumi kaideyi değiştirmez. Zira söz konusu şahsiyetlerin sözlü geleneğin ortak ürünü olarak fıkralar için tiplerleştirilmiş kişiler olması; biyografilerinin ve yaşadıkları zamanın tam olarak bilinmemesi söz konusu fıkraların zamanını belirlemeyi de pek mümkün kılmamaktadır. Fıkra türü olay merkezli bir anlatı olması bakımından fıkralarda da bir mekân olmak durumundadır. Ancak fıkralardaki mekân genellikle anlatılan olayın önüne geçmez. Yani ayrıntılı mekân tasvirleri fıkralarda yer almaz. Mekânlar sadece olayın gerçekteleştiği ortam olarak bir aracı konumundadır.

Fıkra anlatılarında şahışlar diğer edebi türlere göre daha büyük bir rol üstlenirler. Öyle ki bazı fıkralar sadece anlatıdaki şahsa göre hatırlanmaktadır. Nasreddin Hoca, Bekri Mustafa, İncili Çavuş ve Doğu Karadeniz yöresinde Temel ile Dursun fıkraları bunlara örnek olarak verilebilir. Bu gibi şahışlar genellikle toplumun ortak kültürünü temsil eden tipler olarak değerlendirilir. Bununla birlikte fıkralarda Karadenizli, Kayserili, Rizeli gibi bölgesel tipler; bektaşi, yörük gibi zümre tipleri; anne, baba, gelin, kaynana gibi gündelik tipler ve sadece yaşadığı çevrede tanınan mahalli tipler de bulunabilmektedir.

Bu çalışmada, araştırma süreci boyunca ulaşılan yaklaşık üç yüz metin arasından fıkra türünün yapısına en uygun olanlar seçilerek yüz yirmi sekiz tanesine yer verilmiştir. İçerisinde yaşadığı toplumun nüktedan ve mizahi sosyo kültürel yapısından dolayı Rize yöresi ile ilgili fıkralar şüphesiz bu çalışmada bulunanlarla sınırlı değildir. Ancak çalışmada, yörenin sözlü kültür dairesinde en çok kullanılan metinlere yer verilmesine özen gösterilmiştir.

Çalışmada yer alan metinler yapılarına, yapıları, konuları, derleme bölgeleri, geliştiği fıkra tipi çevresi ve icra çeşitliliği teşkil edenler bakımından beş ana başlık altında tasnif edilmiştir.

Rize fıkraları yapılarına göre değerlendirilirken “klasik kompozisyonlu fıkralar”, “atasözü-deyim biçiminde kalıplaşmış fıkralar”, “soru-cevap (karşılıklı konuşma) şeklinde teşekkül eden fıkralar”, “manzum-mensur karışık fıkralar” ve “gündelik hayatta yaşanmış fıkralaşma eğilimi taşıyan olaylar” şeklinde beş alt başlıkta incelenmiştir. İlgili tasnifte 60 metin “klasik kompozisyonlu fıkralar”, 6 metin “atasözü-deyim biçiminde kalıplaşmış fıkralar”, 16 metin “soru- cevap (karşılıklı

konuşma) şeklinde teşekkül eden fıkralar”, 7 metin “manzum-mensur karışık fıkralar”, 39 metin ise “gündelik hayatta yaşanmış fıkralaşma eğilimi taşıyan olaylar” başlıkları altında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Rize fıkraları yapısına göre incelenirken en fazla klasik kompozisyonlu fıkra metni; en az ise atasözü-deyim biçiminde kalıplaşmış fıkra metni ile karşılaşmıştır.

Çalışmada yer verilen fıkralar konularına göre tasnif edilirken; “sosyal hayat konulu fıkralar”, “dini içerikli fıkralar”, “meslek fıkraları”, “eleştiri-sitem niteliği taşıyan fıkralar”, “vatan sevgisi konulu fıkralar”, “müstehcen ve argo içerikli fıkralar”, “hayvanlar-bitkiler ve cansız varlıklarla ilgili fıkralar” şeklinde yedi alt başlıkta incelenmiştir. Buna göre 48 metin “sosyal hayat konulu fıkralar”, 16 metin “dini içerikli fıkralar”, 26 metin “meslek fıkraları” başlıkları altında incelenmiştir. Meslek fıkraları kendi içerisinde üç alt başlığa ayrılmış “doktor-öğretmen fıkraları” adlı başlıkta 6; “asker-polis-sporcu fıkraları” adlı başlıkta 9, “diğer meslekler ile ilgili fıkralar” adlı başlıkta ise 11 metne yer verilmiştir. Yapılarına göre tasnifin devamında 12 metin “eleştiri-sitem niteliği taşıyan fıkralar”, 3 metin “vatan sevgisi konulu fıkralar”, 10 metin “müstehcen-argo içerikli fıkralar”, 13 metin ise “hayvan ve cansız varlıklarla ilgili fıkralar” başlıkları altında değerlendirilmiştir. Çalışmada fıkraların konularına göre tasnifi kısmında, en fazla sosyal hayat konulu; en az ise vatan sevgisi konulu fıkraların yer aldığı görülmüştür.

Rize fıkraları derleme bölgelerine göre tasnif edilirken “Rize Merkez/Güneysu fıkraları”, “İyidere/İkizdere/Kalkandere/Derepazarı fıkraları”, “Çayeli/Pazar fıkraları”, “Çamlıhemşin/Hemşin fıkraları”, “Ardeşen/Fındıklı fıkraları” ve “anlatıldığı yöre belirsiz olan veya mizah unsuru Rize dışında gerçekleşen fıkralar” adlı alt başlıklarda incelenmiştir. İlgili tasnifte 14 metin “Rize Merkez/Güneysu fıkraları”, 4 metin “İyidere/İkizdere/Kalkandere/Derepazarı fıkraları”, 46 metin “Çayeli/Pazar fıkraları”, 5 metin “Çamlıhemşin/Hemşin fıkraları”, 14 metin “Ardeşen/Fındıklı fıkraları” ve 45 metin “anlatıldığı yöre belirsiz olan veya mizah unsuru Rize dışında gerçekleşen fıkralar” başlıkları altında değerlendirilmiştir. Buna göre Rize fıkraları icra edildikleri yöreye göre tasnif edilirken en çok Çayeli/Pazar fıkraları; en az ise İyidere/İkizdere/Kalkandere/Derepazarı fıkraları ile karşılaşmıştır.

Çalışmada yer alan fıkralar geliştiği fıkra tipi çevresine göre tasnif edilirken adları “yöresel fıkra tipleri çevresinde gelişen anlatılar” ve “gündelik tipler çevresinde

gelişen fıkralar” olan iki alt başlık altında incelenmiştir. İlgili tasnifte, 92 metnin yer aldığı “yöresel fıkra tipleri çevresinde gelişen anlatılar” kendi içerisinde yedi alt başlığa ayrılmıştır. Buna göre 18 metin “Temel ile Dursun”; 6 metin “Ferhat Dayı”, 4 metin “Selahattin Hoca”, 5 metin “Tahsin Hoca”, 22 metin “bölge tipleri” ve 37 metin ise “diğer tipler” adlı başlıklar altında tasnif edilmiştir. 47 metnin yer verildiği “gündelik tipler çevresinde gelişen fıkralar” başlığı ise kendi içerisinde “aile ve yakın çevre fıkraları”, “politik, ünlü, mesleki tipler”, “hırsız, haydut gibi kötücül tipler etrafında gelişen fıkralar” ve “insan dışı varlıklar etrafında gelişen fıkralar” adlı dört alt başlığa ayrılmıştır. Bunlardan “aile ve yakın çevre fıkraları” adlı başlıkta kendi içerisinde “anne-baba-çocuk-arkadaş fıkraları” ve “karı/koca-gelin/damat/kaynana fıkraları” şeklinde ayrılmış ve ilkinde 19; ikincisinde ise 4 metne yer verilmiştir. Tasnifin devamında “politik, ünlü, mesleki tipler” başlığında 15; “hırsız, haydut gibi kötücül tipler etrafında gelişen fıkralar” başlığında 4; “insan dışı varlıklar etrafında gelişen fıkralar” başlığında ise 5 fıkra metni yer almıştır. Bu bağlamda Rize fıkralarının geliştiği fıkra tipi çevresine göre tasnifine dair genel bir değerlendirme yapıldığında en fazla “yöresel fıkra tipleri çevresinde gelişen anlatılar” başlığı altında değerlendirilen “diğer tipler” adlı alt başlığa dair metinlerle karşılaşıldığı görülmüştür. İlgili kısımda yer verilen metinler, Rize yöresi anlatılarında bir fıkra kişisi olarak yer alan fakat kendileri ile ilgili anlatıların sayısının az olması nedeniyle sadece sınırlı bir çevrede tanınan mahalli tiplere dair fıkralardır. Dilsiz Yusuf, Bozo Dayı, Oçoliman, Mevlüt Dayı, Kuş Yusuf, Kalenderli Mahmut Dayı, Çamlı Hakkı, Bıyık Dayı gibi fıkra kahramanları bunlardan birkaçıdır. Rize fıkralarının tiplere göre tasnifinde en az sayıda karşılaşılan metinler ise “gündelik tipler çevresinde gelişen fıkralar” başlığı altında değerlendirilen karı/koca-gelin/damat/kaynana fıkraları ve hırsız, haydut gibi kötücül tipler etrafında gelişen fıkralara dair anlatılar olmuştur.

Rize fıkralarının tasnifinin son aşamasında, anlatıda bağlamın etkisinin gösterilmesi açısından “icra çeşitliliği gösteren fıkralar” adlı başlıkta 4 Rize fıkrasına yer verilmiştir. Bu metinlerde versiyonlar arasındaki fark genellikle karakterler veya olayların gelişme tarzındaki değişimlerden ya da argo içerikli fıkralarda icra ortamında kadınların veya çocukların bulunması durumunda anlatının icrasında meydana gelen farklılıklardan ibarettir.

Sonuç olarak bu çalışmada, halk biliminin pek çok unsuru bakımından oldukça verimli bir bölge olan Rize ilinin kültür unsurlarından fıkra metinleri derlenip sözlü kültürde en çok tercih edilenleri bir araya getirilmiştir. Çalışmanın halk bilimine katkıda bulunması hedeflenmekte, ayrıca yörenin araştırılmaya muhtaç diğer halk kültürü unsurlarının da derlenip kayıt altına alınarak müstakil bir çalışma halinde bilim dünyasına tanıtılması temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ak, Orhan Naci. *Rize Tarihi*. Rize: Rize Halk Eğitim Merkezi Kültür Yayınları, 2000.
- Akalın, Şükrü vd. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Akpınar, Birsen. *Sivas Fıkraları (Yapı, İşlev, Bağlam)*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Albayrak, Nurettin. *Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: L&M Yayıncılık, 2004.
- Alptekin, Ali Berat. *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- Altunel, İbrahim. *Anadolu Mahalli Fıkra Tipleri Üzerinde Bir Araştırma*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1990.
- Arıcı, Muzaffer. *Her Yönüyle Rize*. Ankara: Odak Ofset Matbaacılık, 1993.
- Artun, Erman. *Türk Halkbilimi*. Adana: Karahan Kitabevi, 2015.
- Ben-Amos, Dan. “Halk Bilgisinin (Folklorun) Bağlamı: İmalar ve Beklentiler”, çev. Metin Ekici, *Milli Folklor* 19/76 (2007).
- Boratav, Pertev Naili. *Az Gittik Uz Gittik*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1969.
- Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınları, 1969.
- Boratav, Pertev Naili. *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2015.
- Çobanoğlu, Özkul. *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.
- Değer, Zeynep İrem. *Mersin Fıkralarının Bağlam Merkezli Halkbilimi Kuramları Açısından İncelenmesi*. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Demirci, Elif Şebnem & Şişman, Gülşah & Yılmaz Çal, Gül. *Rize Halk Kültürü Derlemeleri – I. ed.* Elif Şebnem Demirci. Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2019.

- Dikbaş, Aybala. *Elazığ Fıkraları Ve Fıkra Tipleri (Bağlam Merkezli Bir İnceleme)*. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Dundes, Alan. “Halk Kimdir”, çev. Metin Ekici, *Milli Folklor* 10/37 (1999).
- Dundes, Alan. “Doku, Metin ve Konteks”, çev. Metin Ekici, *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar* içinde, ed. M.Öcal Oğuz vd., Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2006.
- Ekici, Metin. *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2018.
- Ekici, Metin. “Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar (Konteks) İlişkisinin Önemi”, *Milli Folklor* 10/39 (1999).
- Elçin, Şükrü. *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Erol, Gani Burak & Güveloğlu, Ali & Kul, Eyüp (Ed.). *Başlangıçtan 19. Yüzyıla Rize Tarihi*. Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Gökşen, Cengiz. *Temel Fıkraları Üzerine Bir Araştırma*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2002.
- Gönen, Sinan. “Prof. Dr. Saim Sakaoğlu’nun Fıkra İle İlgili Çalışmalarının Bibliyografyası”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12/12 (2004).
- Günaşdı, Yavuz & Bingöl, Burak. “Rize Müzesinde Bulunan Bir Grup İskit Tipi Ok Ucu” *Selçuk Türkiyat*, 55 (2022): 229-255.
- Günay, Umay. *Elazığ Masalları ve Propp Metodu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- Karadağ, Metin. *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*. Ankara: Ürün Yayınları, 2004.
- Karpuz, Haşim. *Rize*. Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları, 1992.
- Kaşgarlı Mahmut. *Divânü Lügâti’t-Türk*. Haz. A. Bican Ercilasun, Ziyad Akkoyunlu. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014.
- Kazmaz, Süleyman. *Rize Halk Şairleri -Halk Edebiyatı Alanında Bir Araştırma-*, Ankara: Gül Yayınevi, 1976.
- Kösoğlu, Mustafa & Yücel, Banu. “Rize Arıcılığı, Sorunları ve Çözüm Önerileri”, 1. *Rize Sempozyumu Bildirileri Kitabı -16-18 Kasım 2006-* içinde, ed. Bekir Delihasan. 524-525. İstanbul: Tunçel Ofset Matbaacılık, 2007.

- Küçükyıldız, Damlanur. *Rize’de Atma Türkü Geleneği*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Levent, Ağâh Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.
- Oğuz, M. Öcal vd. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Oğuz, M. Öcal vd. *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*. İstanbul: Geleneksel Yayınları, 2006.
- Öğüt Eker, Gülin. *İnsan Kültür Mizah*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2009.
- Öztürk, Özhan. “Bizum Temel”, *Temel Kimdir?* içinde, ed. Ömer Asan. 132-137. İstanbul: Heyamola Yayınları, 2006.
- Polat, Pınar. “Rize’nin Coğrafi Özellikleri ve İdari Yapısı – Coğrafi Özellikler”, *Cumhuriyet Döneminde Rize-I (1923-1950)* ed. Zehra Aslan, Mustafa Arıkan. 23-72. Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Rayman, Hayrettin. *Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2010.
- Sakaoğlu, Saim. *101 Anadolu Efsanesi*. İstanbul: Damla Yayınevi, 1976.
- Sakaoğlu, Saim. *Efsane Araştırmaları*. Konya: Kömen Yayınları, 2013.
- Sakaoğlu, Saim. *Fıkra Tiplerinin Değişmesi*. İstanbul: Folklor ve Etnografya Araştırmaları, 1984.
- Sakaoğlu, Saim. *Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 1992.
- Sakaoğlu, Saim. “Türk Dünyası Mahalli Fıkra Tipleriyle Anadolu Fıkra Tipleri Arasındaki Paralellikler”, *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi* 13/9-10 (1994).
- Sakaoğlu, Saim. *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
- Sarıkaya, Makbule. *Milli Mücadele Döneminde Rize*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2004.
- Seyidoğlu, Bilge. *Erzurum Efsaneleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Somuncu, Mehmet. “Rize – Ayder Yaylasında Turizm”. *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 3/1 (1994): 255-273.

Somuncu, Mehmet & Yılmaz, Mutlu. “Rize İlinde Yayla-Dağ Turizminin Gelişimi ve Yöredeki Ekonomik, Kültürel, Ekolojik Etkileri”, 1. Rize Sempozyumu Bildirileri Kitabı -16-18 Kasım 2006- içinde, ed. Bekir Delihasan. 209-210. İstanbul: Tunçel Ofset Matbaacılık, 2007.

Şemsettin Sami. *Kamus-i Türkî*. Hızl. Paşa Yavuzarslan. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019.

T.C. Kültür Bakanlığı, Rize. Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.

Taymas, Abdullah Battal. *Yeşil Rize ve İli*. Ankara: Doğu Matbaası, 1950.

Tanrıbuyurdu, Erol. “Temel Fıkralarında Toplumsal Eleştiri” *Milli Folklor*, 19/75 (2007): 104-107.

Topal, Yakup. *Mahalli Trabzon Fıkraları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1999.

Topaloğlu, İhsan. *Bölge Tarihinde Rize*. Trabzon: Topaloğulları Kültür Dayanışma ve Koruma Derneği, 1998.

Yıldırım, Dursun. *Türk Bitiği Araştırma ve İnceleme Yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.

Yıldırım, Dursun. *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2016.

Yurt Ansiklopedisi. Rize. 9.Cilt: 6340-6437. İstanbul: Anadolu yayıncılık, 1983.

Elektronik Kaynaklar

<http://cografyaharita.com/>. Erişim 17.08.2020.

<https://rize.ktb.gov.tr/TR-55304/nufus-ve-yerlesim.html>. Erişim 27.12.2020.

<http://rizetso.org.tr/rize-cografi-yapisi/>. Erişim 17.08.2020.

<https://www.nufusu.com/il/rize-nufusu>. Erişim 27.12.2020.

EKLER

Ek-1. Kaynak Kişi Listesi

KAYNAK KİŞİ NO	ADI	SOYADI	DOĞUM TARİHİ	DOĞUM YERİ	MESLEĞİ	EĞİTİM DURUMU	İKAMET YERİ
1	Ayşe	Doğru	1970	Rize/ Çayeli	Ev Hanımı	İlkokul	Rize/Çayeli
2	Yaşarcan	Gümüş	2000	Rize/ Çayeli	Şoför	İlkokul	Rize/Çayeli
3	Muhammet	Doğru	2004	Rize/ Çayeli	Öğrenci	İlkokul	Rize/Çayeli
4	Emine	Sandıkçı	1954	Rize/ Çayeli	Ev Hanımı	İlkokul	Rize/Çayeli
5	Abdullah	Tüysüz	1997	Rize/ Çayeli	Esnaf	Ön lisans	Rize/Çayeli
6	Fazlıcan	Sirkeci	1998	Rize/ Çayeli	Öğrenci	Lise	Rize/Çayeli
7	Samet	Koçal	1996	Rize/ Çayeli	Esnaf	İlkokul	Rize/Çayeli
8	Mehmet	Bursalıo ğlu	1973	Rize/ Derepaz arı	Güvenlik Görevlisi	Lise	Rize/ Derepazarı
9	İsmail Uğur	Akmer mer	1980	Rize/ Ardeşen	Kütüphan eci	Üniversi te	Rize/Ardeş en
10	Emre	Akbulut	1991	Rize/ Merkez	Kurs Hocası	Üniversi te	Rize/ Merkez

Ek-1 (Devam). Kaynak Kişi Listesi

11	Eren	Demirci	1998	Rize/ Çayeli	Öğrenci	Lise	Rize/Çayeli
12	Güngör	Gümüş	1961	Rize/ Çayeli	Çiftçi	İlkokul	Rize/Çayeli
13	Hanife	İpek	1932	Rize/ Büyükk öy	Ev Hanımı	-	Rize/ Büyükköy
14	Süleyman	İpek	1970	Rize/ Büyükk öy	Emekli	İlkokul	Rize/ Büyükköy
15	Savaşhan	Özer	1992	Rize/ Merkez	Esnaf	Üniversi te	Rize/ Merkez
16	Alper	Okumuş	1998	Rize/ Çayeli	Esnaf	İlkokul	Rize/Çayeli
17	İsmail	Ferah	1998	Rize/ Hemşin	Kurye	İlkokul	Rize/ Hemşin
18	Muhammet Emin	Şişman	1993	Rize/ Çayeli	Finansal Analist	Üniversi te	İstanbul/ Üsküdar
19	Ali	Makas	1969	Rize/ Çayeli	Emekli	Lise	Rize/Çayeli
20	Bulut	Topatar	1995	Rize/ Pazar	Futbol Hakemi	Üniversi te	Rize/Pazar
21	Hasan	Önkibar	1975	Rize/ Ardeşen	Esnaf	Lise	Rize/ Ardeşen
22	Şenol	Yamak	1956	Rize/ Ardeşen	Esnaf	Lise	Rize/ Ardeşen

Ek-1 (Devam). Kaynak Kişi Listesi

23	Coşkun	Eksilmez	1996	Rize/ Ardeşen	Antrenör	Üniversi te	Rize/ Ardeşen
24	Emine	Kalender	1952	Rize/ Çayeli	Ev Hanımı	-	Rize/ Çayeli
25	İlyas	Uzun	1956	Rize/ İkizdere	Hoca	Üniversi te	Rize/ İkizdere
26	Yusuf İzzettin	Azaklı	1958	Rize/ İkizdere	Emekli	Üniversi te	Rize/ İkizdere
27	Ömer	Atış	1956	Rize/ Çayeli	Emekli	Lise	Rize/ Çayeli
28	İdris	Doğru	1967	Rize/ Çayeli	Emekli	Önlisans	Rize/ Çayeli
29	Murat	Yıldırım	1983	Rize/ Fındıklı	Esnaf	Lise	Rize/ Fındıklı